

แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษา ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา ถนนพระราม 3

IMPROVEMENT GUIDELINES FOR LOW-INCOME HOUSING IN BANGKOK
CASE STUDY : CHAOPHRAYA COMMUNITY YANNAWA DISTRICT,
KING RAMA III ROAD

ธนสาร ศิริวัฒนโชค

THANASAN SIRIWATTANACHOKE

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2546

ISBN 974-324-622-3

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

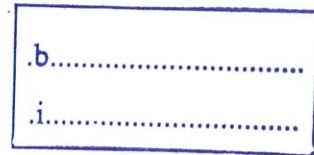
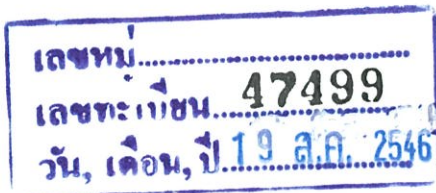
แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษา ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา ถนนพระราม 3

IMPROVEMENT GUIDELINES FOR LOW-INCOME HOUSING IN BANGKOK
CASE STUDY : CHAOPHRAYA COMMUNITY YANNAWA DISTRICT,
KING RAMA III ROAD

ธนสาร ศิริวัฒน์โชค

THANASAN SIRIWATTANACHOKE

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2546

ISBN 974-324-622-3

IMPROVEMENT GUIDELINES FOR LOW-INCOME HOUSING IN BANGKOK
CASE STUDY : CHAOPHRAYA COMMUNITY YANNAWA DISTRICT,
KING RAMA III ROAD

THANASAN SIRIWATTANACHOKE

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF URBAN AND
REGIONAL PLANNING IN URBAN AND ENVIRONMENT PLANNING
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2003

ISBN 974-324-622-3

COPYRIGHT 2003

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ใบรับรองวิทยานิพนธ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษา : ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา ถนนพระราม 3
IMPROVEMENT GUIDELINES FOR LOW-INCOME HOUSING IN
BANGKOK CASE STUDY : CHAOPHRAYA COMMUNITY YANNAWA
DISTRICT, KING RAMA III ROAD

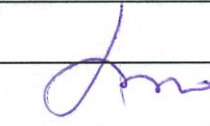

ชื่อนักศึกษา นายธนสาร ศิริวัฒน์ โโชค

รหัสประจำตัว 41063018

ปริญญา การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชา การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ลายมือชื่อ
ผศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี	
ผศ.ดร.ยงธนินทร์ พิมลเสถียร	
ผศ.ชาญวิทย์ พงษ์ขวัญ	

วัน/เดือน/ปี ที่สอบ 12 พฤษภาคม 2546 เวลา 13.00 น. เป็นต้นไป
สถานที่สอบ ณ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รศ.ดร.บุญวัฒน์ อัฐชู)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....30.....เดือน.....พฤษภาคม.....พ.ศ.....2546.....

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยใน กรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา ถนนพระรามที่ 3
นักศึกษา	นายธนสาร ศิริวัฒนโชค
รหัสประจำตัว	41063018
ปริญญา	การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
พ.ศ.	2546
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ประสบปัญหาด้านสภาพที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เพื่อหาแนวทางปรับปรุงให้ได้มาตรฐานและมีความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของกรุงเทพมหานคร เป็นผลพวงมาจากการขยายตัวและพัฒนาทางเศรษฐกิจและภาคการผลิตสมัยใหม่ และเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตเมืองและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นเพราะประชากรในชนบทพากันหลั่งไหลเข้ามาหางานทำในเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะการอพยพเข้ามาของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและการบริการทั้งในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งโดยส่วนใหญ่ผู้ที่อพยพเข้ามาจะเป็นกลุ่มของแรงงานราคาถูกหรือเป็นมีรายได้น้อย ทำให้ประสบปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนที่อยู่อาศัยขึ้น และเป็นต้นเหตุของปัญหาการบุกรุกที่ดินอย่างผิดกฎหมาย เพื่อทำที่อยู่อาศัยจนกระทั่งเกิดเป็นชุมชนแออัดขึ้นทั่วไปในกรุงเทพมหานคร

ชุมชนเจ้าพระยาเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีสาเหตุและปัญหาดังที่กล่าวข้างต้น ผลจากการศึกษาพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สำคัญ คือ 1. ปัญหาสิทธิการถือครองที่ดิน (ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย) ซึ่งชุมชนเจ้าพระยามีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก 2. ปัญหาการเป็นผู้มีรายได้น้อย ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิต 3. ปัญหาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมภายในชุมชนเสื่อมโทรม อันมีผลต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยเป็นอย่างมาก โดยปัญหาต่างๆที่ได้จากการศึกษา ได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาสภาพชุมชนและที่อยู่อาศัยให้มีมาตรฐานและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ได้พยายามเลือกแนวทางการจัด

การที่มีความเหมาะสมกับชุมชนเจ้าพระยา โดยแบ่งประเด็นการจัดการด้านการปรับปรุงไว้ 4 ประเด็น คือ ประเด็นแรก คือ การปรับปรุงด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัย เพื่อแก้ไขปัญหาสิทธิการถือครองที่ดินซึ่งปัจจุบันชุมชนเจ้าพระยามีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุกที่ผิดกฎหมาย โดยวิธีการที่ใช้คือ การสร้างความมั่นคงบนที่ดินผืนใหม่หรือวิธีSlum Relocation ซึ่งวิธีนี้จำเป็นจะต้องมีหน่วยงานจากภาครัฐเข้ามาเป็นตัวกลางในการจัดการเรื่องเงินทุน การหาที่ดินในทำเลที่เหมาะสม ซึ่งภาครัฐจะเป็นผู้สนับสนุนด้านสาธารณูปโภคให้ และเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) ต่อที่พักอาศัยและชุมชนของตนเอง ในการที่จะลงทุนเพื่อการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยและชุมชนต่อไป ประเด็นที่สอง คือ การปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีรายได้และมีอาชีพมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการดำเนินชีวิตและจะเป็นบันไดขั้นแรกสำหรับการดำเนินการปรับปรุงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ประเด็นที่สาม คือ การปรับปรุงด้านสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน และการเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนรู้จัก บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ในการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ประเด็นสุดท้าย คือ การปรับปรุงด้านสภาพชุมชนและที่พักอาศัย เพื่อส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยมีที่พักอาศัยที่ได้มาตรฐาน มีความมั่นคงแข็งแรง และเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของเจ้าของที่พักอาศัย ทั้งนี้หน่วยงานจากภาครัฐและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องจากภายนอกอาจเข้ามา มีบทบาทในการร่วมโครงการปรับปรุงอีกทางหนึ่ง โดยวิธีที่นำมาใช้คือ วิธีร่วมกันก่อสร้างที่พักอาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชน (Mutual Aid Housing) เข้ามาประยุกต์ และปฏิบัติ ร่วมกับแนวทาง Slum Relocation ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่พึ่งมีต่อกัน ในการร่วมดำเนินการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย คือ เพื่อเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยให้มีมาตรฐานที่ดีขึ้น และการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนร่วมกันจะช่วยให้เกิดความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีต่อกันขึ้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไปในอนาคต เหนือสิ่งอื่นใดการแก้ไขปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยได้สำเร็จจะเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกรักและเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเองมากขึ้น พร้อมทั้งจะดูแล รักษา ไม่ให้เสื่อมโทรมลงเหมือนในอดีต และหวังว่าผลที่ได้จากการศึกษานี้ อาจเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางที่จะสามารถนำไปใช้ในโครงการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของชุมชนอื่นๆต่อไปในอนาคต

Thesis Title	Improvement Guidelines For Low – Income Housing In Bangkok Case Study : Chaophraya Community Yannawa District , King Rama III Road
Student	Mr. Thanasan Siriwattanachoke
Student ID.	41063018
Degree	Master of Urban and Regional Planning
Programme	Urban and Environmental Planning
Year	2003
Thesis Adviser	Asst.Prof.Dr. Noppadol Sahachaiseri

ABSTRACT

The objective of this research is to provides solution for the low – income housing's problem in Bangkok. It focuses on housing development and standardization for the community according to the economic and social situation.

Due to the development of economic and modern industrial, leading to the dramatic increasing of population in Bangkok and the environment deterioration. Consequently, the vast labors immigrate to the services and industries are low – income people, which affect the insufficient shelter and illegal land trespass.

Chaophraya community is also facing with this situation. The studies find out the major problems in the study area are 1) The right of landlord problem. Cause of this community is illegal land trespass; therefore, insecure shelter is concerned. 2) The problem of low – income people , which is the basic of daily life. 3) The environment deterioration Which is impact to the hygiene and quality of life. According to several problems from the study, there are four proposed methods to develop the Chaophraya community and the first is to improve the proprietary right in land tenure for solving the illegal trespass 's situation by using the slum relocation policy. Anyway, the intermediary organization who'll have find out and concern about finance, new land and supported infrastructure should be the government's agents. Especially, this way is making the dwellers have a sense of belonging on their houses and community. In order to build the courage of dwellers for investment to develop their houses. Secondly, to improve the

economic situation of dwellers in this community by to encourage their income and job opportunities. This is main factor of the first step to improve the project. Thirdly, to improve the social and environment situation by to encourage the relationship of dwellers in community also it will be the strong community too. However, the operation should give knowledge about role, duty and responsibility to dwellers together. Finally, to improve the standard of community and shelters physical for suitable with economic situation of each household. Whatever, the government's agents or non – government organizations might participate in this process. Therefore, the mutual aid housing policy is the improvement guidelines for low – income housing in this research. Including promoting about people's participation.

The advantage from this research is an appropriate approach to improve low – income housing's standard. Above of all, their participation will attribute the unity and good relationship. It is a basic of strong community in the future. So that, if the land tenure problem is solved, the dwellers will feel belongs to their houses and community and completely to take care theirs. In conclusion, the author wish the result of studies is to be useful the advantage to improve guideline for the other communities.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างดี ด้วยคำแนะนำและคำปรึกษาเกี่ยวกับเนื้อหา และการจัดทำวิทยานิพนธ์ในทุกขั้นตอนจาก ผศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ควบคุม วิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและภาคภูมิใจในความกรุณาอนุเคราะห์จากท่านและขอกราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ผศ.ชาญวิทย์ พงษ์ขวัญ และ ผศ.ดร.ยงธนิศร์ พิมลเสถียร ภาควิชาวางแผนภาคและเมือง ที่ได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมสำหรับจุดบกพร่องทำให้การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คุณพรเทพ และครอบครัว ตลอดจนสมาชิกในชุมชนเจ้าพระยา ที่ได้ให้ความกรุณาสละเวลาให้ข้อมูลรายละเอียดต่างๆเกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดี และเป็นกันเอง ผู้วิจัยรู้สึกทราบบ้างเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่ช่วยเป็นแรงสนับสนุนและผลักดันในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตลอดเวลา

ขอขอบเพื่อนๆ พี่ๆ และบุคคลใกล้ชิด ที่คอยช่วยเหลือและเป็นแรงใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสมอมาจนเสร็จสมบูรณ์

สุดท้ายขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

ธนสาร ศิริวัฒนโชค

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	XI
สารบัญภาพ.....	XIII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	4
บทที่ 2 ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย.....	5
2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงและพัฒนา ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย.....	9
2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิการครอบครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย.....	10
2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในการพัฒนา ชุมชน.....	12
2.1.4 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรเอกชน (NGOs) และองค์กรชุมชน (CBOs).....	14
2.1.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร.....	16
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานและความพึงพอใจ.....	17
2.2.1 ความต้องการพื้นฐาน.....	17
2.2.2 ความพึงพอใจ.....	18

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชน.....	19
2.3.1 โครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในที่ดินเดิม	21
2.3.2 โครงการจัดหาที่อยู่ใหม่.....	22
2.4 สรุปแนวทางการศึกษาที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม.....	26
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	29
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	29
3.1.1 การศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ.....	29
3.1.2 การศึกษาความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนที่มีผลต่อ การปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย.....	29
3.1.3 การศึกษาพฤติกรรม.....	30
3.2 วิธีจัดทำแบบสอบถาม.....	33
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	41
3.3.1 ตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคล, ตัวแปรด้านทัศนคติความต้องการในการ ปรับปรุงชุมชนและตัวแปรด้านความพึงพอใจในชุมชนและ ที่พักอาศัย.....	41
3.3.2 ตัวแปรด้านลักษณะทางกายภาพในชุมชนและที่พักอาศัย.....	42
3.3.3 ตัวแปรด้านพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย.....	42
3.4 การกำหนดขนาดประชากรตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่าง.....	42
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	43
3.5.1 ลักษณะประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	43
3.5.2 การศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่พักอาศัย.....	43
3.5.3 การวิเคราะห์ความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน.....	43
3.5.4 การศึกษาความพึงพอใจในชุมชนและที่พักอาศัย.....	43
3.5.5 การศึกษาพฤติกรรมในการอยู่อาศัยภายในที่พักอาศัยและชุมชน.....	44
3.5 สรุปผลและเสนอแนะ.....	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ประชากรและพื้นที่ศึกษา.....	45
4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนเจ้าพระยา.....	45
4.2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา.....	49
4.2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน.....	49
4.2.2 ลักษณะการใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน.....	49
4.2.3 สภาพอาคารและรูปแบบที่พักอาศัย.....	50
4.2.4 ระบบสาธารณูปโภคและการป้องกันสาธารณภัย.....	64
4.2.4.1 ระบบไฟฟ้าภายในชุมชน.....	64
4.2.4.2 ระบบประปาภายในชุมชน.....	64
4.2.4.3 โทรศัพท์สาธารณะ.....	64
4.2.4.4 ระบบระบายน้ำ.....	64
4.2.4.5 การกำจัดขยะ.....	65
4.2.4.6 การป้องกันอัคคีภัย.....	65
4.2.5 การเข้าถึงพื้นที่.....	65
4.3 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน.....	74
4.3.1 ลักษณะประชากร.....	74
4.3.2 กิจการค้าขายในชุมชน.....	74
4.3.3 กรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยา.....	76
บทที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	80
5.1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ของผู้อยู่อาศัยและชุมชน รวมถึงทัศนคติที่มีต่อการปรับปรุงลักษณะทาง กายภาพในชุมชนเจ้าพระยา.....	80
5.1.1 สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน.....	80
5.1.1.1 ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายหรือมีรายได้น้อย.....	81
5.1.1.2 ปัญหายาเสพติด.....	82
5.1.1.3 ปัญหาการถือครองที่ดิน.....	82

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.1.2 อุปสรรคด้านการปรับปรุงสภาพที่พักอาศัยและลักษณะทางกายภาพภายในชุมชนเจ้าพระยา.....	82
5.2 การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัย เจ้าของที่ดิน และหน่วยงานรัฐบาลในการเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงชุมชน.....	95
5.2.1 บทบาทและหน้าที่ขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในชุมชน.....	95
5.2.2 บทบาทและหน้าที่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อการมีส่วนร่วมปรับปรุงชุมชน.....	96
5.2.3 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าของที่ดินในการมีส่วนร่วมปรับปรุงสภาพชุมชน.....	97
5.2.4 บทบาทและหน้าที่ของหน่วยงานรัฐบาลในการมีส่วนร่วมปรับปรุงสภาพชุมชน.....	98
5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบที่พักอาศัยและพฤติกรรมการอยู่อาศัยในที่พักและชุมชน.....	99
5.3.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบที่พักอาศัยในชุมชน.....	99
5.3.2 ปัจจัยพฤติกรรมการอยู่อาศัยภายในที่พักและชุมชน.....	104
บทที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	113
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	113
6.1.1 ปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้นในชุมชน.....	114
6.1.2 ปัญหาด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคม.....	114
6.1.3 บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัย เจ้าของที่ดิน และหน่วยงานรัฐบาล ตลอดจนองค์กรเอกชนต่างๆ ในการมีส่วนร่วมปรับปรุงสภาพชุมชน.....	115
6.1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบที่พักอาศัยและพฤติกรรมการอยู่อาศัยในที่พักและชุมชน.....	116

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6.2 ข้อเสนอแนะในด้านนโยบาย.....	117
6.2.1 ด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัย.....	118
6.2.2 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจในชุมชน.....	119
6.2.3 การพัฒนาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม.....	120
6.3 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการสภาพชุมชนและที่พักอาศัย.....	121
6.4 การศึกษาวิจัยเพิ่มเติม.....	124
บรรณานุกรม.....	126
ภาคผนวก ก.....	128
วิธีการสร้างบ้านร่วมกัน (Mutual – Aid Housing).....	129
ภาคผนวก ข.....	146
แบบสอบถาม.....	147
แบบสำรวจลักษณะที่พักอาศัย.....	154
ประวัติผู้เขียน.....	155

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1	แสดงตัวแปรและการเก็บข้อมูล..... 32
3.2	แสดงตัวแปรและตัวชี้วัดที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม..... 34
4.1	แสดงจำนวนชั้นของบ้านพักอาศัยจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง..... 50
4.2	แสดงชนิดของวัสดุที่ใช้ทำที่พักอาศัยจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง..... 51
4.3	แสดงจำนวนและร้อยละของปัจจัยส่วนบุคคลของประชากรตัวอย่าง..... 75
5.1	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับรายได้ส่วนบุคคล..... 81
5.2	แสดงทัศนคติ ความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อที่พักอาศัย สาธารณูปโภค สาธารณูปการและสภาพแวดล้อมของชุมชนในด้านต่างๆ..... 83
5.3	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสมาชิกในครัวเรือนกับความพึงพอใจ ในขนาดห้องนอน..... 85
5.4	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัยกับความ พึงพอใจในที่พักอาศัย..... 86
5.5	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน..... 88
5.6	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับสถานภาพในครัวเรือน..... 89
5.7	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัยและความ ต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุงสภาพชุมชน..... 90
5.8	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีครอบครัวย่อยกับความยินยอมจ่ายเงินเพื่อ การปรับปรุง..... 91
5.9	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับความจำเป็นในการปรับปรุง ชุมชน..... 92
5.10	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับความสามารถในการจ่ายเพื่อ ปรับปรุงที่พักอาศัย..... 93
5.11	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับความสามารถในการจ่ายเพื่อ ปรับปรุงสภาพชุมชน..... 94
5.12	แสดงจำนวนผู้ที่มีส่วนทำกิจกรรมกับชุมชนและความสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยของกลุ่มประชากรตัวอย่าง..... 96
5.13	แสดงวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัย..... 97

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
5.14	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รวมภายในหลังคาเรือนกับขนาดที่พักอาศัย.....100
5.15	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนกับรายได้รวมภายใน หลังคาเรือน.....101
5.16	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนกับขนาดที่พักอาศัย.....103
5.17	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัยกับขนาด ที่พักอาศัย.....103
5.18	แสดงการมี – ไม่มี ห้องต่างๆ ภายในที่พักอาศัยของผู้ตอบแบบสอบถาม..... 104
5.19	แสดงร้อยละของสถานที่และกิจกรรมที่ผู้อยู่อาศัยทำในเวลาว่างจากการทำงาน หรือเวลาพักผ่อน.....105
5.20	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับชนิดของกิจกรรมในเวลาว่างแบ่งตามสถานที่ ที่ใช้ประกอบกิจกรรม..... 106
5.21	แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในที่พักอาศัยเดียวกันของกลุ่มประชากรตัวอย่าง.....108
5.22	แสดงลักษณะการแบ่งพื้นที่การนอนภายในที่พักอาศัย ของตัวแปรการมี – ไม่มี ครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัย.....108

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1	แสดงการเชื่อมโยงตัวแปร.....30
3.2	กรอบการวิจัย.....31
4.1	แสดงแผนที่ที่ตั้งของชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร.....46
4.2	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเจ้าพระยาและสภาพแวดล้อม โดยรอบ.....47
4.3	แสดงขอบเขตพื้นที่ของชุมชนเจ้าพระยา.....48
4.4	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 285/29.....52
4.5	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/40.....53
4.6	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/87.....54
4.7	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/30.....55
4.8	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 859/39.....56
4.9	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/86.....57
4.10	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 809/112.....58
4.11	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 809/15.....59
4.12	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 809/149.....60
4.13	แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 827/3.....61
4.14	แสดง Figured Diagram ของบ้านพักอาศัยชั้นเดียว.....63
4.15	แสดง Figured Diagram ของบ้านพักอาศัยสองชั้น.....63
4.16	แสดงผังการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชนเจ้าพระยา.....66
4.17	แสดงผังตำแหน่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชนเจ้าพระยา.....67
4.18	แสดงสภาพแวดล้อมและที่พักอาศัยในชุมชนเจ้าพระยา.....68
4.19	แสดงสภาพที่ที่พักอาศัยและทางเดินเท้าภายในชุมชน.....68
4.20	แสดงการพยายามสร้างสภาพแวดล้อมภายในชุมชนให้มีความหน้าอยู่.....68
4.21	แสดงสภาพที่ที่พักอาศัยบริเวณซอย 3 ที่ติดกับคลองเจ้าพระยา.....69
4.22	แสดงพื้นที่โล่งที่ใหญ่ที่สุดบริเวณหน้าชุมชน.....69
4.23	แสดงพื้นที่โล่งบริเวณหนึ่งในชุมชนที่ถูกจับจองไว้ใช้เป็นที่เก็บของ.....69
4.24	แสดงพื้นที่บริเวณศาลาเอนกประสงค์ของชุมชนเจ้าพระยา.....70

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.25	แสดงอาคารที่ใช้เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและห้องสมุดของชุมชน..... 70
4.26	แสดงการติดตั้งถังดับเพลิงตามจุดต่างๆทั่วชุมชน..... 71
4.27	แสดงแนวการเดินทางที่รอบน้ำประปาในชุมชน..... 71
4.28	แสดงสภาพห้องน้ำรวมที่อยู่ภายนอกที่พัทอาศัย..... 72
4.29	แสดงสภาพน้ำเน่าเสียและสิ่งปฏิกูล..... 72
4.30	แสดงสภาพทางเดินที่แยกเข้าสู่บ้านที่อยู่ไกลจากทางเดินหลัก..... 73
4.31	แสดงการติดตั้งเสาไฟฟ้าแสงสว่างในชุมชน..... 73
4.32	แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยา..... 77
ก.1	แสดงชิ้นส่วนอิฐบล็อกสำเร็จรูปที่ใช้ในการก่อสร้าง..... 135
ก.2	แสดงวิธีการก่ออิฐบล็อก..... 136
ก.3	แสดงชิ้นส่วนของแม่พิมพ์ที่ใช้หล่อคาน..... 137
ก.4	แสดงชิ้นส่วนสำเร็จรูปของคานและพื้น..... 138
ก.5	แสดงการร่วมกันตอกเสาเข็มของสมาชิกภายในชุมชน..... 139
ก.6	แสดงการเก็บและการลำเลียงเสาเข็ม (ยาวประมาณ 2 เมตร) ในสถานที่ก่อสร้าง..... 140
ก.7	แสดงอุปกรณ์ในการตอกเสาเข็มและการต่อเสาเข็ม..... 141
ก.8	แสดงบล็อกพิมพ์ที่ใช้หล่อเสาเข็ม..... 142
ก.9	แสดงการเข้าแบบเหล็กก่อนเทคอนกรีตคานคอดิน..... 143
ก.10	แสดงรูป Isometric ขยายโครงสร้างของที่พัทอาศัย..... 144
ก.11	แสดงการร่วมกันทำอิฐบล็อกของผู้อยู่อาศัย..... 145

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผลพวงจากการพัฒนาเศรษฐกิจและภาคการผลิตสมัยใหม่เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลกระทบต่อขยายตัวของชุมชนเมืองอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาการเพิ่มของประชากรในเขตเมืองและสิ่งแวดล้อมเมืองเสื่อมโทรมตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ทั้งนี้เมืองใหญ่ในแต่ละภูมิภาคเป็นตัวการที่ดึงดูดการอพยพของแรงงานจากชนบทเข้ามาสู่เมือง ทำให้เกิดการขยายตัวของประชากรและชุมชนเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งรัฐบาลเองก็ยังไม่มีความชัดเจนในการรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นได้อย่างเหมาะสม และไม่มีการควบคุมซึ่งนำการใช้ที่ดินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยส่วนใหญ่ ผู้อพยพนั้นจะเข้ามาเป็นแรงงานราคาถูก เช่น กรรมกรก่อสร้าง และคนแบกหามของตลาด ท่าเรือ และสถานีรถไฟ หาบเร่ขายของ รถเข็นตลอดจนพนักงานเสิร์ฟ และเก็บขยะ ซึ่งล้วนเป็นแรงงานในส่วนของ Informal sector ส่วนใหญ่ แรงงานเหล่านี้จึงไม่สามารถซื้อที่ดินซึ่งมีราคาสูงมาเป็นของตัวเองได้ รวมถึงไม่สามารถที่จะสร้างที่พักอาศัยให้ถูกสุขลักษณะได้ ซึ่งเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่เกิดการบุกรุกที่ดินอย่างผิดกฎหมาย กลายเป็นชุมชนบุกรุกในปัจจุบันและยังกระจุกตัวอยู่ในเขตพื้นที่ที่เรียกกันว่าเป็นชุมชนแออัดอีกด้วย ทั้งนี้ยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นอีก

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนแออัดดำรงอยู่ และมีพัฒนาการต่อเนื่องโดยตลอด คือ ความต้องการแรงงานค่าจ้างต่ำของภาคเศรษฐกิจเมือง โดยที่อาชีพของคนในชุมชนแออัดนั้นมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและการดำรงอยู่ของเมือง ซึ่งหากขาดผู้ประกอบการอาชีพเหล่านี้ไปจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมและสภาพการดำเนินชีวิตในสังคมเมืองไปด้วย แต่ภาคเศรษฐกิจก็ได้ตอบสนองหรือเปิดโอกาสให้แรงงานเหล่านี้ได้มาซึ่งความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ (อรรถจักร์ : กรณีเชียงใหม่ หน้า 80 – 81) ชุมชนบุกรุกหรือชุมชนแออัดบางแห่งนั้นส่วนใหญ่มักจะมีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ทั้งนี้เพราะที่ดินที่อาศัยอยู่เป็นที่ดินของผู้อื่น รวมทั้งชุมชนเหล่านี้ไม่ได้รับบริการสาธารณูปโภคโดยตรงจากรัฐ ชาวชุมชนแก้ปัญหาโดยการขอซื้อไฟฟ้าและน้ำประปาจากชาวบ้านข้างเคียง มีความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อม เช่น ไม่มีทางระบายน้ำ ถนนคับแคบขรุขระ เป็นปัญหาของชุมชนเช่นเดียวกับปัญหาหนี้สินและการกู้ยืมเงินนอกระบบในอัตราดอกเบี้ยสูง

รัฐบาลหลายสมัยในอดีตจนถึงปัจจุบันได้เล็งเห็นปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ที่อาศัยในชุมชนแออัดและพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งในปัจจุบันก็ได้มีหน่วยงานหลายหน่วยที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและการปรับปรุงชุมชนแออัด ทั้งในด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมๆกัน โดยเน้นการสร้าง ความมั่นคงในสิทธิการอยู่อาศัย และการจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชนผู้ประสบปัญหา พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ในงานวิจัยฉบับนี้จึงเลือกชุมชนเจ้าพระยาขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา เพราะชุมชนเจ้าพระยา เป็นชุมชนหนึ่งที่เป็นผลพวงจากเหตุผลข้างต้น และปัจจุบันยังเป็นชุมชนบุกรุก ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน พระราม 3 ซอย 43 จนถึง ริมคลองเจ้าพระยา โดยตั้งอยู่บนที่ดินของเอกชน ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดแสดงตัวเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2537 จำนวน 125 หลังคาเรือน และในปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งสิ้น 297 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมดประมาณ 675 คน (ข้อมูลจากสำนักงานเขตยานนาวา ณ วันที่ 18 พฤษภาคม 2544) บนพื้นที่ 8 ไร่ 2 งาน 64 ตารางวา สมาชิกชุมชน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับซื้อของเก่า , รับจ้างแบกข้าวสารและพนักงานทำความสะอาดของเขต ยานนาวา

ถึงแม้ว่าในทางกฎหมายแล้ว ชุมชนเจ้าพระยาจะเป็นชุมชนบุกรุก แต่ด้วยสาเหตุและ ปัจจัยหลายอย่างที่สามารถผลักดันให้ชุมชนนี้สามารถจัดตั้งขึ้นมาได้ และมีบ้านเลขที่ชั่วคราว บริการประปา-ไฟฟ้าเข้าถึงภายในชุมชน อีกทั้งยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นตามนโยบาย ของกรุงเทพฯ สิ่งที่สำคัญคือชุมชนเจ้าพระยาเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความพยายามใช้แนวทางพึ่ง พาดตนเองเข้ามาช่วย เช่นในการร่วมกันหารายได้สร้างศูนย์อนามัยชุมชน และศูนย์ดูแลเด็กเล็ก ภายในชุมชน โดยความร่วมมือของคนในชุมชนเอง และ มีองค์การ UNICEF ให้ทุนสนับสนุนส่วน หนึ่ง ทั้งนี้หน่วยงานของรัฐก็ได้ให้ความสนับสนุนช่วยเหลือในด้านของ วัสดุ อุปกรณ์ ที่จะนำมา ใช้ปรับปรุงชุมชน และได้จัดหาครุอาสาเพื่อมาช่วยดูแลและสอนหนังสือเด็กให้กับชุมชน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนเจ้าพระยาจะมีการจัดตั้งขึ้นเป็นรูปแบบชุมชนอย่างสมบูรณ์ แต่ก็ยังประสบปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้งนี้ เนื่องด้วยปัญหาที่ตั้งของชุมชนเป็นที่ดินของเอกชนและยังไม่สามารถหาเจ้าของที่แท้จริงได้ การจะทำการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนจึงต้องประสบ กับปัญหาเรื่องเจ้าของที่ดินส่วนหนึ่ง แม้ว่าทางกฎหมายจะห้ามเพิ่มการปลูกสร้างอาคาร แต่ก็ยังสามารถปรับปรุงสภาพอาคารและสภาพแวดล้อมภายในชุมชนได้หากมีการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทั้งนี้จำเป็นจะต้องมีการวางแผนพัฒนาชุมชนให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ และมีการวางนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนประกอบกันไปด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ-สังคมและทัศนคติที่มีต่อการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในชุมชน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ขององค์กรในชุมชนต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนและการจัดการด้านที่ดินสำหรับการปรับปรุงชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร
- 1.2.3 เพื่อเสนอ รูปแบบ การจัดการ และแนวทางในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชุมชน ให้ได้มาตรฐานและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ – สังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ประเด็นที่มุ่งศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพภายในชุมชนที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมสำหรับผู้มีรายได้น้อย และ การศึกษานโยบายที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการใช้ที่ดินในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้จะถือว่าการปรับปรุงชุมชนนี้มุ่งเน้นเฉพาะเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้มีสภาพที่ดีขึ้นเท่านั้น มิได้มุ่งศึกษาไปในเชิงธุรกิจ แต่ประการใด โดยพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา แขวงบางโพงพาง ถนนพระราม 3

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- 1.4.1 ผลจากการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงสภาพชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตรงตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน
- 1.4.2 สามารถใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ,กลุ่มองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมมือกันปรับปรุงและพัฒนาชุมชนแออัด ในกรุงเทพมหานครให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

- 1.5.1 **ชุมชนแออัด** (การเคหะแห่งชาติ, 2533:2) หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรก มีอาคาร และผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างแออัด อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย หรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้ จำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยต้องไม่ต่ำกว่า 37 หลังคาเรือนต่อพื้นที่หนึ่งไร่ ไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณที่ดินของเจ้าของที่ดินรายเดียวกันหรือไม่ก็ตาม โดย อคิน รพีพัฒน์ (2524) เสนอหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่า ชุมชนใดหรือสภาพที่อยู่อาศัยลักษณะใดจึงจัดว่าเป็นสลัมหรือชุมชนแออัดนั้น โดยทั่วไปประกอบด้วยเกณฑ์หลักๆ ในเรื่องต่อไปนี้
- 1.5.1.1 ความหนาแน่นแออัดของครัวเรือน รวมทั้งลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนที่ไม่เป็นระเบียบ ไม่มีแบบแผน ไม่มีความคงทนถาวร การพิจารณาความหนาแน่นของการตั้งบ้านเรือน การเคหะแห่งชาติใช้เกณฑ์ 15 หลังคาเรือน / ไร่ หรือ 80 คน / ไร่ (อ้างโดย โสภณ 2520) เช่นเดียวกับร่างพระราชบัญญัติชุมชนแออัดฉบับชาวบ้าน ซึ่งกำหนดเกณฑ์ความแออัดของบ้านเรือนไม่ต่ำกว่า 15 หลังคาเรือน / ไร่
- 1.5.1.2 สภาวะแวดล้อมและสุขภาพไม่ดี เช่น ไม่มีทางระบายน้ำหรือท่อระบายน้ำไม่ได้มาตรฐาน ไม่ทั่วถึง ทำให้มีน้ำขัง มีขยะมูลฝอยเกลื่อนกลาด สภาพอับชื้น การระบายอากาศไม่ดี ทางเดินภายในชุมชนหรือทางเดินเข้าออกไม่สะดวก
- 1.5.1.3 ระบบสาธารณูปโภคไม่ทั่วถึงหรือไม่มี โดยทั่วไปชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่บุกรุกมักจะไม่ได้รับบริการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา การจัดเก็บขยะมูลฝอย ระบบการระบายน้ำ ยกเว้นเฉพาะกรณีที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดินเท่านั้น
- 1.5.1.4 สิทธิในที่ดิน เป็นเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งในการพิจารณาว่าชุมชนนั้นๆ เป็นชุมชนแออัดหรือไม่ โดยชุมชนที่อยู่ในที่บุกรุก ไม่ว่าจะเป็นที่ดินของหน่วยงานใดหรือที่ดินสาธารณะประโยชน์ และที่ดินของทางราชการ เช่น เทศบาล ถือว่าเป็นชุมชนแออัด
- 1.5.2 **ชุมชนบุกรุก** หมายถึง เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินที่ไม่ใช่ของตนเอง และผู้อยู่อาศัยไม่มีเอกสารสิทธิที่ดิน ดังนั้นจึงมีปัญหาความมั่นคงในการอยู่อาศัย ชุมชนเหล่านี้ไม่ได้รับบริการสาธารณูปโภคโดยตรงจากรัฐ มีความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อม เช่น ไม่มีทางระบายน้ำ ถนนคับแคบขรุขระ

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งเน้นเพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร และเพื่อแสวงหาแนวทางหรือวิธีการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้สำหรับการดำเนินโครงการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่อยู่อาศัย โดยจำเป็นต้องศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้ คือ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย
 - แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงและพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย
 - แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิการครอบครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย
 - แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในการพัฒนาชุมชน
 - แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรเอกชน (NGOs) และองค์กรชุมชน (CBOs)
 - แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร
2. แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานและความพึงพอใจ
 - ความต้องการพื้นฐาน
 - ความพึงพอใจ
3. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชน

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาหลายประเทศเริ่มให้ความสนใจในการช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย และได้พยายามวางแนวทางมาตรการในการสนับสนุน ส่งเสริม ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีองค์กรระหว่างประเทศหลายองค์กร และ NGOs ได้พยายามเข้ามา มีบทบาทในด้านการพัฒนาชุมชน มีการให้เงินสนับสนุน เช่น World Bank , กองทุน IMF และอื่นๆ ในการให้กู้เงินเพื่อการอยู่อาศัย และได้มีการสนับสนุนโครงการ Self-Help Housing ซึ่งต่างมองกันว่าเป็นแนวทางหลักในการแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในประเทศด้อยพัฒนา ทั้งนี้แนวทางการปฏิบัติก็จะแตกต่างกันออกไปโดยขึ้นอยู่กับทฤษฎีและนโยบายของผู้สนับสนุน สำหรับแนวทางการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศโลกที่สามนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 4 แนวทาง (Alfredo Stein : 1991) คือ The Market Orientated ,The Supportive ,The Structural และ The Organization Participation โดย

แนวทางแรก The Market Orientated Approach เป็นวิธีการที่ใช้กลไกตลาดเป็นตัวนำ ในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ซึ่งธนาคารโลกและกองทุน IMF ได้เข้ามามีบทบาทในการผลักดันและแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ซึ่งแนะนำว่าทางที่จะเพิ่มปริมาณที่อยู่อาศัยให้พอเพียงกับความต้องการของประชาชนได้และได้ผลในระยะสั้น คือการทำให้ต้นทุนในผลผลิตต่ำลง ซึ่งอาจหมายถึงการลดมาตรฐานของอาคารลง หรืออาจมีการจัดเตรียมสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ส่วนรวม รวมถึงการจัดหาที่ดินให้กับผู้มีรายได้น้อย โดยการใช้วิธี Self – Help ซึ่งจะช่วยให้ต้นทุนการเงินการลงทุนต่ำลง ทั้งนี้ธนาคารโลกจะเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุนโครงการต่างๆก่อนในรูปของเงินกู้ เพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและรักษาสภาพคล่องในการจ่ายเงินของประเทศ โดยในช่วงปี 1972 – 1975 ธนาคารโลกได้สนับสนุนในเรื่องของการทำโครงการ Site and Service และในช่วงปี 1976 - 1979 ได้สนับสนุนในเรื่องของการทำโครงการ Slum Upgrading แต่มักจะเกิดปัญหาในเรื่องของความคุ้มทุน (Cost Recovery) ที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพราะแทนที่จะช่วยให้ประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้นพัฒนาขึ้นแต่กลับเป็นการสร้างหนี้ให้เพิ่มขึ้นแทน และนั่นก็ไม่ได้ทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และเนื่องจากมีความแตกต่างกันของบริบทระหว่างประเทศด้อยพัฒนา ดังนั้นธนาคารโลกจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายสำหรับกองทุนต่างๆให้มีความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้อยพัฒนาโดยทั่วไป โดยจะมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและจุดมุ่งหมายของการสนับสนุน (Wood :1985) ในเรื่องของการแก้ไขปัญหาความยากจน และในเรื่องยุทธศาสตร์ของผลผลิตและความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจมหภาคของประเทศด้อยพัฒนาต่างๆแทน

แนวทางที่สอง The Supportive Approach เป็นแนวคิดที่แตกออกมาจากประสบการณ์ในประเทศด้อยพัฒนา จากการทำที่มีการให้ทุนจากธนาคารโลกในเรื่องของโครงการ Self – Help และการนำทฤษฎีไปปฏิบัติของ Koenigsberger และ Abrams ในช่วงปี 1960 และ Turner ในช่วงปี 1970 ซึ่งวิธีการนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงที่พบว่าเมืองหลักส่วนใหญ่ของประเทศโลกที่ 3 ประชาชนจะช่วยกันจัดการและสร้างบ้านใหม่กันเอง โดยไม่มีการเข้าแทรกแซงจากรัฐ โดย Turner ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า Self – Help ใหม่ว่าเป็นขบวนการตัดสินใจร่วมกันทางสังคมในการสร้างบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสิ่งแวดล้อม มากกว่าที่จะพูดถึงเทคโนโลยีที่ใช้ในการก่อสร้างบ้าน ตามแนวคิดของ Turner จึงให้ความสำคัญกับประชาชนมากกว่าตัวบ้าน และยังมองว่าการจัดการเรื่องที่อยู่อาศัยของรัฐบาลที่ได้ผลคือ การปกป้องและจัดหาทรัพยากรที่ขาดแคลน เพื่อให้เกิดการจัดการที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นขึ้นเอง เช่น การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ในอีกทางหนึ่งการให้แต่ละคนเข้ามาจัดการที่อยู่อาศัยของเขาเอง จะทำให้แน่ใจได้ว่าบ้านจะตอบสนองความต้องการของเขามากที่สุด และยังทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วย การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการตัดสินใจของประชาชนจึงเป็นกุญแจสำคัญในการตัดสินใจเรื่องที่อยู่

อาศัย นอกจากนี้ Turner ยังคิดว่า NGOs ก็มีบทบาทสำคัญในการกดดันให้รัฐออกนโยบายด้านที่อยู่อาศัย , ให้ความช่วยเหลือประชาชนในการสร้างที่อยู่อาศัย , สนับสนุนการรวมตัวเพื่อพัฒนาโครงการ และช่วย Promote นโยบายการช่วยเหลือในระดับชาติ , ตรวจสอบการกระทำผิดของรัฐ และยังเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐกับองค์กรท้องถิ่น

แนวทางที่สาม The Structural Approach เป็นแนวทางที่แตกต่างจากที่ผ่านมาซึ่ง E. Pradilla และ R. Burgess ใช้วิจารณ์งานของ Turner โดยใช้ตัวอย่างจากกรณีศึกษาในแถบลาตินอเมริกา แต่ก็ก็เป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นต่อการมองภาพของอำนาจทางการเมืองและองค์กรเอกชน ซึ่งแย้งว่า Self – Help Housing ไม่สามารถทำขึ้นได้ด้วยการสนับสนุนจากรัฐบาลในประเทศที่ยังด้อยพัฒนา ซึ่งมักจะมีปัญหาทางเศรษฐกิจบ่อยครั้ง ซึ่งในการพัฒนาต่างๆจะต้องมีการปรับเปลี่ยนแก้ไขกันที่โครงสร้างของอำนาจ โดย Burgess ได้กล่าวว่า

1.) Housing โดยทั่วไปในประเทศที่ยังไม่พัฒนาไม่ใช่เป็นเพียงแค่ขบวนการที่เป็นการใช้คุณค่าการผลิต (Produces Use Values) ตามข้อเสนอของ Turner แต่เป็นสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนคุณค่าทางการผลิต (Produces Exchange Values) ดังนั้นภายใต้การก่อรูปของสังคมทุนนิยมจึงจำเป็นต้องเข้าใจสถานะภาพที่ทำการซื้อขาย (Commodity Status) ของบ้าน

2.) รัฐเป็นเครื่องมือของการแบ่งอำนาจ การใช้สิทธิพลในระบบทุนนิยม วิธีการผลิตที่เกิดขึ้นจะแสดงออกโดยการให้ความสนใจในกลุ่มของชนชั้นที่มีอำนาจ

3.) ในระดับโครงสร้างที่เกี่ยวกับนโยบายด้านที่อยู่อาศัยของรัฐเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากต้องมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายของการพัฒนาแบบทุนนิยมเสียก่อน ซึ่งถ้านโยบายรัฐปรับเปลี่ยนไปตามอำนาจการเมืองที่ควบคุมอยู่ก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งของชนชั้นขึ้นได้

สิ่งหนึ่งที่สำคัญที่สุดของการนำไปสู่กระบวนการ Self – Help Housing นี้อยู่ในส่วนของอำนาจทางการเมือง ในอันที่จะหยิบยกปัญหาขึ้นมาพูดคุยกัน และการสนับสนุนส่งเสริมด้านการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ในการแก้ไขความยากจนก็มีความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมให้เหมาะสมเสียก่อน

แนวทางที่สี่ The Organization – Participation Approach คือ การเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระหว่างองค์กรเอกชนและประชาชน ซึ่งมองว่าการแก้ปัญหาต้องมีแผนปฏิบัติที่แน่นอน ภายใต้สังคมและการเมืองที่เป็นอยู่ นอกเหนือจากรัฐ , private sector , NGOs โดยในการทำงานจะแสดงให้เห็นว่าประชาชนสามารถเข้าร่วมในการออกแบบ ส่งเสริมและแก้ไขปัญหาของตนได้ สามารถเจรจาต่อรองกับรัฐ และส่วนอื่นๆ ให้มีการเปลี่ยนรูปการจัดการทรัพยากร , ให้มีการช่วยเหลือคนจนและเพิ่มการมีส่วนร่วมให้มากขึ้นในสังคมประชาธิปไตย

ทั้งนี้การจะช่วยสนับสนุนการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยควรจะได้รับ การสนับสนุนทั้งฝ่ายรัฐและองค์กรเอกชน รวมถึงควรได้รับการปรับปรุงทางด้านสภาพของวัสดุ ราคา ไปพร้อมๆ กันด้วย

Linn (1985 : 182 – 183) กล่าวว่า บทบาทหลักของรัฐที่ควรเข้ามาแทรกแซงในกระบวนการจัดการที่อยู่อาศัย คือ

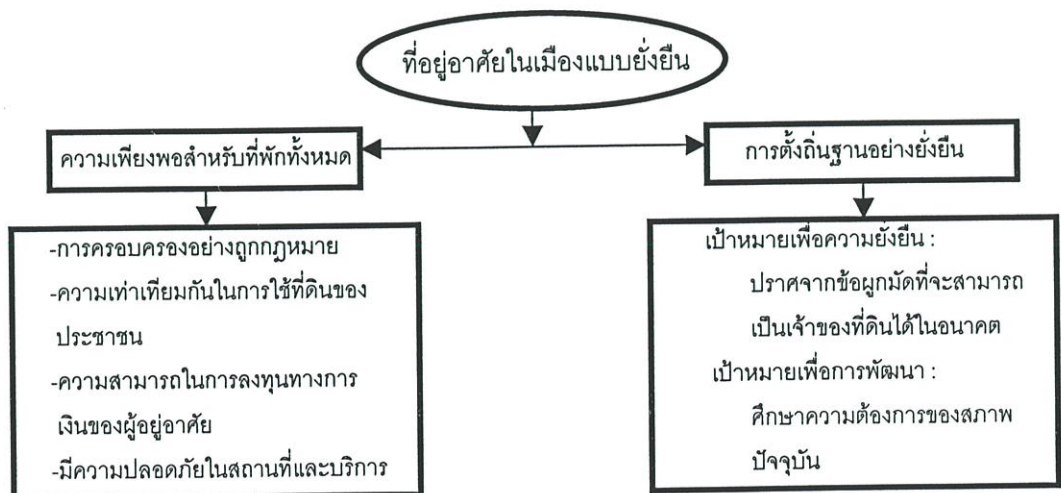
- กำหนดกฎเกณฑ์การถือครองที่ดินให้ชัดเจน และเป็นตัวหลักในการควบคุมการลงทุนที่พักอาศัยของภาคเอกชน
- ให้ความช่วยเหลือในการจัดแบ่งสรรที่ดินใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเพื่อให้คนจนได้ถือครองประโยชน์มากขึ้น
- จำกัดการผูกขาดในตลาดที่ดินของเอกชน
- พัฒนาประสิทธิภาพในการจดทะเบียนที่ดินและการรังวัดที่ดินที่แน่นอน และบันทึกขอบเขตที่ดินไว้

อย่างไรก็ตาม Turners (1972 :173 – 174) กล่าวว่า ความล้มเหลวของการพัฒนาที่อยู่อาศัย และการจัดสรรที่อยู่อาศัย เป็นเพราะ ความไม่เหมาะสมกันระหว่างจำนวนที่พักอาศัยที่รัฐจัดหาให้กับความต้องการของประชาชนที่ไม่ตรงกัน อีกทั้งประชาชนก็ยากจนเกินกว่าจะหาเงินมาจ่ายเพื่อการอยู่อาศัยได้

ดังนั้นการศึกษาแนวทางการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย จึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะผู้อยู่อาศัย กิจกรรมต่างๆ ในการพักอาศัยทั้งในบ้านและชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ระบบการอยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมอาคาร อีกทั้งควรเข้าใจถึงตัวผู้อยู่อาศัยและระบบต่างๆ ภายในชุมชน ซึ่งพวกเขา มีความร่วมมือกันอย่างไรต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและปรับปรุงอาคาร (An Exploration of Informal Housing Sub-systems: 1989)

ภาพแสดงแนวความคิดในการพัฒนาที่อยู่อาศัยแบบยั่งยืน

โดย : Agenda 21 & Habitat II precondition

สำหรับแนวคิดในการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับประเทศในโลกที่สามนั้นสามารถสรุปได้ว่า แนวทางที่น่าจะเหมาะสมและนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้คือ The Supportive Approach และ The Organization Participation Approach ซึ่งทั้งสองแนวทางนี้มีส่วนที่คล้ายกันและสามารถนำมาใช้ร่วมกันได้โดยตั้งอยู่บนหลักการที่มุ่งเน้นความร่วมมือซึ่งกันและกันของผู้อยู่อาศัย (Self-Help) โดยไม่มีการแทรกแซงจากภาครัฐ ทั้งนี้ประชาชนจะช่วยกันจัดการและสร้างบ้านใหม่กันเองและร่วมกันตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยอาจได้รับความร่วมมือจาก NGOs ที่เข้ามาช่วยเหลือในการให้ความรู้ สร้างที่อยู่อาศัยและผลักดันนโยบายด้านที่อยู่อาศัยกับภาครัฐ รวมถึงเป็นตัวกลางที่ช่วยประสานงานเจรจาดูรอกกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและเจ้าของที่ดินควบคู่กันไป ซึ่งแนวทางการปรับปรุงชุมชนและที่อยู่อาศัยนั้นจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงและพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

ที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งในการดำรงชีพของมนุษย์ ดังนั้นความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัยจึงจำเป็นจะต้องมีการใช้เงินเข้ามาเกี่ยวข้องพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยระดับใด หรือประเภทใด เงินรายได้จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจในการเลือกที่อยู่อาศัย กลุ่มผู้มีรายได้น้อยจะมีข้อจำกัดในการเลือกที่อยู่อาศัย แต่มิได้หมายความว่า กลุ่มผู้มีรายได้น้อยจะไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความต้องการในที่อยู่อาศัยตามความต้องการของตน (เมธี ครอบแก้ว. 2522 : 3) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของความมั่นคงของการอยู่อาศัยในระยะยาว หรือมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ซึ่งอยู่ภายใต้ความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ (Owner) โดยที่อาจจะเป็นจริงหรือไม่จริงก็ได้ แต่ก็มีสิทธิ์เพียงพอที่จะได้รับความสนใจในการเสนอความคิดเห็นและความต้องการในที่อยู่อาศัยที่พวกเขาพึงพอใจ (Abraham .1964 : 221)

นอกจากนี้รายได้ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในรูปแบบและขนาดของที่อยู่อาศัย โดยที่รูปแบบของบ้านจะสัมพันธ์กับราคาบ้าน (Goodall 1972 : 151 – 156) ซึ่งจะพบปัญหาในการศึกษารายได้ของผู้มีรายได้น้อยนั้นไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่แท้จริงได้ เนื่องจากมีรายได้ไม่สม่ำเสมอและไม่แน่นอน บางครั้งอาจตกอยู่ในสภาวะว่างงาน (Megerson , Terett & William .1962 : 54) และผู้มีรายได้น้อยยังมีความพึงพอใจที่จะมีค่าใช้จ่ายในส่วนอื่นมากกว่าค่าใช้จ่ายในเรื่องที่อยู่อาศัยที่ดีกว่าเดิม ทั้งนี้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยจะให้ความสนใจในเรื่องของที่ตั้งของที่อยู่อาศัย โดยจะให้ที่อยู่ใกล้แหล่งงาน เพื่อประหยัดเวลาและค่าเดินทาง และความมั่นคงในการอยู่อาศัยเป็นสำคัญ ดังนั้นปัญหาในเรื่องการมีหรือไม่มีงานทำและปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจด้านต่างๆ จึงไม่ค่อยสำคัญเมื่อเทียบกับกรที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัย (Richard & Thomson 1975 : 44 – 45)

ได้มีการศึกษาพบว่าความต้องการและความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่กับขนาดของครอบครัว, จำนวนสมาชิกในครอบครัวและราคาของที่อยู่อาศัย โดยครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวมากจะมีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ที่มีพื้นที่ใช้สอยมากกว่าเดิมอยู่ในระดับสูง (Yeh . 1975 : 44) ทั้งนี้ในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยจำเป็นจะต้องศึกษาสภาพพื้นที่อันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยว่ามีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการซึ่งเป็นบริการขั้นพื้นฐาน (Infrastructure) ของรัฐว่าเข้าถึงหรือเปล่าประกอบกันไปด้วย รวมทั้งสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยอันเป็นแรงจูงใจในการสร้างความพึงพอใจในการอยู่อาศัยให้เพิ่มขึ้นด้วย (Hawky ตามอ้างใน Needham .1977 : 87)

อย่างไรก็ตาม Shlomo Angel กล่าวว่า ในการที่จะปรับปรุงและพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยนั้นยังมีตัวแปรอีกหลายตัวที่เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการถือครองที่ดิน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่ในเมืองหลวง โดยส่วนหนึ่งมีการถือครองที่ดินอย่างผิดกฎหมาย เช่น การบุกรุกที่ดิน เป็นต้น จึงจำเป็นที่สุดที่จะต้องแก้ไขก่อนการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนา

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่ารายได้เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการตัดสินใจในรูปแบบและขนาดของที่อยู่อาศัย ส่วนความต้องการและความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่กับขนาดของครอบครัว, จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ราคาของที่อยู่อาศัย ที่ตั้งใกล้แหล่งงาน การเข้าถึงของบริการขั้นพื้นฐาน (Infrastructure) ของรัฐ และสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย แต่ปัญหาที่จำเป็นที่สุดที่จะต้องแก้ไขก่อนคือปัญหาสถานะภาพการถือครองที่ดิน ซึ่งจะมีผลต่อความมั่นคงในการอยู่อาศัยและความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ อีกทั้งยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสภาพชุมชนและที่อยู่อาศัยอีกด้วย

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิการครอบครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย

“เมื่อใดที่มีความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน เมื่อนั้นรากฐานก็จะมีเสถียรภาพ”(Charles Abrams)

การที่จะวางแผนปรับปรุงสภาพชุมชนของผู้มีรายได้น้อยให้มีสภาพดีขึ้นนั้นนอกจากจะคำนึงถึงความสามารถในการจ่าย ความพึงพอใจ ฯลฯ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ตามมาก็คือความมั่นคงในการอยู่อาศัย (Tenure security) ซึ่งหมายถึงความมั่นคงที่สามารถอยู่อาศัยได้อย่างแน่นอนในระยะเวลาหนึ่ง เช่น การเช่าก็ต้องมีระยะเวลาที่พอสมควร (Turners.1976: 97) และต้องเป็นการเช่าที่มีราคาเช่าหรือระดับราคาต่ำ ที่อยู่อาศัยมีคุณภาพพอสมควร (Hans อ้างใน Turners & Fichter.1972: 73) และจากการศึกษาที่พักอาศัยใน Santiago (Chile : 1971) เพื่อทดลองหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในที่พักอาศัย เช่น วัสดุ, แรงงาน, ขนาดครัวเรือน, รายได้, การจ้างงาน (สถานะภาพ), ความสัมพันธ์ทางสังคมและสถานะภาพการถือครองที่ดิน ใน 3 ชุมชน

ของ Santiago พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยมีค่านัยสำคัญสูงมาก เป็นสิ่งสำคัญและมีผลต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่จะไม่มี ความมั่นคงในการอยู่อาศัยและไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างถาวร โดยอาจเป็นเพราะว่ารัฐขาดการปฏิบัติทางกฎหมายในการควบคุมการครอบครองที่ดิน มีการเก็งกำไรที่ดินจากนายทุน ทำให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น จนผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถที่จะเข้ามาเป็นเจ้าของได้ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการบุกรุกพื้นที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยในที่ดินของเอกชนและของราชการ ที่ปล่อยทิ้งว่างไว้ (ณัฐชัย ดันดีสุข. 2524 : 8) ซึ่งลักษณะการเช่าครอบครองมีทั้งถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย โดยลักษณะที่ถูกกฎหมายมักจะเป็นไปในรูปการเช่าที่ดินโดยเจ้าของที่ดินจัดเก็บค่าเช่าในราคาถูก ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนในลักษณะที่ผิดกฎหมาย คือ การเช่าบุกรุกในที่ดินที่มีเจ้าของ ซึ่งมักจะเกิดการฟ้องร้อง ขับไล่วิวถอน (Eviction) จากเจ้าของที่ดิน (Emiel & Wegelin ตามอ้างใน Shlomo & Phoahvongsacharn. 1983: 76)

การที่เจ้าของที่ดินปล่อยปละละเลยการพัฒนาพื้นที่ของตนเองจนเกิดขีดจำกัดของการพัฒนา เช่น ขาดการพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ซึ่งเป็นเหตุให้ชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่เข้ามาบุกรุก ต้องพัฒนาตนเองโดยลำพัง อีกทั้งขาดการควบคุมด้านมาตรฐานในการก่อสร้าง อันได้แก่ การไม่ขออนุญาตก่อสร้างบ้าน ไม่มีแบบและใช้วัสดุไม่เหมาะสม จึงทำให้ที่อยู่อาศัยที่สร้างไม่มีความแข็งแรงและมั่นคง รวมถึงการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นภายในชุมชน จนไม่สามารถจัดการกับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม อันเป็นเหตุให้ชุมชนทรุดโทรมจนกลายเป็นชุมชนแออัดไปในที่สุด

จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนของผู้มีรายได้น้อยตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ขาดการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ดังนั้นการมีสิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมายจึงมีส่วนทำให้ผู้อยู่อาศัยเลือกและต้องตัดสินใจเพื่อความมั่นคงในอนาคต (Smith.1970 : 7, 23)

Alan Gilbert ได้เสนอแนวคิดในการกำหนดกฎเกณฑ์การถือครองที่ดินไว้ว่า

- 1) จะต้องพยายามทำให้มีการรับรองในสิทธิการครอบครอง และมีความมั่นคงในการเป็นเจ้าของ ที่ซึ่งผู้มีรายได้น้อยสามารถปรับปรุงและจะไม่มีการทำลาย
- 2) จะต้องมีการมอบอำนาจ ความเป็นเจ้าของอย่างเต็มที่ต่อผู้จับจองที่ดิน ซึ่งต่อไปภายหน้าอาจสามารถที่จะขายได้อย่างถูกกฎหมาย และสามารถใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันในการกู้เงินเพิ่มเพื่อการปรับปรุงที่พักอาศัย

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าสิทธิในการถือครองที่ดิน มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปรับปรุง พัฒนาชุมชนและที่พักอาศัย เป็นสิ่งที่สามารถทำให้ผู้อยู่อาศัยมั่นใจว่าพวกเขาจะสามารถ

อาศัยอยู่ได้ในระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควรและถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้ถ้าการขาดความมั่นคงในการอยู่อาศัยยังเป็นสาเหตุที่ทำให้ชุมชนของผู้มีรายได้น้อยต้องตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมขึ้นตามลำดับ ถ้าเพียงแต่ทำให้สิทธิในการครอบครองที่อยู่อาศัยถูกต้องตามกฎหมายก็จะทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความกล้าที่จะตัดสินใจที่จะพัฒนาสภาพชุมชนและที่พักอาศัยของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้จำเป็นต้องให้ความสำคัญและมีนโยบายที่เหมาะสมรัดกุมในการป้องกันการเปลี่ยนมือไป เพราะอาจเกิดผลประโยชน์ทางธุรกิจ ซึ่งรัฐอาจเข้ามามีบทบาทในการแทรกแซงโดยการเรียกเก็บภาษี หรืออื่นๆ

2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในการพัฒนาชุมชน

การจัดทำแผนปรับปรุงและพัฒนาชุมชน เพื่อให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสมจึงจำเป็นต้องทำการศึกษาและให้ความสำคัญในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนของพวกเขา ทั้งนี้เพื่อเป็นไปในแนวทางพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่ง Turners ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า self – help housing ขึ้นใหม่ คือ เป็นขบวนการตัดสินใจร่วมกันทางสังคมในการสร้างบ้านและความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสิ่งแวดล้อม มากกว่าที่จะพูดถึงเทคโนโลยีที่ใช้ในการก่อสร้างบ้าน การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการตัดสินใจของประชาชนซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการตัดสินใจเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยต่อไป

จุดประสงค์ของการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามคำจำกัดความของ Coit (1986) มีดังนี้

- 1) เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ให้เป็นไปตามความต้องการและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย
- 2) เพื่อลดช่องว่างระหว่างรัฐและผู้อยู่อาศัยโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน
- 3) เพื่อฝึกหัดและสร้างความมั่นคงให้กับระบอบประชาธิปไตย
- 4) เพื่อรำลึกและภูมิใจในเกียรติ และความคิดในตัวของบุคคล
- 5) เพื่อสนับสนุนพฤติกรรมในระบอบประชาธิปไตย
- 6) เพื่อจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

(อ้างโดย วรางคณา วัฒโย :2540)

- 1) Dunham (1958) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การร่วมกำลังดำเนินงานปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชน ให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ต้องการ การพัฒนาชุมชนในขั้นแรก จำเป็นจะต้องอาศัยกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นร่วมมือกัน ดำเนินงานพัฒนาและควรจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ จากหน่วยงานวิชาการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่นๆ

2) The UN Bureau of Social Affairs (1955: 6) อธิบายว่า การพัฒนาชุมชนคือกระบวนการที่มุ่งสร้างความเจริญด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนส่วนรวม โดยชุมชนนั้นจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและให้ชุมชนได้ใช้ความคิดริเริ่มของตนเองอย่างเต็มที่

3) Erwin (1976) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ๆ เกี่ยวข้อง

4) Shlomo Angel(1983) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับกลุ่มของผู้มีส่วนร่วมในชุมชนต่อกระบวนการพัฒนาและปรับปรุงที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย

4.1) The squatter : ผู้ที่เช่าครอบครองที่ดินโดยผิดกฎหมาย เช่นการบุกรุกที่ดิน

4.2) The municipal engineers : เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา

4.3) The community builders : ผู้มีส่วนในการก่อสร้างชุมชน

4.4) The politician : นักการเมืองท้องถิ่น หรือผู้ที่มีผลประโยชน์ในชุมชนนั้นๆ

4.5) The international funder : นักลงทุนหรือองค์กรเอกชนต่างชาติ ที่เกี่ยวข้อง

4.6) The slum dwellers : ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด

Lowde milk และ Loitos (1980 : 694 – 700) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 7 ขั้น ดังนี้

- 1) การสำรวจขั้นต้น (Preliminary Reconnaissance)
- 2) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (Priority Problem - Identification Studies)
- 3) การแสวงหาแนวทางแก้ไข (Search for Solution)
- 4) การกำหนดทางแก้ไข (Assessment of Solution)
- 5) การปฏิบัติตามโครงการ (Project Implementation)
- 6) การประเมินผลโครงการ (Formal Project Evaluation)
- 7) การพิจารณาทบทวนโครงการ หรือดำเนินงานให้บรรลุผล (Project - Reconsideration of Completion)

ในชุมชนแออัดสภาพการร่วมมือแบบมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

- 1) ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนตลอดจนเรียงลำดับความสำคัญของปัญหารวมกับผู้ปฏิบัติงานในภาคสนาม
- 2) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่างๆที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

- 3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหา และวางแผนเพื่อแก้ปัญหารวมกันกับผู้ปฏิบัติงานสนาม
- 4) ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา
- 5) ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานสนาม

แต่ที่พบเสมอ คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับที่ 4 เท่านั้น แต่ในระดับ 1,2,3 และ 5 ขาดหายไป แท้จริงแล้วการมีส่วนร่วมในระดับ 1,2,3 เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา เพราะขั้นตอนทั้ง 3 เป็นขั้นตอนที่เสริมสร้างให้ประชาชนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในการแก้ไขปัญหาอื่นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (เบญจวรรณ สอนศิลป์พงศ์. 2530 : 36 อ้างโดยโสภา สปิลมันน์ และคณะ. 2534 : 17)

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยจะเป็นปัจจัยสำคัญในการวางแนวทางปรับปรุง พัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืนได้สัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการใช้ความคิดริเริ่มของตนเอง การตัดสินใจ ตลอดจนการร่วมกันใช้ความรู้และความชำนาญร่วมกันดำเนินงานปรับปรุงและพัฒนา ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเท่านั้น จำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมอยู่ด้วย วิธีการหนึ่งที่เหมาะสมในการแก้ปัญหานี้คือ การจัดตั้งองค์กรประชาชน (People's Organization) ในการพัฒนาซึ่งถือว่าการยอมรับว่าประชาชนมีศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ มีคุณค่าเท่าเทียมกัน ตลอดจนสิทธิความสามารถของเขา (อकिन รพีพัฒน์. 2525 : 153 – 154) ถือว่าเป็นการตอบสนองระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่กระจายอำนาจสู่ประชาชนเป็นกระบวนการสร้างผู้นำหรือตัวแทนแท้จริงของประชาชน ถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

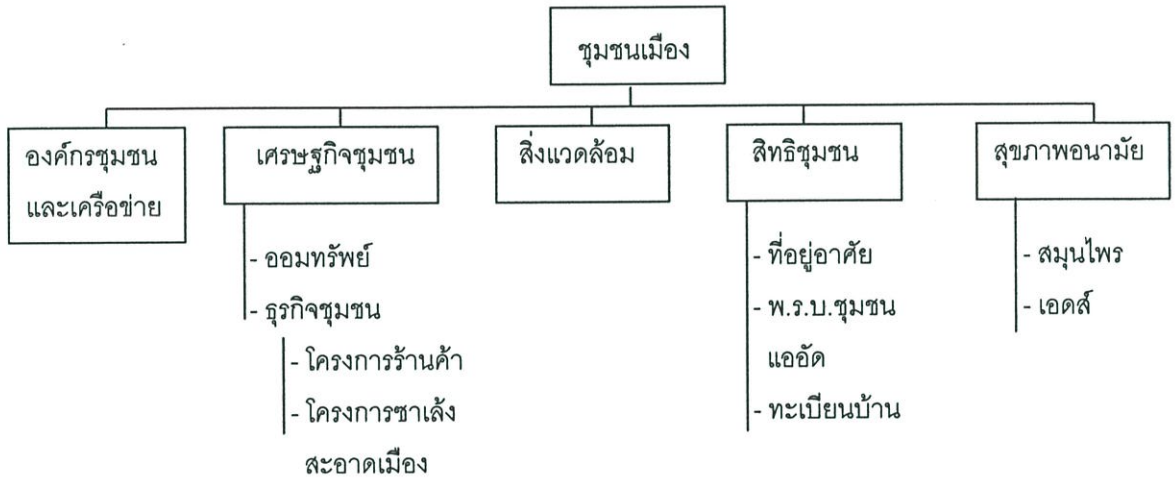
2.1.4 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรเอกชน(NGOs)และองค์กรชุมชน(CBOs)

Mike Douglass(1991 : 22) กล่าวว่า องค์กรเอกชน(NGOs) และองค์กรชุมชน(CBOs) และหน่วยงานทางสังคมอื่นๆ มีส่วนช่วยสนับสนุนชุมชน โดยได้เข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหวของประชาชนและชุมชน แต่ Eckstein (1990) แย้งว่าเป็นการสนับสนุนของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีฐานะ เป็นการเตรียมการก่อนการแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชน แต่ Craig, et al . (1990) กล่าวว่า บทบาทส่วนใหญ่ที่ NGOs สามารถปฏิบัติได้คือ การฉีกกำลังกันสร้างสรรค์และเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและขบวนการทางการเมืองให้กว้างออกไป ซึ่งตรงกับความเห็นของ Chan (1986) ที่เห็นด้วยกับบทบาทซึ่งองค์กรภายนอกมีส่วนช่วยผลักดันชุมชนให้แข็งแกร่ง

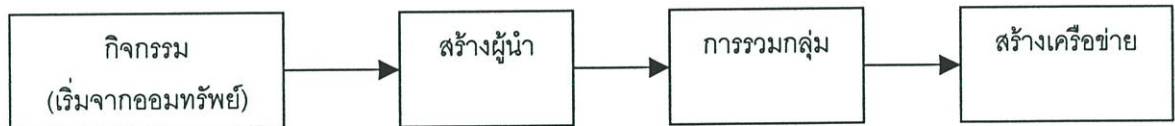
นอกจากที่กล่าวมา องค์กรเอกชน(NGOs) ยังเป็นกลจักรสำคัญในการช่วยเหลือผู้อยู่อาศัยที่ถูกไล่ออกจากที่ดินและช่วยต่อรองในการตกลงทำ Land Sharing กับเจ้าของที่ดิน ซึ่งที่ผ่านมาก็ได้รับความยอมรับจากผู้เช่าอาศัยโดยจะได้ส่วนแบ่งเป็นที่ดินที่เขาอาศัยอยู่ในราคาต่ำกว่าราคาตลาดและคณะเดียวกันก็ยอมให้เจ้าของที่ดินสามารถที่จะพัฒนาพื้นที่ๆเหลือไปใน

ด้านการค้าอื่นๆ ซึ่งมีชุมชนที่เคยใช้วิธีนี้มาแล้วเช่น ชุมชนวัดลาดบัวขาว ชุมชนเซ่งกี่ และชุมชนอื่นๆแถวคลองเตย นอกจากนี้ที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อมองในมุมอื่นก็จะเห็นว่า NGOs ยังเป็นธุระในการจัดหา, ช่วยเหลือ ในด้านการฝึกทักษะ, ให้ข้อมูล, การนำเทคโนโลยีมาใช้และให้คำแนะนำ ควบคุม และประเมินค่าอยู่เสมอ ซึ่ง Hardoy & Satterthwaite (1990) ได้ยืนยันว่า การช่วยเหลือด้านเทคนิควิธีจากภายนอกจะเป็นการเตรียมพร้อมที่เหมาะสมสำหรับความพยายามที่จะปรับปรุงและจัดการสภาพแวดล้อม

อคิน รพีพัฒน์ (2542 : 170) ได้สรุปกิจกรรมสำคัญที่องค์กรเอกชน (NGOs) ได้เข้าไปสนับสนุนชุมชนเมืองรวมทั้งชุมชนแออัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไว้ดังนี้

และจากกิจกรรมดังกล่าวของ NGOs ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมือง และชุมชนแออัด สามารถสรุปกระบวนการทำงานที่มีพัฒนาการมาในระยะ 5 ปี (2536 – 2541) ได้ดังนี้

ส่วนองค์กรชุมชน (CBOs) ก็เป็นกลจักรหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวทางสังคมและมีอำนาจในการต่อรองเพื่อเพิ่มสิทธิทางการเมืองและเข้าร่วมดำเนินการทางการเมือง ในการจัดทำนโยบายที่สามารถจัดการปรับปรุงที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อม และสาธารณูปโภคต่างๆ ในชุมชนแออัดอีกด้วย (Shuurman & Van Naerseen : 1988) ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีการจัดระบบชุมชน (Community Organization) ที่ดี สามารถสร้างระบบควบคุมสังคมที่มีประสิทธิภาพ สามารถกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจในการพัฒนา สร้างแบบแผนความประพฤติและปฏิบัติตนที่เหมาะสมในการปรับปรุงชุมชน เพื่อรักษาสุขภาพที่เกิดจากการปรับปรุงไว้ได้ตลอดไป (โสภา ขปิลมันน์ และคณะ. 2534 : 16)

ถึงอย่างไรก็ตาม เราก็มีความมองข้ามความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน ซึ่งในการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะต้องเริ่มจากการศึกษานโยบาย และแผนปฏิบัติของรัฐ ต่อการแบ่งสรร จัดการที่ดิน , องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยนำมาเปรียบเทียบกันแล้ววิเคราะห์ เพื่อให้ได้ นโยบายที่เหมาะสมต่อไป

2.1.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร

ในอดีตที่ผ่านมาทฤษฎีที่เกี่ยวกับการออกแบบสถาปัตยกรรมกล่าวถึงความสำคัญของการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมโดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก แนวความคิดนี้เรียกว่า "Functionalism" ถูกใช้เป็นแนวทางปฏิบัติมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน จึงพบว่าโดยแท้จริงแล้ว การออกแบบที่มุ่งคำนึงถึงเพียงแต่องค์ประกอบต่างๆ (Function) ในอาคารไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยได้อย่างเพียงพอ ดังนั้นในระยะต่อมา การศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมและพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร จึงอยู่ในขอบเขตที่ต้องให้ความสนใจศึกษา เพื่อให้งานสถาปัตยกรรมและความต้องการในด้านการใช้สอยของผู้ใช้หรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ มีความเหมาะสมกัน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการวิเคราะห์ศึกษาพฤติกรรมผู้อยู่อาศัยและความสัมพันธ์ระหว่าง การจัดการใช้เนื้อที่ทางกายภาพ (Physical Setting) เป็นสิ่งที่ถูกต้องและมีเหตุผลต่อการสร้างงาน สถาปัตยกรรม แต่ยังคงพิจารณาถึงข้อมูลอื่นๆ ประกอบไปด้วย โดยพิจารณาจากตัวแปรอิสระ (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variable) ย่อมจะช่วยให้งานออกแบบดีขึ้น ซึ่งข้อมูลทั้งหมดจะเป็นผลส่งให้งานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการและพฤติกรรมของผู้ใช้ได้อย่างดีที่สุด (Maurice Broady. 1966 : 149 – 154 อ้างโดย สันติ พูลเกษร. 2523 : 10)

พฤติกรรมของผู้ใช้สอยอาคารและความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ภายในอาคารที่พักอาศัย พฤติกรรมของผู้ใช้สอยอาคารจะเป็นตัวกำหนดของการใช้เนื้อที่อย่างพอดีภายในอาคารและสภาพแวดล้อมภายนอก (Constance Perin.1973 : 31 อ้างโดย สันติ พูลเกษร. 2523 : 12) ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมกลุ่มต่างๆ ทำให้สามารถทราบแนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมของกลุ่มสังคมนั้นได้ การศึกษาลักษณะพฤติกรรมทางสังคมสามารถช่วยให้มีความมั่นใจในการตัดสินใจเพื่อเริ่มหรือยุติการสร้างสรรสภาพแวดล้อมใหม่ๆ และการศึกษาพฤติกรรมยังมีความจำเป็นต่อการออกแบบอาคารที่พักอาศัย ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของอาคารที่พักอาศัย คือ คุณสมบัติที่เป็นความหมายและการแสดงความรู้สึกของความหมายได้อย่างสมบูรณ์ เป็นการสร้างสรรเพื่อให้เกิดความมีชีวิตชีวา (Livability) และขนาดของที่พักอาศัยที่ตอบสนองต่อพฤติกรรมนั้นๆ

“ความมีชีวิตชีวา” เกิดจากการจัดองค์ประกอบอาคารที่สามารถตอบสนองพฤติกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และมีความสัมพันธ์ต่อเนื้อที่ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งภายนอกและภายในอาคาร ในการออกแบบที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยนั้นแน่นอนว่าขนาดที่พิกจำเป็นต้องเล็กลงไปด้วยตามฐานะทางเศรษฐกิจ ดังนั้นควรคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ต่อเนื้อที่อาคารให้มากที่สุด ลักษณะการใช้องค์ประกอบต่างๆ ในอาคารตามชนิดการใช้สอย เช่น ส่วนนอน ส่วนเตรียมอาหาร ครัว จึงถูกจำกัดลงเพื่อเพิ่มพื้นที่บริเวณเอนกประสงค์ให้มากขึ้น เพื่อใช้เป็นส่วนกิจกรรมที่ช่วยสร้าง “ความมีชีวิตชีวา” แต่ทั้งนี้ พฤติกรรมในบ้านแต่ละหลังย่อมมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ระดับความรู้ อายุ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ โดยเฉพาะฐานะทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดขนาดของที่พักอาศัย

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ในการที่จะออกแบบที่พักอาศัยให้ตอบสนองกับผู้ใช้มากที่สุดนั้น นอกจากการคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยแล้วยังต้องนำพฤติกรรมในการอยู่อาศัยทั้งภายในที่พักและชุมชนมาศึกษาพร้อมด้วยเพื่อเป็นตัวที่จะใช้กำหนดขนาดพื้นที่และองค์ประกอบต่างๆ ของที่พักอาศัย และสภาพแวดล้อมชุมชนที่จะดำเนินการปรับปรุงต่อไป

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานและความพึงพอใจ

2.2.1 ความต้องการพื้นฐาน

ในงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยฉบับนี้จำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการปรับปรุงและพัฒนาที่พักอาศัยให้มีประสิทธิภาพ โดยยกแนวความคิดของ Abraham M. Maslow. 1954: 90 อ้างโดย ขวัญชนก โชติช่วง. 2539: 10 - 22) โดย Maslow ได้จัดกลุ่มและลำดับความต้องการของมนุษย์เกิดขึ้นเป็นขั้นตอน ถ้าความต้องการอันหนึ่งได้รับผลเป็นที่พอใจแล้ว ความต้องการถัดไปที่สูงกว่าจะเกิดขึ้น แต่ถ้าความต้องการแรกยังไม่ได้รับการตอบสนองแล้วก็จะยังไม่เกิดความต้องการขั้นต่อไป ความต้องการแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) Physiological Needs คือ ความต้องการด้านร่างกาย
- 2) Safety Needs คือ ความต้องการความปลอดภัย
- 3) Social Needs คือ ความต้องการทางด้านสังคม
- 4) Self – esteem Needs คือ ความต้องการชื่อเสียง
- 5) Self – Actualization Needs คือ ความต้องการความเป็นเลิศ

ทฤษฎีนี้สามารถอธิบายเกี่ยวกับความต้องการในเรื่องที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยใน ส่วนต่างๆ ดังนี้ (โดยจะขอยกเฉพาะในส่วนที่จำเป็นต่อการวิจัยเท่านั้น)

1) ความต้องการทางด้านร่างกายในด้านปัจจัย 4 โดยพิจารณาในเรื่องความเหมาะสม สะดวกสบาย ซึ่งประกอบด้วย การบริการสาธารณะ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ และทางด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย เพื่อนบ้าน เสียง และความเป็นส่วนตัว

2) ความต้องการทางด้านความปลอดภัย ได้แก่ ความปลอดภัยจากการวิบัติ หรือการพังทลายของอาคาร ความปลอดภัยจากอัคคีภัย ความปลอดภัยจากโจรกรรม

3) ความต้องการทางด้านสังคม เป็นความต้องการเพื่อนหรือพวกพ้อง ได้แก่ มีเพื่อนบ้าน ระดับการศึกษาเดียวกัน มีเพื่อนบ้านฐานะใกล้เคียงกัน เพื่อนบ้านมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการเข้าร่วมกิจกรรมกัน

2.2.2 ความพึงพอใจ

จากทฤษฎีความพึงพอใจของเชลลีย์ (Shelley W. Maynad.1975: 252 – 268 อ้างโดย ขวัญชนก โชติช่วง. 2539: 10 - 22) สรุปได้ว่ามนุษย์มีความรู้สึก 2 แบบ คือ ความรู้สึกทางบวกและความรู้สึกทางลบ โดยความรู้สึกทางบวก คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความสุข ส่วนความรู้สึกทางลบ คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วทำให้ไม่มีความสุข ซึ่งความรู้สึกทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ซึ่งเรียกว่า ระบบความพึงพอใจ จากการวิเคราะห์ระบบความพึงพอใจ ซึ่งความพึงพอใจจะเกิดมากที่สุดเมื่อมีทรัพยากรทุกอย่างเป็นที่ต้องการครบถ้วน ดังนั้นความพึงพอใจจะเกิดมากที่สุดเมื่อมีการจัดทรัพยากรอย่างถูกต้องเหมาะสม สภาพแวดล้อมเป็นทรัพยากรของระบบความพึงพอใจอันหนึ่ง ดังนั้นการปรับปรุงและพัฒนาสภาพชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอยู่อย่างไรเพื่อให้เกิดความพึงพอใจได้สูงสุด

นิวแมน (Newman J. Sandra.1977: 182 – 183 อ้างโดย ขวัญชนก โชติช่วง. 2539: 10 - 22) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการตอบรับในทาสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีดังนี้

- 1) ลักษณะของบุคคลผู้ตอบรับสภาพแวดล้อม
- 2) ลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ทำให้เกิดการตอบรับ
- 3) การรับรู้ของบุคคล
- 4) การประเมินสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น
- 5) ความพึงพอใจในสภาพแวดล้อม
- 6) พฤติกรรมของบุคคลเนื่องจากสภาพแวดล้อม

2.3 กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชน

นโยบายทางด้านที่อยู่อาศัยที่ผ่านมามักประสบผลสำเร็จไม่มากเท่าที่ควร โดยเฉพาะในช่วง 10 ปีที่แล้ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายบ่อยครั้ง หรืออาจพบแนวทางใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยได้ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาหลักการ เศรษฐกิจและทรัพยากร มีอยู่ตลอดเวลา ถึงอย่างไรก็ตามก็ยังไม่มียุทธศาสตร์นโยบายใดที่ใช้ได้เหมาะสมตลอด โดยส่วนหนึ่งเป็นเพราะขาดความเข้าใจในสภาพชุมชนอย่างแท้จริง

ถึงแม้ว่าในหลายประเทศต่างพยายามนำนโยบายการจัดการที่อยู่อาศัยมาใช้ (Self-Help Housing) Slum Upgrading, Site and Service ฯลฯ เข้ามาช่วยพัฒนา ก็ไม่ประสบผลเท่าที่ควร เพราะ ผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง ,ผู้ขายของ , คนเก็บขยะ , คนว่างงาน หรือ ผู้ที่มีรายได้น้อย ก็ยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นเพราะความขาดแคลนในหลายส่วน เช่น ที่ดิน , ทรัพย์สิน , ขบวนการผลิตที่อยู่อาศัย , ความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน รวมถึงการที่รัฐไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการดำเนินการอย่างจริงจัง (An Exploration of Informal Housing Sub – Systems)

ผู้วางแผนจำเป็นต้องมีความเข้าใจในเรื่องที่ว่าจะจัดการอย่างไรเกี่ยวกับผู้มีรายได้น้อยเพื่อให้มีที่อยู่อาศัย แทนที่จะจำกัดการเจริญเติบโต และนำไปสู่ระบบ Formal Systems (ที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่จะมาจกภาคการผลิตแบบ Informal Systems) ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษที่ 70 ในกรุงเทพมหานครเองนั้นก็ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับระบบการส่งมอบที่อยู่อาศัยมาตลอด แทนที่จะสนใจศึกษาเฉพาะเจาะจงลงไปว่าควรจะมีแนวทางแก้ปัญหาใดบ้าง ซึ่งบ่อยครั้งที่ไม่สามารถแบ่งประเภทและให้ความกระจ่างชัดของระบบการส่งมอบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยได้ (Low – Income Housing Delivery Systems)

โดยที่สุดแล้วความจริงก็คือ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาซึ่งระบบ Housing Subsystems ที่ใช้ได้วันนี้ วันพรุ่งนี้อาจจะไม่เหมาะสมก็ได้ ทั้งนี้เพราะว่า

- 1.) การเปลี่ยนแปลงความต้องการที่อยู่อาศัยและแนวความคิด : อะไรคือความเพียงพอของที่อยู่อาศัย , อะไรที่ควรเป็นวิถีของความเป็นที่อยู่อาศัย , ใครควรอยู่อาศัยกับใครและที่ไหน เป็นต้น
- 2.) การเปลี่ยนแปลงของผู้ที่เกี่ยวข้อง : บ่อยครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ และคาดไม่ถึงของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการ เช่น นักการเมือง, องค์กรต่างๆ, องค์กรภายในชุมชน ฯลฯ
- 3.) การเปลี่ยนแปลงบทบาท : มีบางครั้งที่องค์กรอาจสนใจหรือละทิ้งความรับผิดชอบต่างๆ ไปได้ (เช่น ความต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ความรับผิดชอบสำหรับโครงการ Bkk's Slum Upgrading ระหว่าง International Housing Organization เช่น World Bank , etc.)

4.) การเปลี่ยนแปลงทรัพยากร : นโยบายด้านที่อยู่อาศัยและโครงการต่างๆต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ ถึงจะได้รับการอนุมัติโครงการ

จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจเลยที่จะเป็นการยากในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่อยู่อาศัย ให้มีนโยบายที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพได้ตลอด สำหรับในประเทศไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้กำหนดแผนในการพัฒนาที่อยู่อาศัยไว้โดยมีหลักการคือ มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนให้สอดคล้องกับภาวะการขยายตัวของเศรษฐกิจของประเทศ โดยพัฒนาอย่างสมดุลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชนในการอยู่อาศัยบนพื้นฐานการประสานความร่วมมือและส่งเสริมบทบาทภาคเอกชน ควบคู่กับการปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานและการบริหารจัดการภาครัฐ (การเคหะแห่งชาติ. 2540) ซึ่งมีเป้าหมายในการดำเนินงาน 4 ประการ ได้แก่

1.) จัดสร้างที่อยู่อาศัยและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้ประชาชน รวมทั้งคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสได้มีที่อยู่อาศัยอย่างเพียงพอทั่วถึงในระดับคุณภาพและราคาที่สามารถจ่ายได้

2.) เพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการภาครัฐ โดยปรับปรุงบทบาทภาครัฐให้เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน และกำกับดูแลการดำเนินงานการจัดสร้างที่อยู่อาศัยและสนับสนุนให้ภาคเอกชนองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการจัดหา

3.) จัดสร้างที่อยู่อาศัยและแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และภูมิภาค เพื่อรองรับความต้องการและพัฒนาให้ประชาชนมีมาตรฐานการอยู่อาศัยและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4.) สนับสนุนบทบาทขององค์กรชุมชนในการปรับปรุงดูแลที่อยู่อาศัยของชุมชนเองให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและเป็นระเบียบเรียบร้อย

การที่จะพัฒนาชุมชนได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้น ควรที่จะพัฒนาทุกๆด้านไปพร้อมๆกัน เช่น ทางกายภาพ ทางการศึกษา อาชีพ เศรษฐกิจ สังคม และสาธารณสุข ซึ่งสิ่งที่สามารถทำให้งานด้านต่างๆ ประสานกันได้คือ ตัวชุมชนและผู้อยู่อาศัยในชุมชน ที่จะเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ดีที่สุด ผู้แทนชุมชนคือ กรรมการชุมชนจะต้องมีสำนึกในการเสียสละ สามารถเข้าใจปัญหาและรู้ถึงความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหาจึงจะสามารถวางแผนพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถประสานงานกับหน่วยงานบริการที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกัน ในทุกด้าน (โสภ ชาติวัฒน์ และคณะ. 2534 :15)

หลักการในการปรับปรุงชุมชนแออัด มีดังนี้ (โสภณ ชปิลมันน์ และคณะ. 2534 :14)

1. เน้นการแก้ปัญหาสิทธิการอยู่อาศัย เพื่อสร้างความมั่นคงในที่ดินที่ชาวชุมชนแออัดอาศัยอยู่
2. เจ้าของที่ดินที่ต้องการทำการรื้อย้ายชุมชนแออัดในที่ของตน ควรจะต้องหาที่ดินอื่นที่เหมาะสมมารับการรื้อย้ายชุมชนในที่ดินของตน โดยให้ความมั่นคงในการอยู่อาศัยในที่ใหม่เป็นสำคัญ หรือจ่ายค่าชดเชยการรื้อย้ายเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยสามารถจัดหาที่อยู่ใหม่ได้
3. ปรับปรุงชุมชนแออัดอย่างครบวงจรทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านน้ำประปา ไฟฟ้า ทางเท้า การสุขาภิบาล การสาธารณสุข การศึกษา พัฒนาเยาวชน การจัดตั้งกรรมการชุมชน การป้องกันสิ่งเสียดิต และอื่นๆ ทั้งนี้ มุ่งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาดังกล่าว และอาจพิจารณาจัดเก็บค่าบริการต่างๆ ตามความเหมาะสม
4. ส่งเสริมการฝึกอบรมอาชีพและการพัฒนาฝีมือแรงงาน ตลอดจนการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในหมู่ผู้มีรายได้น้อยอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน
5. สนับสนุนการจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนเพื่อประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย (การเคหะแห่งชาติ. 2530 : 19)

แนวทางการแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนแออัดอย่างถาวร (การเคหะแห่งชาติ. 2533 : 7) ควรเป็นการมุ่งเน้นให้ผู้อยู่อาศัยมีความมั่นคง โดยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีแหล่งงานประกอบอาชีพ ชุมชนอยู่อาศัยมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม รวมทั้งมีบริการพื้นฐานของชุมชนทางด้านสาธารณสุขปโภคและสาธารณูปการที่ดี ประชาชนได้รับการพัฒนาทางด้านสังคม เพื่อเป็นการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต ซึ่งการแก้ไขปัญหานี้มีแนวทางการดำเนินโครงการดังนี้ คือ

2.3.1 โครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในที่ดินเดิม (การเคหะแห่งชาติ. 2540 : 17)

เป็นการจัดทำโครงการที่ดำเนินการปรับปรุงสภาพการอยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนแออัดนั้นให้ดีขึ้นแทนการรื้อร้าง โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เช่น ทางระบายน้ำ และระบบสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการอื่นๆ ในชุมชนและการปรับปรุงด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาชุมชนเป้าหมายดังนี้

2.3.1.1 ชุมชนไม่มีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก คือ มีสัญญาเช่ากับเจ้าของที่ดินและเจ้าของที่ดินยินยอมให้ทำการปรับปรุงและสภาพการใช้ที่ดินไม่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไปใช้ประโยชน์อื่น เช่น เป็นศูนย์การค้า หรือ ถูกเวนคืน เพื่อสร้างสาธารณูปการ

2.3.1.2 ขนาดของชุมชน เป็นชุมชนขนาดประมาณ 30 หลังคาเรือนต่อไร่

2.3.1.3 ชุมชนมีสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม กล่าวคือ ทางเท้าในชุมชนทรุดโทรมเกินร้อยละ 30 ขึ้นไป ไม่มีทางระบายน้ำในชุมชน หรือมีเพียงบางส่วน มีน้ำขัง ไม่มีระบบกำจัดขยะภายในชุมชน

2.3.1.4 ในชุมชนไม่มีมิเตอร์ไฟฟ้าหรือประปาเป็นของตนเอง หรือไม่ถึง ร้อยละ 30 ของทั้งชุมชน

2.3.1.5 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนให้องค์กรประชาชนเป็นแกนนำ โดยมีองค์กรเอกชน การเคหะแห่งชาติ และหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาคเป็นผู้ให้การสนับสนุน

2.3.2 โครงการจัดหาที่อยู่ใหม่ (การเคหะแห่งชาติ. 2540 : 16)

เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยวิธีการย้ายประชาชนในชุมชนแออัดที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยจากที่ดินเดิมไปยังที่ใหม่ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินเดิมหรือย้ายออกไปจากบริเวณเดิมหรือชุมชน โดยโครงการที่รองรับการรื้อย้ายจะจัดเป็นที่ดินแปลงโล่งมีถนน ทางระบายน้ำ ระบบประปา ไฟฟ้า การถมดินเพื่อให้พื้นน้ำท่วม และให้ผู้อยู่อาศัยปลูกสร้างอาคาร แต่สำหรับในบางโครงการอาจจัดสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งมีทั้งการให้เช่าหรือเช่าซื้อตามความเหมาะสมของแต่ละชุมชนทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความสามารถในการจ่ายของผู้อยู่อาศัยเป็นสำคัญ โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาชุมชนเป้าหมายดังนี้

2.3.2.1 เป็นชุมชนที่ประสบความเดือดร้อน กรณีไฟไหม้หรือประสบภัยธรรมชาติ

2.3.2.2 เป็นชุมชนที่ถูกไล่ที่ในโครงการเวนคืนของรัฐหรือไล่ที่เพื่อการจัดทำโครงการสาธารณประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งของภาครัฐ

2.3.2.3 เป็นชุมชนที่ถูกไล่ที่โดยเจ้าของที่ดินเอกชน หรือเป็นชุมชนบุกรุก ทั้งนี้เจ้าของที่ดิน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ ดังนี้

- 1) จัดหาที่ดินผืนใหม่เพื่อรองรับผู้อยู่อาศัย
- 2) จ่ายค่ารื้อถอนเป็นค่าชดเชยที่เหมาะสมที่ชาวบ้านสามารถจัดหาที่อยู่ใหม่
- 3) จ่ายค่าอพยพหรือย้าย
- 4) ยินยอมให้เช่าที่ดินในรูปสัญญาเช่าระยะยาว ในราคาที่เป็นธรรม

2.3.2.4 ผู้อยู่อาศัยรับภาระในการจ่ายเงินคืนเป็นค่าเช่าอาคาร เช่าที่ดินหรือค่าเช่าซื้อที่ดิน และอาคารพักอาศัย

2.3.2.5 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนให้องค์กรประชาชนเป็นแกนนำ โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน การเคหะแห่งชาติและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ให้การสนับสนุน

รูปแบบโครงการจัดหาที่อยู่ใหม่ มีดังต่อไปนี้ (การเคหะแห่งชาติ. 2540 : 17)

1) การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) เป็นการย้ายชุมชนแออัดจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในที่ดินผืนใหม่ โดยมีหน่วยงานที่เป็นตัวกลางในการพัฒนาที่อยู่ใหม่ให้ผู้อยู่อาศัยได้ซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือได้เช่าระยะยาว ทั้งนี้เจ้าของที่ดินที่ได้ประโยชน์จากที่ดินนั้นจำเป็นต้องมีส่วนร่วมรับภาระด้วย

2) การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่เดิม (Slum Reblocking) ซึ่งเป็นการแบ่งแปลงที่ดินตามที่อยู่อาศัยครอบครองอยู่ให้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยการซื้อจากเจ้าของที่ดินและการผ่อนชำระกับสถาบันการเงิน เช่น โครงการวัดไม้ต้น ชอยสีน้ำเงิน

3) การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) เป็นการจัดแบ่งที่ดินที่ชุมชนแออัดตั้งอยู่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเจ้าของที่ดินยกให้ชุมชนเช่าอาศัย หรือ ซื้อ เพื่อสร้างที่พักอาศัยให้แก่ชาวชุมชน ที่ดินอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีทำเลที่เหมาะสมกับเชิงธุรกิจ เจ้าของที่ดินจะนำเอาไปขายหรือพัฒนาธุรกิจเพื่อให้ได้ผลประโยชน์สูงสุด แต่จะต้องคำนึงถึงเรื่องความคุ้มค่า (Cost Recovery) ในการดำเนินโครงการให้มากที่สุดเพื่อความเป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้วิธีการประสานประโยชน์ทางที่ดินนี้เป็นวิธีที่มีความอ่อนปรน และการปรองดองกันในการจัดการเพราะวิธีนี้ไม่จำเป็นจะต้องทำการไล่ รื้อถอน ฟ้องร้อง ในการเข้ามาบุกรุกที่ดินเอกชนเพื่อทำเป็นที่พักอาศัยของผู้อพยพ และผู้มีรายได้น้อยในเมือง เช่น โครงการวัดลาดบัวขาว, โครงการชุมชนคลองเตย และโครงการชุมชนสามยอด เป็นต้น

ในเรื่องของความคุ้มค่า (Cost Recovery) ซึ่งถ้าหากต้องการให้การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจมากที่สุด ทุนจากภายนอกจะต้องมีน้อยที่สุดและจะต้องใช้ทุนภายในแบบ Cross-Subsidy ให้มากที่สุด กล่าวคือ การพัฒนาธุรกิจในส่วนของที่ดินที่ยกให้เจ้าของที่ดินนั้น จะต้องมียกหน่วงสำหรับค่าใช้จ่ายในการซื้อหรือเช่าที่ดินส่วนที่เอามาให้ชาวชุมชนแออัดอยู่อาศัย การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ทางระบายน้ำ ฯลฯ ตลอดจนการก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัย ในเมื่อผู้อาศัยที่มีรายได้น้อยเหล่านี้ไม่สามารถจะหาเงินมาจ่ายในเรื่องเหล่านี้ได้เป็นส่วนมาก โดยวิธีการที่จะสนับสนุน Cost Recovery ให้สามารถเป็นจริงได้มี 5 วิธี คือ

- 3.1) มีการต่อรองราคาของที่ดินที่เหมาะสม โดยราคาที่ดินควรจะต่ำกว่าหรือเทียบเท่าราคาตลาด
- 3.2) สร้างความดึงดูดให้ประชาชนสนใจและเต็มใจที่จะจ่ายในราคาที่มากที่สุด(เท่าที่พวกเขาจะสามารถจ่ายได้)
- 3.3) ต้องควบคุมค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างให้อยู่ในราคาที่ต่ำ
- 3.4) ต้องมีแนวทางสำหรับการดำเนินธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับทิศทางของตลาด

3.5) เงินทุนจากภายนอกจะต้องพยายามนำมาใช้น้อยที่สุด และเงินทุนภายในจะต้องใช้ให้มากที่สุด

อคิน รพีพัฒน์ (2542 : 406) กล่าวว่า การแบ่งปันที่ดินอาจมีพื้นฐานอยู่บนหลักการอีกประการหนึ่งคือ หลักการที่ว่าคนยากไร้ในเมืองมีสิทธิที่จะได้รับส่วนแบ่งจากการที่ราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการที่ที่ดินมีราคาสูงขึ้นก็เพราะการลงทุนของรัฐ (เช่น การสร้างถนน) ซึ่งเป็นการลงทุนโดยสังคมทั้งสังคม ไม่ใช่การลงทุนโดยเจ้าของที่ดิน ดังนั้นสังคมสามารถที่จะเรียกร้องส่วนแบ่งจากการที่ที่ดินมีราคาสูงขึ้น โดยรัฐอาจเรียกเอาในรูปของภาษีที่ดินที่เพิ่มขึ้น หรืออาจทำได้โดยการจัดให้มีการแบ่งปันที่ดิน (Land sharing) เงินส่วนหนึ่งที่ได้จากการที่มูลค่าของที่ดินเพิ่มมากขึ้น อาจนำมาใช้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยสำหรับการสูญเสียบ้านเรือนของเขาไปในการถูกบีบบังคับให้โยกย้ายตั้งถิ่นฐานใหม่ ในกรณีของกรุงเทพฯ หลักการและเหตุผลทั้งสองประการนี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้ รัฐบาลไทยสนับสนุนกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินของเจ้าของและสิทธิที่สมบูรณ์และเด็ดขาดของเจ้าของที่ดิน ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนแออัดจึงไม่อาจมีสิทธิอะไรเหนือที่ดิน การที่เจ้าของที่ดินในกรุงเทพฯ ยอมรับการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) ก็เพราะความเมตตากรุณาหรือเป็นการทำบุญหรือไม่ก็เพราะเป็นการหลีกเลี่ยงการปะทะขัดแย้งที่น่าอับอายกับผู้อยู่อาศัยในสลัมซึ่งอาจจะยาวนานออกไปจนคาดไม่ได้ว่าจะจบสิ้นเมื่อใด (อคิน รพีพัฒน์ 2542 : 407) สำหรับที่ผ่านมามีบางชุมชนที่ได้ใช้วิธีการแบ่งปันที่ดินเข้ามาแก้ไขปัญห เช่น ชุมชนลาดบัวขาว และชุมชนเซ่งกี้

สำหรับชุมชนลาดบัวขาวนั้นการเคหะแห่งชาติเป็นผู้เข้ามาดำเนินการวางแผนจัดการแก้ไขปัญหามาให้ โดยทำความเข้าใจกับเจ้าของที่ดินซึ่งก็ยอมรับในแนวทางแก้ไขนี้ซึ่งทำการแบ่งที่ดินประมาณ 2 ไร่ให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชน ทั้งนี้ได้ขายให้ในราคาถูกคือประมาณ 500 บาท / ต.ร.ม. จากราคาตลาด 1,250 บาท / ต.ร.ม. และใช้เวลาดำเนินโครงการทั้งสิ้นประมาณ 7 เดือน ซึ่งบ้านแต่ละหลังคาเรือนมีเนื้อที่ประมาณ 40 ต.ร.ม. แบ่งกันโดยการจับสลากและตามความสามารถในการซื้อที่ดินของแต่ละครอบครัวเป็นสำคัญ และจะต้องจ่ายเงินต้นให้กับธนาคารแห่งชาติซึ่งเป็นผู้ให้กู้เงินเพื่อการปรับปรุงจำนวน 530 บาท / เดือน ตลอดเวลา 5 ปี ซึ่งการจัดการเรื่องเงินทุนทั้งหมดเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของการเคหะแห่งชาติ โดยจะให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมเงินจากชาวบ้านแล้วนำมาให้อีกทีหนึ่ง และในส่วนของกรอกก่อสร้างที่พักอาศัยซึ่งเป็นบ้านแถว ก็จะใช้วิธีให้ชาวบ้านร่วมมือกันเก็บสะสมเงินเพื่อนำมาสร้างบ้านและให้คนที่มีความรู้ด้านการก่อสร้างในชุมชนเข้ามาช่วยเหลือกัน ทั้งนี้ชาวบ้านยังสามารถมีสิทธิออกแบบที่พักอาศัยของตนเองได้อีกด้วย ซึ่งจากการที่รูปแบบของที่พักอาศัยเป็นบ้านแถว ผนังชั้นล่างของอาคารจะใช้ร่วมกันและทำด้วยคอนกรีตบล็อก ส่วนผนังชั้นบนใช้วัสดุที่ทำจากไม้หรือขึ้นอยู่กับความสามารถในการหาวัสดุของแต่ละครอบครัว ผนังชั้นสองบางส่วนทำด้วยไม้เก่า (มือสอง) เพื่อลดค่า

ใช้จ่าย พื้นชั้นล่างก็ใช้ของจากที่อยู่อาศัยเดิม หรืออาจจะใช้วัสดุใหม่ทั้งหมดก็ได้ ซึ่งค่าลงทุนในโครงสร้างทั้งหมดประมาณ 60,000 บาท / หลัง อย่างไรก็ตาม รูปลักษณะและวัสดุของที่พักอาศัยก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและความสามารถในการจ่ายเพื่อการปรับปรุงของแต่ละครัวเรือน ทั้งนี้ถ้าผู้อยู่อาศัยรายใดไม่สามารถจ่ายได้ก็อาจจะต้องขอความร่วมมือจากองค์กรเอกชนภายนอกในการให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติมในเรื่องการก่อสร้าง เป็นต้น

4) การรื้อและสร้างใหม่ในที่เดิม (Reconstruction) เป็นการปรับปรุงสภาพชุมชนที่เสื่อมโทรมโดยการรื้อและพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ขึ้นในพื้นที่เดิมและอำนวยความสะดวกให้คนอยู่อาศัยได้หนาแน่นขึ้น (Densification) บ่อยครั้งอาจเป็นการสร้างตึกแถวหรืออาคารสูงขึ้นแทนบ้านชั้นเดียว ทั้งนี้อาคารที่จะสร้างขึ้นใหม่จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการของครอบครัวผู้มีรายได้น้อยอย่างแท้จริงและเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย โดยให้ผู้อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในการเช่าซื้อหรือเช่าระยะยาวต่อไป เช่น โครงการสามยอด โครงการพระราม 4 เป็นต้น

การทำให้อยู่อาศัยได้หนาแน่นขึ้น (Densification) เป็นการที่จะจัดให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดทั้งหมดมาอาศัยในพื้นที่เพียงส่วนหนึ่งของผืนดิน จะต้องทำให้การอยู่ในที่นั้นเป็นการอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นขึ้น ซึ่งอาจทำได้โดยเอาพื้นที่สาธารณะมาทำให้เป็นที่อยู่อาศัยอีกด้วย หรืออาจจะต้องบูรณะที่อยู่อาศัยใหม่ทั้งนี้วิธีการแบบ Densification มีการจัดการได้ 2 รูปแบบ คือ

4.1) Infilling : การย้ายบ้านทั้งหมดออกจากพื้นที่และจัดสรรที่ดินทั้งหมดใหม่ ว่าพื้นที่ใดที่เหมาะสมจะทำที่พักอาศัยและพื้นที่ใดมีคุณสมบัติที่จะทำธุรกิจ

4.2) Rebuilding : รื้อล้างอาคารที่เก่าทรุดโทรมออก และสร้างอาคารในพื้นที่เดิม ให้เป็นอาคารสูง และเพื่อเพิ่มความหนาแน่น หรือบางพื้นที่อาจเป็นบ้านชั้นเดียวก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

ความจริงแล้ววิธีการทำให้อยู่ได้หนาแน่นขึ้น (Densification) จำเป็นต้องพิจารณาเรื่องของการคุ้มทุน(Cost Recovery) ควบคู่ไปด้วย โดยทั่วไป วิธีแบบ Infilling นี้สามารถเป็นไปได้ในกรณีที่ที่ดินบริเวณนั้นมีความหนาแน่นของประชากรต่ำและมีความต้องการใช้พื้นที่เพียงเล็กน้อยในการทำธุรกิจเพื่อเพิ่มค่าของที่ดินและผู้อยู่อาศัยมีความสามารถในการจ่ายได้ ส่วนในวิธีการ Rebuilding กับอาคารสูง มักจะจำเป็นสำหรับพื้นที่ที่มีความหนาแน่นสูงและ มีความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นธุรกิจการค้าและลงทุน ดังนั้นการนำทั้ง 2 วิธีมาประยุกต์ใช้ด้วยกัน จึงน่าจะเหมาะสมและเป็นไปได้ในพื้นที่ชุมชนแออัดขนาดใหญ่ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ชุมชนแออัดส่วนใหญ่มักจะสร้างบ้านขึ้นมาเองด้วยการร่วมมือกันของผู้พักอาศัย และการสร้างอาคารขึ้นใหม่ (Rebuilding) จะเป็นข้อได้เปรียบของการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในกระบวนการก่อสร้างบ้านเองและจะต้องไม่ลืมว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นทั้งหมดจำเป็นจะต้องสำรวจความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของชุมชนควบคู่กันไปด้วย ดังนั้นการจัดทำวิธีการ Slum Reconstruction ที่มุ่งหวัง

จะให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับชุมชนจึงต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่จำเป็นต่อความสำเร็จที่สุด เพราะเป็นการแปลงชุมชนแออัดให้เป็นชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยเป็นการมั่นคง จึงต้องให้ประชากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการติดต่อเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน การจัดแบ่งแปลงที่ดิน การรื้อล้างสิ่งก่อสร้างเดิม และการสร้างอาคารที่อยู่อาศัยขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้ความจำเป็นในเรื่องของการมีส่วนร่วมจะปรากฏในเรื่องของ

- 1) เป็นการระบุจำนวนสมาชิกที่แท้จริงของชุมชน
- 2) การเลือกผู้นำและมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ
- 3) ทำการต่อรองกับเจ้าของที่ดินและผู้แทนจากภายนอกชุมชน
- 4) หาข้อตกลงในการจัดแบบแผนและการออกแบบบ้านพักอาศัย
- 5) จัดสรรพื้นที่ให้แต่ละครัวเรือน
- 6) ติดต่อทำสัญญากู้เงิน ,กรรมสิทธิ์ที่ดินและประสานงาน
- 7) จัดองค์ประกอบของระบบโครงสร้างงาน
- 8) จัดเตรียมพื้นที่สำหรับโครงการและสร้างที่พักชั่วคราว
- 9) การสร้างที่พักอาศัยแบบพึ่งพาตนเอง
- 10) ร่วมอภิปราย ,ประชุมลงความเห็นกัน
- 11) ร่วมมือกันทำกิจกรรมเพื่อปรับปรุงและพัฒนาชุมชน

2.4 สรุปแนวทางการศึกษาที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในบทที่ 2 นี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

2.4.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2.4.1.1 แนวทางในการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศโลกที่ 3 ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 แนวทาง คือ Market Orientated Approach, The Supportive Approach, The Structural Approach และ The Organization Approach นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดที่มีส่วนสัมพันธ์กับการจัดการด้านที่อยู่อาศัยอีกดังนี้

- 1) แนวความคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงและพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยอ้างถึงตัวแปรต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องต่อการปรับปรุงที่พักอาศัย
- 2) แนวความคิดที่เกี่ยวกับสิทธิการถือครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย เพื่อให้ชาวชุมชนมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยและสร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของให้แก่ผู้อยู่อาศัยในการที่จะพยายามดูแล ปรับปรุงรักษาที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเองต่อไป

3) แนวความคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการปรับปรุงชุมชน รวมถึงการประสานงานกับกลุ่มบุคคลจากองค์กรภายนอกชุมชนต่างๆที่อาจเข้ามาให้ความช่วยเหลือ

4) แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรเอกชน (NGOs) และองค์กรชุมชน (CBOs) เพื่อให้ทราบถึงบทบาทขององค์กรเอกชนจากภายนอกชุมชนที่จะสามารถเข้ามาช่วยเหลือในการต่อรองกับเจ้าของที่ดินในการดำเนินวิธีการประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) และให้ความรู้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชน ส่วนองค์กรชุมชน จะเป็นกลจักรสำคัญในการต่อรองเพื่อเพิ่มสิทธิทางการเมืองและการวางนโยบายในการปรับปรุงพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และเป็นปัจจัยที่ช่วยในการสร้างระบบสังคมที่มีประสิทธิภาพ

5) แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย เพื่อให้งานออกแบบที่พักอาศัยมีความเหมาะสมกับความต้องการในด้านการใช้สอยของผู้ใช้อาคารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้อาคารจะเป็นตัวกำหนดการออกแบบพื้นที่ใช้สอยทั้งภายในที่พักอาศัยและภายในชุมชน

2.4.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานและความพึงพอใจ เพื่อใช้เป็นข้อมูลศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความต้องการและความพึงพอใจในเรื่องต่างๆ ของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการปรับปรุงที่พักอาศัยของตนเอง

2.4.2 ตัวแปรที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษาพบว่าทฤษฎีและแนวความคิดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 2.4.1 มีตัวแปรที่สำคัญ ได้แก่ ตัวแปรรายได้ของผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัย, ระยะเวลาในการอยู่อาศัย, สถานภาพการถือครองที่ดินและที่พักอาศัย อันเป็นสาเหตุของการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมโครงการปรับปรุงหรือไม่ปรับปรุงที่พักอาศัยของตนเอง, ขนาดครอบครัว, จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และราคาที่อยู่อาศัย ซึ่งมีอิทธิพลต่อความต้องการและความพึงพอใจในที่พักอาศัย รวมทั้งตัวแปรลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย สภาพแวดล้อมในชุมชน การเข้าถึงของบริการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของรัฐ ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาความพึงพอใจในด้านต่างๆ นอกจากนั้นตัวแปรคุณลักษณะของประชากร เช่น เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพการสมรส และอาชีพ ก็จะถูกนำมาใช้ในการศึกษาความพึงพอใจและพฤติกรรมในการอยู่อาศัยภายในชุมชนและที่พักอาศัยต่อไป

2.4.3 นโยบายที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงชุมชน

นโยบายที่นำมาทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยฉบับนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 2 วิธีคือ

2.4.3.1 โครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในที่ดินเดิม ซึ่งเป็นการปรับปรุงเฉพาะสภาพแวดล้อมและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้กับชุมชนเท่านั้น มิได้ทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัยใหม่

2.4.3.2 โครงการจัดหาที่อยู่ใหม่ ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการโดยวิธีการย้ายประชาชนในชุมชนแออัดที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยจากที่ดินเดิมไปยังที่ใหม่ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินเดิมหรือย้ายออกไปจากบริเวณเดิมหรือชุมชน และหน่วยงานรัฐหรือเอกชนอาจเข้ามาช่วยเหลือด้านการจัดสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้ ส่วนที่พักอาศัยชาวบ้านเป็นผู้สร้างกันเอง โดยมีรูปแบบโครงการจัดหาที่อยู่ใหม่ ดังต่อไปนี้

- 1) การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation)
- 2) การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking)
- 3) การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing)
- 4) การรื้อและสร้างใหม่ในที่เดิม (Reconstruction)

ซึ่งในการเลือกนโยบายที่จะสามารถนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ควรจะต้องดำเนินการเก็บข้อมูลศึกษาความเป็นไปได้ และข้อจำกัดในด้านต่างๆของสภาพชุมชนเสียก่อน แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์ เปรียบเทียบหานโยบายที่เหมาะสมสำหรับการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัยของชุมชนเจ้าพระยาต่อไป

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางและการเก็บข้อมูลต่างๆ ในการที่จะนำมาวิเคราะห์หาผลกระทบที่มีต่อขั้นตอนการดำเนินงานในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงพฤติกรรมในการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยมีผู้วิจัยมีความประสงค์จะให้การวิจัยฉบับนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในงานปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัยในชุมชนต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แบ่งการเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 การศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

เป็นการศึกษาลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน เช่น จำนวนครัวเรือน จำนวนที่พักอาศัย สภาพที่พักอาศัย สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ทางเดินเท้าในชุมชน สภาพแวดล้อมในชุมชน ที่ว่าง ระบบสุขภาพ ระบายน้ำ ฯลฯ ว่าพบปัญหาอะไรบ้าง สภาพแวดล้อมบริเวณใดที่เหมาะสม – ไม่เหมาะสม แล้วทำการพิจารณาหาข้อดี – ข้อเสีย ของลักษณะทางกายภาพในชุมชนซึ่งรวมไปถึงทำเลที่ตั้งของชุมชนว่ามีศักยภาพเป็นเช่นไร การใช้งานของอาคารภายในชุมชนเหมาะสมหรือไม่ โดยทั้งหมดนี้จะนำไปประกอบการวิเคราะห์หารูปแบบอาคารที่เหมาะสมและวางแผนการจัดการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัย สำหรับผู้มีรายได้น้อยต่อไปในอนาคต โดยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ และข้อมูลทุติยภูมิ

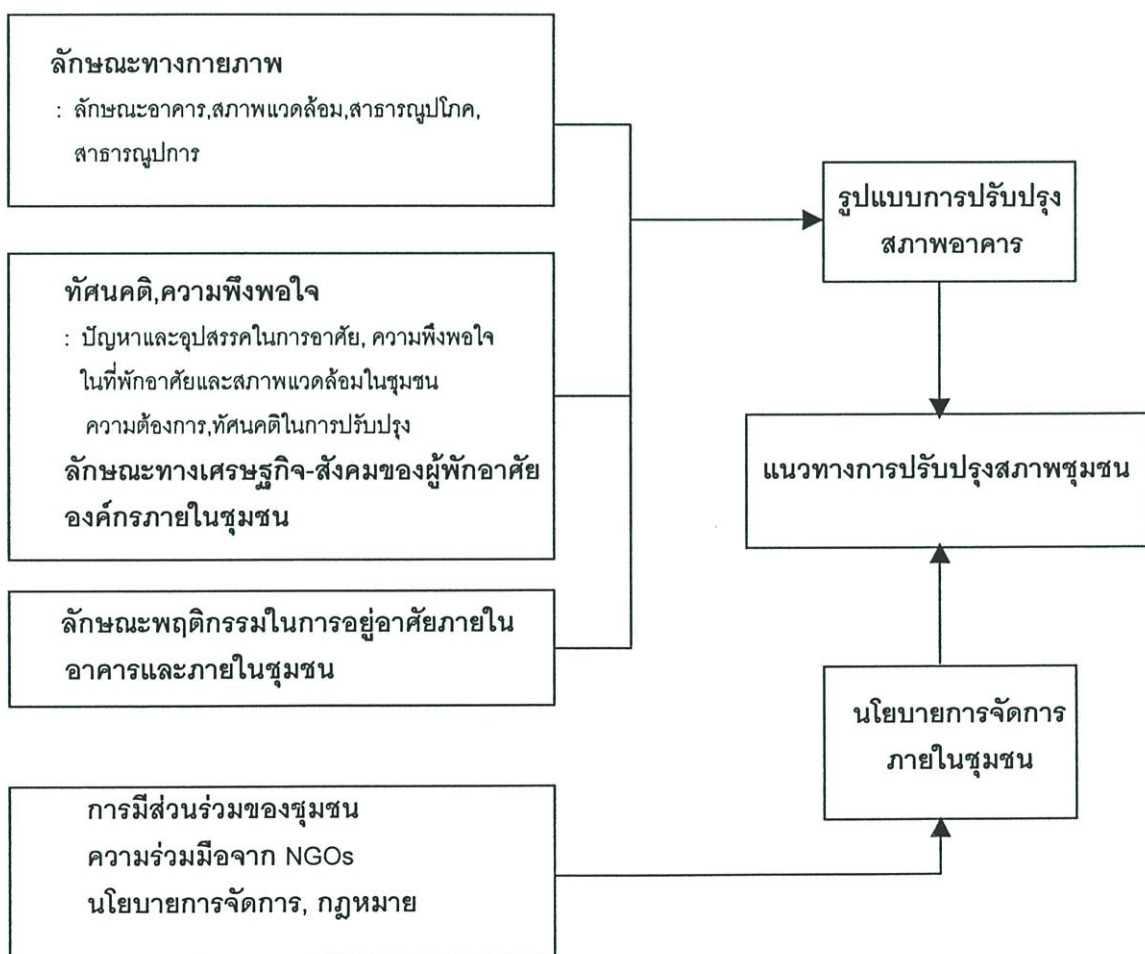
3.1.2 การศึกษาความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินโครงการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย

เป็นการศึกษาในเรื่องของทัศนคติและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อสภาพแวดล้อม ทั้งก่อนการปรับปรุงและหลังการปรับปรุง ซึ่งรวมถึงการศึกษปัญหาและอุปสรรคในการอยู่อาศัยภายในชุมชน นอกจากนี้ปัจจัยหนึ่งที่ต้องศึกษาและมีผลต่อความพึงพอใจและทัศนคติคือลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคมของผู้อยู่อาศัย เพราะเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลส่วนบุคคล การถือครองที่ดิน ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน และการมีองค์กรภายในชุมชนหรือไม่ เพื่อดูศักยภาพและความพร้อมของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการปรับปรุงชุมชน ซึ่งในการวางแผนปรับปรุงชุมชนนั้นจำเป็นต้องนำแนวทางการมีส่วนร่วมเข้ามาร่วมปฏิบัติ โดยอาจมีการจัดการประชุมขององค์กรชุมชนเพื่อรับทราบปัญหา แนวความคิดของผู้อยู่อาศัยในชุมชน และทำการตก

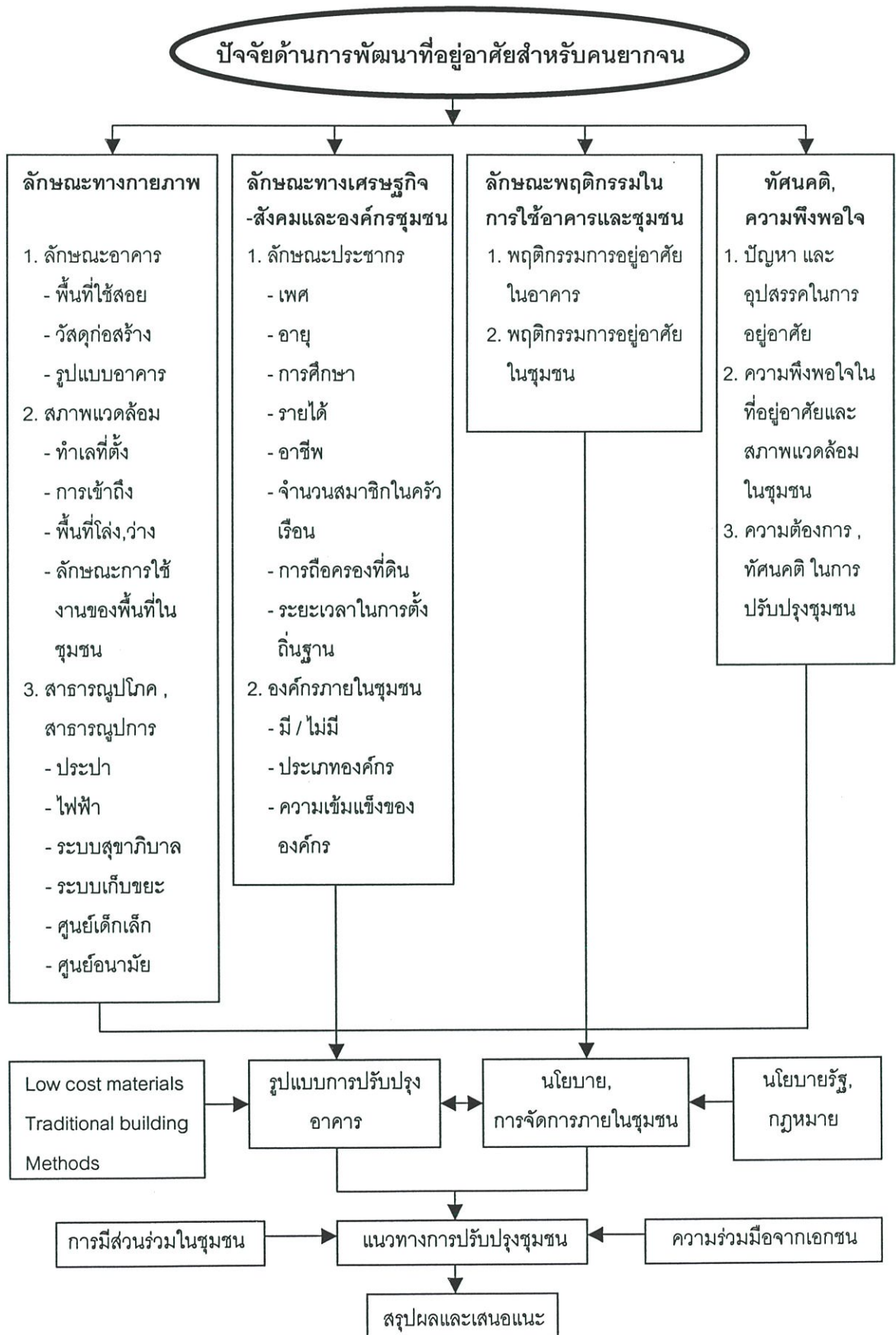
ลงและร่วมกันแสวงหาแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยว่าควรมีลักษณะเป็นเช่นใด มีการวางแผนที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยจริงหรือไม่ และมีค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยมากน้อยเพียงใด แล้วนำมาวิเคราะห์หาวัสดุที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ปรับปรุงสภาพอาคารเพื่อผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อยต่อไป โดยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

3.1.3 การศึกษาพฤติกรรม

เป็นการศึกษาสภาพความเป็นอยู่และพฤติกรรมของการพักอาศัยในที่พักและชุมชนโดยจะทำการศึกษากิจกรรมต่างๆ ที่ผู้อาศัยกระทำทั้งภายในที่พักอาศัยและภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์หาแนวทางการปรับปรุงสภาพอาคารและชุมชนให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริงของผู้อยู่อาศัย โดยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการสำรวจ (การสังเกตการณ์)

ภาพที่ 3.1 แสดงการเชื่อมโยงตัวแปร

ภาพที่ 3.2 กรอบการวิจัย

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

พารามิเตอร์	ตัวแปร	การเก็บข้อมูล				
		ทฤษฎีภูมิ	แบบสอบถาม	สัมภาษณ์	สำรวจ	สังเกต
3. ลักษณะพฤติกรรมในการใช้อาคาร และชุมชน	- พฤติกรรมการอยู่อาศัย อาศัยในอาคาร และ ในชุมชน		●	●		●
4.ทัศนคติ , ความพึงพอใจ	- ปัญหาและอุปสรรคใน การอยู่อาศัย - ความพึงพอใจในที่พัก อาศัยและสภาพแวดล้อม ในชุมชน - ความต้องการ ,ทัศนคติ ในการปรับปรุงชุมชน		●	●		

3.2 วิธีจัดทำแบบสอบถาม

จะใช้วิธีการให้ประชากรตัวอย่างทำการตอบแบบสอบถามด้วยตัวเอง (Self-administered Questionnaire) และจะใช้การอธิบายเพิ่มเติมบางกรณีเช่น ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เข้าใจในคำถาม ส่วนคำถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจะแบ่งเป็น 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลด้านลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัยและพฤติกรรมในการอยู่อาศัย ส่วนชุดที่ 2 แบ่งเป็น 4 ส่วน คือ การเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคมของผู้อยู่อาศัย , การเก็บข้อมูลด้านความพึงพอใจในที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน , การเก็บข้อมูลด้านความต้องการในการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย และสุดท้ายคือการเก็บข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยต่อการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในชุมชนและที่พักอาศัย ทั้งนี้จะมีการเพิ่มคำถามพิเศษเพื่อเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดบางอย่าง โดยจะรวมอยู่ในแบบสัมภาษณ์ซึ่งจะสอบถามเฉพาะผู้อยู่อาศัยบางรายเท่านั้นเพื่อเป็นข้อมูลพิเศษที่จะวางแผนต่อไปในอนาคต

ตารางที่ 3.2 แสดงตัวแปรและตัวชี้วัดที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์และสอบถาม

ตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคล				
ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	เพศ	- ชาย - หญิง	Nominal scale	แบบสอบถาม
	อายุ	- น้อยกว่า 20 ปี - 20 – 30 ปี - 31 – 40 ปี - 40 ปีขึ้นไป	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	การศึกษา	- ไม่ได้เรียนหนังสือ - ป.1 – ป.4 - ป.5 – ป.6 - มัธยมต้น - มัธยมปลาย - อาชีวศึกษา (ปวช.,ปวส.) - ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	สถานภาพ	- โสด - สมรส - หย่า / ม่าย	Nominal scale	แบบสอบถาม
	ตำแหน่งในครัวเรือน	- เจ้าของบ้าน - ผู้อยู่อาศัย - ผู้เช่าอาศัย	Nominal scale	แบบสอบถาม
	อาชีพ	- ไม่ได้ประกอบอาชีพ , แม่บ้าน , นักเรียน - นักศึกษา - รับจ้าง - ค้าขาย - ลูกจ้างหน่วยงานรัฐ - ประกอบธุรกิจ	Nominal scale	แบบสอบถาม
	รายได้	ระบุตามข้อมูลผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสอบถาม
	อาชีพรอง	- ไม่มี - มี	Nominal scale	แบบสอบถาม
	รายได้จากอาชีพรอง	ระบุตามข้อมูลผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	รายได้รวมทั้งครัวเรือน	ระบุตามข้อมูลของผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสอบถาม
	การมีครอบครัวย่อย	- ไม่มี - มี	Nominal scale	แบบสอบถาม
	จำนวนครอบครัวย่อย(รวมผู้ตอบ)	ระบุตามข้อมูลผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสอบถาม
	จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน	- 1 คน - 2-3 คน - 4-6 คน - 7 คนขึ้นไป	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน	- 1-3 ปี - 4-6 ปี - 7-10 ปี - มากกว่า 10 ปี	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	ลักษณะการถือครองที่อยู่อาศัย	- สร้างบ้านเอง ไม่เสียค่าเช่าที่ดิน - สร้างบ้านเอง เสียค่าเช่าที่ดิน - ชื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิมและเสียค่าเช่าที่ดิน - ชื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิมแต่ไม่เสียค่าเช่าที่ดิน - เช่าอาศัย	Nominal scale	แบบสอบถาม
	ค่าเช่าอาศัย	ระบุตามข้อมูลของผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสอบถาม

ตัวแปรด้านความพึงพอใจในที่พักอาศัย สภาพแวดล้อมภายในชุมชนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในชุมชน

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
ระดับความพึงพอใจในที่พักอาศัยและชุมชน	- รูปแบบที่พักอาศัย	- ไม่พอใจมาก - ไม่พอใจ	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	- ขนาดพื้นที่ห้อง	- เฉยๆ	Interval scale	
	1. ห้องพักผ่อน	- พอใจ		
	2. ห้องนอน	- พอใจมาก		
	3. ห้องอาหาร			
	4. ห้องครัว			

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	5. ห้องนั่งเล่น	- ไม่พอใจมาก	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	6. ห้องน้ำ	- ไม่พอใจ	Interval scale	
	- วัสดุของที่พัก	- เฉยๆ		
	- การบริการไฟฟ้า	- พอใจ		
	- การบริการน้ำประปา	- พอใจมาก		
	- การบริการโทรศัพท์			
	สาธารณณะ			
	- การกำจัดขยะ			
	- สภาพแวดล้อม			
	- ความสะดวกในการเข้าถึงที่พัก			
	- การกำจัดน้ำเสีย			
	- คุณภาพอากาศ			
	- พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน			
	- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก			
	- การป้องกันอัคคีภัย			
	- ทางเดินเท้าในชุมชน			
	- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน			
	- การมีองค์กรภายในชุมชน			

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

แสดงตัวแปรด้านความต้องการในการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
ความต้องการ ในการปรับปรุง สภาพชุมชน และที่พักอาศัย	ความจำเป็นที่มี	- ไม่จำเป็น	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	โครงการปรับปรุง	- จำเป็น	Interval scale	
	สภาพชุมชน และที่พักอาศัย	- จำเป็นมาก		
	สิ่งที่ต้องการปรับ ปรุงมากที่สุด (เรียงลำดับตาม ความต้องการ ของผู้ตอบ)	<ul style="list-style-type: none"> - ที่ดินและการพัฒนาที่ดิน - ที่พักอาศัย - ทางเดินภายในชุมชน - น้ำประปา - ไฟฟ้า - โทรศัพท์สาธารณะ - ที่ทิ้งขยะ - การกำจัดของเสีย - การอนามัย - ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน - พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน - ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก - สภาพแวดล้อมในชุมชน 	Interval scale	แบบสอบถาม
	ความต้องการถือ ครองที่ดินและที่ พักอาศัยหลังการ ปรับปรุง	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นเจ้าของที่ดินและบ้าน - เช่าที่ดินและเป็นเจ้าของบ้าน - เช่าที่ดินและบ้าน 	Nominal scale	แบบสอบถาม
	ความยินยอมใน การเสียค่าใช้จ่าย เพื่อการปรับปรุง	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ยินยอม - ยินยอม 	Nominal scale	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	สิ่งที่ยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุง	- ที่ดินและการพัฒนาที่ดิน - ที่พักอาศัย - ทางเดินภายในชุมชน - การบริการน้ำประปา - การบริการไฟฟ้า - ความปลอดภัย - การระบายน้ำ - พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน - การทิ้งขยะ	Nominal scale	แบบสอบถาม
	ความสามารถในการจ่ายเงินเพื่อพัฒนาชุมชน	- ไม่สามารถจ่ายได้ - 1-50 บาท - 51-100 บาท - 101-150 บาท - 151-200 บาท - มากกว่า 200 บาท	Ordinal scale	แบบสอบถาม
	ความสามารถในการจ่ายเงินเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัย	- ไม่สามารถจ่ายได้ - 1-100 บาท - 101-200 บาท - 201-300 บาท - 301-400 บาท - มากกว่า 500 บาท	Ordinal scale	แบบสอบถาม

ตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อการปรับปรุง

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
ระดับการมีส่วนร่วม	การมีองค์กรชุมชน	- ไม่มี - มี	Nominal scale	แบบสอบถาม
	การเป็นสมาชิกในองค์กรชุมชนหรือองค์กรเอกชนอื่นๆ	- ไม่เป็น - เป็น	Nominal scale	แบบสอบถาม
	องค์กรที่ผู้อยู่อาศัยเป็นสมาชิก	ระบุตามข้อมูลของผู้ตอบ	-	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	ความสามารถเข้า ไปมีส่วนร่วมใน การปรับปรุงและ พัฒนาชุมชน	- ไม่ได้ - ได้	Nominal scale	แบบสอบถาม
	ลักษณะการเข้า ไปมีส่วนร่วมใน การปรับปรุง	- แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ - โดยใช้แรงงานและมีมือด้านวิชา ชีพ - สนับสนุนด้านอุปกรณ์ / เครื่อง มือ - สนับสนุนด้านการเงิน	Nominal scale	แบบสอบถาม

ตัวแปรด้านสภาพที่พักอาศัยและพฤติกรรมในการอยู่อาศัยในที่พักอาศัยและชุมชน

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	ขนาดพื้นที่พัก อาศัย	ระบุตามข้อมูลของผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ
	ปี พ.ศ. ที่สร้าง	ระบุตามข้อมูลของผู้ตอบ	Ratio scale	แบบสัมภาษณ์
	จำนวนชั้น	- ชั้นเดียว - สองชั้น	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ
	จำนวนห้อง	- 1-3 ห้อง - 4-6 ห้อง - 7-9 ห้อง - มากกว่า 10 ห้อง	Ordinal scale	แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ
	วัสดุที่พักอาศัย	- พื้นไม้, ผนังไม้อัด, หลังคา สังกะสี - พื้นไม้, ผนังไม้อัด, หลังคา กระเบื้อง - พื้นไม้, ผนังสังกะสี, หลังคา สังกะสี - พื้นไม้, ผนังสังกะสี, หลังคา กระเบื้อง - พื้นปูน, ผนังไม้อัด, หลังคา สังกะสี	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
		<ul style="list-style-type: none"> - ฟันปูน, ผนังไม้ฉัดหรือกระเบื้องซีเมนต์, หลังคากระเบื้อง - ฟันปูน, ผนังก่ออิฐบล็อก, หลังคาสังกะสี - ฟันปูน, ผนังก่ออิฐบล็อก, หลังคากระเบื้อง 	Nominal scale	แบบสำรวจ
	การใช้น้ำประปา	<ul style="list-style-type: none"> - จากการประปาโดยตรง - ชื่อน้ำจากเพื่อนบ้าน - น้ำบาดาล - ชื้อจากรถขายน้ำ 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	การใช้ไฟฟ้า	<ul style="list-style-type: none"> - จากการไฟฟ้าโดยตรง - ต่อจากเพื่อนบ้าน 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	การใช้ห้องน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> - ส่วนตัวภายในบ้าน - ส่วนรวมภายในชุมชน - ใช้ร่วมกับเจ้าของบ้าน (บ้านเช่า) 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	การทิ้งขยะ	<ul style="list-style-type: none"> - จุดทิ้งขยะในชุมชน - ถึงขยะเทศบาลด้านนอกชุมชน - เมา , ผึ่งกลบ - ปล่อยให้ตามธรรมชาติ 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
พฤติกรรมในการใช้อาคารและชุมชน	บริเวณที่ใช้พักผ่อนหรือทำกิจกรรมในเวลาว่าง	<ul style="list-style-type: none"> - บ้าน - พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน - สถานที่พักผ่อนภายนอกชุมชน 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	การใช้ที่พักอาศัยประกอบอาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ได้ประกอบ - ประกอบ 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	กิจกรรมที่ทำในเวลาว่าง	<ul style="list-style-type: none"> - นอน, ดูโทรทัศน์, คุยกับครอบครัว - พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน - ไปเที่ยวข้างนอก - ขายของ - ทำกิจกรรมของชุมชน - เล่นกีฬา 	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
	มีครอบครัวย่อย ในครัวเรือน	- นอนแยกห้อง ครอบครัวละ 1 ห้อง - นอนแยกครอบครัวและนอน แยกห้อง โดยเป็นห้องส่วนบุคคล - นอนรวมกันทุกคน ภายในห้อง เดียวกัน	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	มีครอบครัวเดี่ยว	- นอนแยกห้องโดยเป็นห้องส่วน บุคคล - นอนรวมกันทุกคน ภายในห้อง เดียวกัน - นอนแยกชั้น ผู้ใหญ่ กับ เด็ก (ในกรณีบ้านมี 2 ชั้น)	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน	- ไม่รวม - รวม	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	พื้นที่ทำกิจกรรม	- ไม่รวมกิจกรรม - ศาลาเอนกประสงค์ - ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก - พื้นที่นอกชุมชน	Nominal scale	แบบสัมภาษณ์
	จำนวนเพื่อนบ้าน ที่รู้จัก	- ไม่รู้จักใครเลย - 2-5 คน - 6-10 คน - มากกว่า 10 คน	Ordinal scale	แบบสัมภาษณ์

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาจะแบ่งตัวแปรออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

3.3.1 ตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคล , ตัวแปรด้านทัศนคติความต้องการในการปรับปรุงชุมชนและตัวแปรด้านความพึงพอใจในชุมชนและที่พักอาศัย

สำหรับการเก็บข้อมูลจะใช้วิธีเก็บโดยการแจกแบบสอบถาม โดยทำการแจกทุกหลังคาเรือน เพื่อนำผลที่ได้มาหาค่าทางสถิติด้วยโปรแกรม SPSS ทั้งนี้จะมีการแจกแจงแบ่งตัวแปรแต่ละตัวออกเป็นพารามิเตอร์ต่างๆ ดังตารางที่ 3.2

3.3.2 ตัวแปรด้านลักษณะทางกายภาพในชุมชนและที่พักอาศัย

ในการเก็บข้อมูลทางด้านกายภาพนอกจากจะใช้ข้อมูลทุติยภูมิเช่นแผนผังชุมชนเป็นเครื่องมือแล้ว ยังจำเป็นต้องจัดทำแบบสำรวจขึ้นมาอีก 1 ชุด เพื่อใช้ประกอบการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล โดยในแบบสำรวจจะประกอบด้วย แผนที่แสดงตำแหน่งของครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถาม , ภาพสเกทช์ ลักษณะอาคาร และแปลนที่พักอาศัย , วัสดุที่ใช้ทำที่พักอาศัยและสาธารณูปโภคต่างๆ โดยผู้สำรวจจะทำการเก็บข้อมูลด้วยตัวเองเพื่อความถูกต้อง

3.3.3 ตัวแปรด้านพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย

ในการเก็บข้อมูลจะใช้แบบสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุดและเพื่อความมั่นใจของผู้ตอบคำถาม ทั้งนี้ยังได้มีการเพิ่มเนื้อหาในส่วนของการศึกษาพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย , องค์กรภายในชุมชนและสภาพปัญหาในการอยู่อาศัยด้านต่างๆ ภายในชุมชน ซึ่งส่วนนี้จะใช้การเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์โดยตรง ประกอบกับการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย นอกจากนี้ที่กล่าวมาผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คนเพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ในประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามโดยทั่วไปไม่ต้องการตอบ โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่ยกขำงมีความรู้ หรือเป็นผู้นำชุมชนหรือ คณะกรรมการชุมชน เป็นต้น

3.4 การกำหนดขนาดของประชากรตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการแบบสำมะโน โดยจากข้อมูลตัวเลขของเขตยานนาวา พบว่าชุมชนเจ้าพระยามีจำนวนที่อยู่อาศัยจำนวน 297 หลังคาเรือน โดยจะเก็บข้อมูลทุกหลังคาเรือน แต่เมื่อได้ลงพื้นที่สำรวจ กลับพบว่าผู้ที่สามารถให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามเพียง 172 หลังคาเรือน ส่วนที่เหลือพบว่าเป็นบ้านหรือห้องว่างและบางส่วนก็ย้ายเข้ามาอยู่ได้ไม่นาน ยังไม่รู้จักสภาพชุมชนดีพอจึงไม่ตอบแบบสอบถามซึ่งจะพบได้ในกรณีเช่าอาศัยเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการย้ายเข้า - ออกของผู้อยู่อาศัยในชุมชนบ่อยครั้ง อีกทั้งตัวเลขของจำนวนหลังคาเรือนก็ไม่แน่นอน จึงทำการเก็บข้อมูลแบบทุกหลังคาเรือนที่ผู้อยู่อาศัยสามารถให้ข้อมูลได้

เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า ผู้ที่เหมาะสมในการตอบแบบสอบถามคือ หัวหน้าครัวเรือน เพราะจะสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด ถ้าหัวหน้าครัวเรือนไม่สามารถตอบแบบสอบถามได้ ก็จะเปลี่ยนเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหัวหน้าครัวเรือนมากที่สุด ตามลำดับไป ซึ่งจะแจกแบบสอบถามครัวเรือนละ 1 ฉบับ โดยเนื้อหาภายในแบบสอบถามจะเกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจ - สังคม , องค์กรภายในชุมชน , ความ

ต้องการในการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ในการประมวลผล โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

3.5.1 ลักษณะประชากร (ผู้ตอบแบบสอบถาม)

ข้อมูลที่ใช้ในการอธิบายลักษณะประชากรจะเป็นข้อมูลประเภทกลุ่ม ซึ่งจะแสดงข้อมูลโดยใช้ตารางที่แบ่งตามประเภทข้อมูล โดยการจัดกลุ่มข้อมูลซึ่งจะใช้สถิติร้อยละ (Percentage)

3.5.2 การศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่พักอาศัย

ข้อมูลที่ใช้อธิบายลักษณะทางกายภาพจะได้มาจากข้อมูลทุติยภูมิ เช่น แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ รายงานทางวิชาการจากเขตนานนาวาและอื่นๆ รวมทั้งการเก็บข้อมูลจากการสำรวจสภาพชุมชนและที่พักอาศัย โดยจะนำข้อมูลทั้งหมดมาพิจารณาประกอบหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบที่พักรออาศัยกับตัวแปรอื่นๆที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบข้อดี – ข้อเสีย และเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบของที่อยู่อาศัยและชุมชนให้มีความเหมาะสมกับรายได้ของผู้อยู่อาศัยและสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข

3.5.3 การวิเคราะห์ความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน

ข้อมูลที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร วิเคราะห์โดยวิธี Chi – Square ซึ่งจะอธิบายเกี่ยวกับเหตุผลของความต้องการ หรือไม่ต้องการในการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย

3.5.4 การศึกษาความพึงพอใจในชุมชนและที่พักอาศัย

ข้อมูลที่ใช้อธิบายความพึงพอใจในชุมชนและที่พักอาศัยจะเป็นข้อมูลประเภทลำดับ โดยจะใช้ตารางที่แบ่งตามประเภทข้อมูล โดยการจัดกลุ่มข้อมูลซึ่งจะใช้สถิติร้อยละ (Percentage) จากนั้นนำมาทดสอบหาความสัมพันธ์ด้วยวิธีไคสแควร์ (Chi-Square) เพื่อนำมาวิเคราะห์สรุปผลความสัมพันธ์ของตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจในการอยู่อาศัยภายในชุมชน

3.5.5 การศึกษาพฤติกรรมในการอยู่อาศัยภายในที่พักอาศัยและชุมชน

ข้อมูลที่ใช้อธิบายพฤติกรรมในการอยู่อาศัยจะได้มาจากการตอบแบบสอบถาม การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดกลุ่มข้อมูลซึ่งจะใช้สถิติร้อยละ (Percentage) จากนั้นนำมาทดสอบหาค่าความสัมพันธ์ด้วยวิธีไคสแควร์ (Chi-Square) กับลักษณะประชากร สภาพเศรษฐกิจ-สังคมของผู้พักอาศัย เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางการปรับปรุงรูปแบบของที่พักอาศัยและชุมชนให้มีความเหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยได้ดียิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต

3.6 สรุปผลและเสนอแนะ

การสรุปผลจะใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม และการสังเกตการณ์ ถึงสภาพปัญหาต่างๆในชุมชน นำมาวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงชุมชน การศึกษาทัศนคติความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในการปรับปรุงสภาพชุมชน และพฤติกรรมในการอยู่อาศัยทั้งในและนอกที่พัก จากนั้นจึงเสนอแนะรูปแบบ วิธีการจัดการปรับปรุงและพัฒนาสภาพชุมชนและที่พักอาศัย โดยพยายามให้มีความเหมาะสมและเป็นไปได้มากที่สุดกับผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อยในชุมชน

บทที่ 4

ประชากรและพื้นที่ศึกษา

การวิจัยฉบับนี้ได้เลือกชุมชนเจ้าพระยาเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ในแขวงบางโพงพาง เขตยานนาวา ถนนพระราม 3 กรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดกับ ซอยปริพพรมณ์ 57 ทิศใต้ ติดกับ ถนนพระราม 3 ทิศตะวันออก ติดกับ คลองเจ้าพระยา และทิศตะวันตก ติดกับ ที่ดินเอกชน มีพื้นที่ประมาณ 8 ไร่ มีที่พักอาศัยอยู่ประมาณ 200 กว่าหลังคาเรือนครัวเรือน และมีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุกในปัจจุบัน

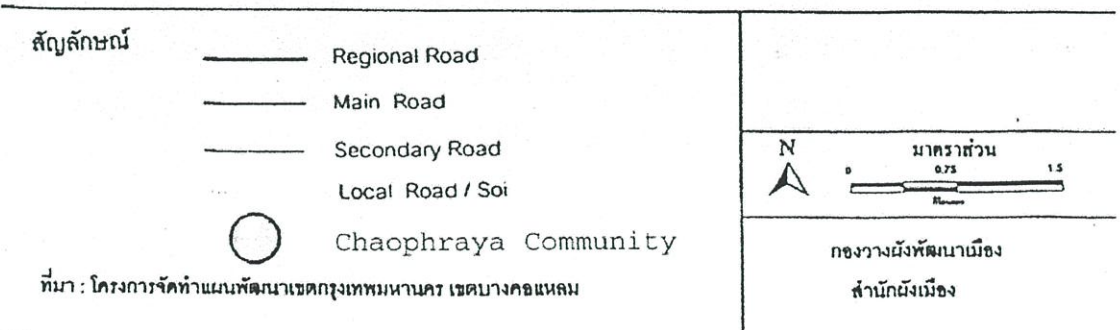
4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนเจ้าพระยา

พื้นที่บริเวณชุมชนเจ้าพระยาเดิมเป็นพื้นที่สวน ปลูกผลไม้ โดยอยู่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยา ประมาณ 200-250 เมตร มีเอกชนเป็นเจ้าของที่ดิน จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2528 ได้เริ่มมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งเข้ามาบุกเบิกเป็นที่พักอาศัย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการถูกไล่ที่จากแหล่งที่อยู่เดิม ซึ่งมีประมาณ 20 – 30 หลังคาเรือน และค่อยๆเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ด้วยเหตุที่พื้นที่บริเวณนี้มีเจ้าของอยู่แล้ว ผู้ที่เข้ามาอาศัยภายในพื้นที่ชุมชนโดยไม่ได้ขออนุญาตจึงกลายเป็นผู้บุกรุกที่ดินไปตามกฎหมาย ต่อมาเมื่อมีประชากรมากขึ้นชาวบ้านจึงได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นเป็นชุมชน และทางสำนักงานเขตยานนาวาได้เอื้อเพื่ออนุญาตออกทะเบียนบ้านเลขที่ชั่วคราวให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่มาติดต่อกับทางเขต อีกทั้งเหตุผลที่เกี่ยวกับความจำเป็นในการจัดเก็บข้อมูลทางสถิติของเขตยานนาวาที่ต้องนำมาใช้ และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในเรื่องของที่พักอาศัยด้วย ส่วนในด้านของผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินก็ยังไม่มีการแสดงตัวออกมาอย่างแน่ชัด หรือแสดงเอกสารที่ถูกต้องเพื่อยืนยันในกรรมสิทธิ์ของตนเองให้ชาวชุมชนรับรู้ และยังมีได้แสดงตัวกับทางเขตให้เป็นที่ชัดเจน จึงทำให้ชาวบ้านไม่สามารถจะทำการเจรจาหรือตกลง เกี่ยวกับความต้องการ, ความคิดเห็นของเจ้าของที่ดิน ที่มีต่อชุมชนเจ้าพระยา

ปัจจุบันชุมชนเจ้าพระยาได้รับทุนสนับสนุนจากองค์การ UNICEF และโครงการ Thai-UNCAP เข้ามาช่วยเหลือด้านการเงินในการก่อสร้างอาคารศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนเจ้าพระยาเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่พยายามจะยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ในชุมชนให้ทัดเทียมกับชุมชนอื่นๆ โดยได้รับยกย่องว่าเป็นชุมชนพัฒนาในปัจจุบันอีกด้วย

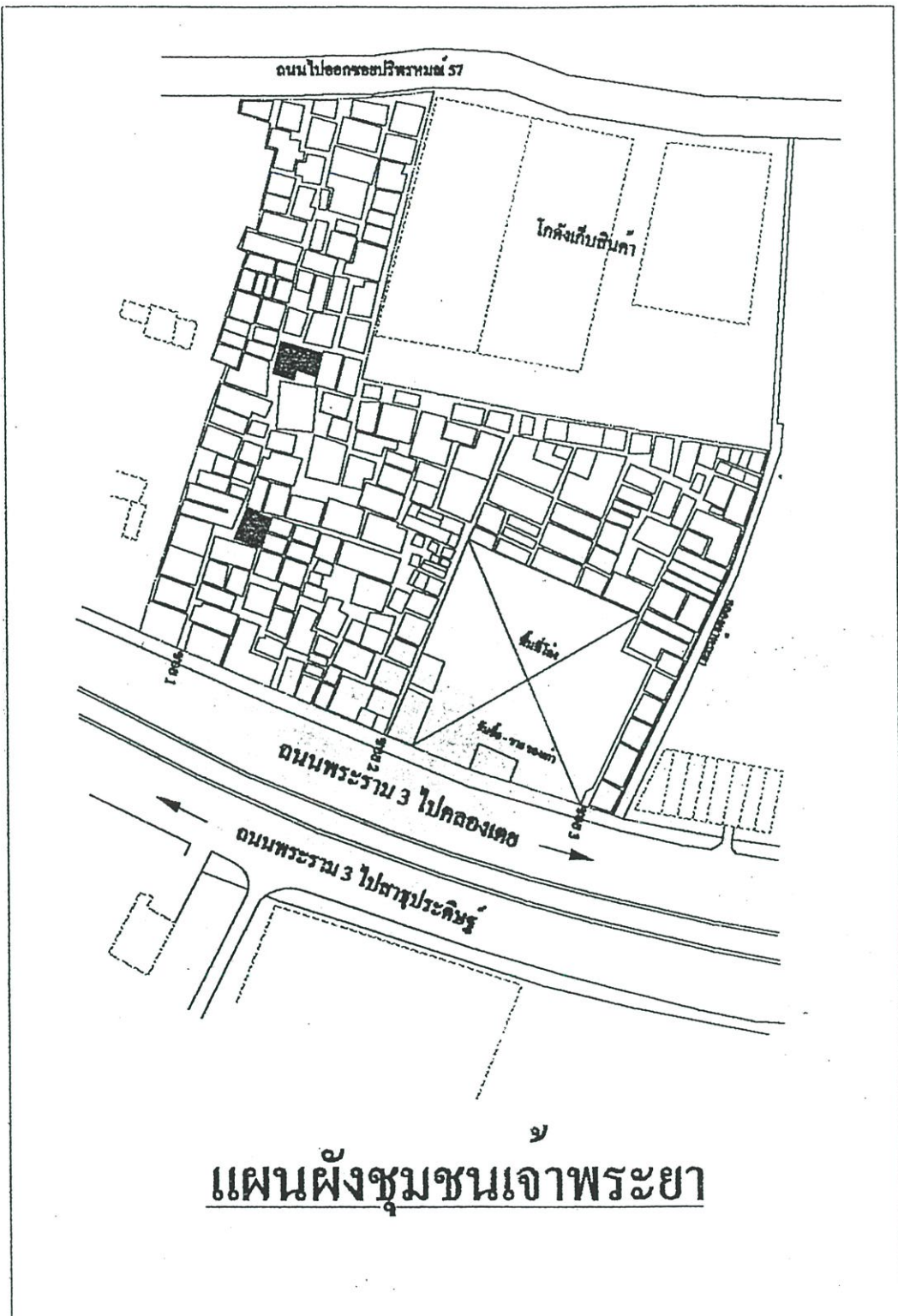
โครงข่ายคมนาคมของเขตบางคอแหลม ยานนาวา และสาทร

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 4.2 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเจ้าพระยาและสภาพแวดล้อมโดยรอบ
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ภาพที่ 4.3 แสดงขอบเขตพื้นที่ของชุมชนเจ้าพระยา
ที่มา : จากการสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัย

4.2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนเจ้าพระยาโดยละเอียด ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน ลักษณะการใช้ที่ดิน ลักษณะการจัดกลุ่มอาคาร สภาพอาคาร รูปแบบอาคาร ระบบสาธารณูปโภค รวมทั้งการเข้าถึงพื้นที่

4.2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน

ชุมชนเจ้าพระยาตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา หรือบริเวณที่เรียกว่าเป็นท้องมังกรของกรุงเทพมหานคร โดยเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงอีกทั้งยังคงเคยเป็นพื้นที่สวนมาก่อน หลังจากมีการตัดถนนพระรามที่ 3 รัฐบาลก็ได้สร้างระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมขึ้นใหม่เพื่อช่วยป้องกันอุทกภัยที่อาจเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำ แต่ยังไม่ได้ผลเต็มประสิทธิภาพเพราะเมื่อถึงเวลาน้ำขึ้นสูง ก็ยังสามารถไหลเข้าท่วมบ้านเรือนในชุมชนต่างๆ ได้ รวมถึงชุมชนพระรามที่ 3 ก็ได้รับความเดือดร้อนโดยชุมชนเองก็มีปัญหาเกี่ยวกับการระบายน้ำคือไม่มีทางระบายน้ำในชุมชน จึงมักเกิดปัญหาน้ำขังและน้ำเน่าเหม็นตามมาอยู่เนืองๆ

4.2.2 ลักษณะการใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน

ชุมชนเจ้าพระยามีพื้นที่ทั้งหมด 8 ไร่ 2 งาน 64 ตารางวา หรือ 13,856 ตารางเมตร เป็นพื้นที่อาคารที่พักอาศัยร้อยละ 65.20 ที่โล่งร้อยละ 18.05 ทางเดินเท้าและอื่นๆ ร้อยละ 16.75 โดยคิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของที่พักอาศัยต่อพื้นที่ทั้งหมดของชุมชนเท่ากับ 34.3 หลังคาเรือนต่อไร่ และคิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นเฉพาะพื้นที่ๆถูกใช้เป็นที่พักอาศัยในปัจจุบันของชุมชนเท่ากับ 52.56 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งถือว่ามีความแออัดมากต่อการอยู่อาศัย นอกจากนั้นชุมชนเจ้าพระยามีทางเข้าอยู่ 3 ทางคือ ซอย 1 ซอย 2 และซอย 3 การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นไปในด้านการอยู่อาศัย เนื่องจากผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และค้าขาย ซึ่งประกอบอาชีพภายนอกชุมชน แต่ก็จะมีร้านค้าภายในชุมชนอยู่บ้างประปราย โดยจะเป็นทั้งร้านค้าและบ้านพักอาศัยในตัว ซึ่งร้านค้าที่อยู่ภายในชุมชนส่วนใหญ่จะขายของชำ เฉลี่ยซอยละ 2 - 3 ร้าน ส่วนบ้านพักอาศัยบริเวณริมถนนส่วนใหญ่จะประกอบธุรกิจ เช่น ค้าขายอาหาร ขายของชำ ร้านซ่อมรถ และร้านรับซื้อ - ขาย ของเก่า ซึ่งจะใช้พื้นที่ริมถนนเป็นที่จอดรถขนาดเล็ก และรถส่งของ ส่วนรถจักรยานยนต์สามารถนำเข้าไปจอดในชุมชนได้

พื้นที่โล่งที่ใหญ่ที่สุด เป็นพื้นที่ของร้านรับซื้อ - ขายของเก่า และยังใช้เป็นสถานที่เก็บของเก่าประกอบกัน ซึ่งโดยแท้จริงแล้วพื้นที่โล่งบริเวณนี้ เอกชนที่เป็นเจ้าของที่ดินได้ทำการตกลงกับชาวบ้านที่บุกรุกจนประสบผลสำเร็จในการรื้อถอนที่พักอาศัยเดิม และทำการล้อมรั้วสังกะสีไว้รอบบริเวณ จากนั้นก็อนุญาตให้เจ้าของร้านรับซื้อ - ขาย ของเก่า เข้ามาใช้พื้นที่ประกอบกิจการ โดยถือว่าให้ช่วยเหลือไปในตัวและเก็บค่าเช่าที่ดินด้วย แต่ในบริเวณอื่นนั้นเจ้าของที่ดินยังไม่สามารถ

ทำความเข้าใจกับผู้อยู่อาศัยได้ อีกทั้งจากการสอบถามอดีตประธานชุมชนได้ข้อมูลว่าบางรายที่เข้ามาแสดงตัวว่าเป็นเจ้าของ กลับไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนมายืนยัน ชาวบ้านจึงไม่ทำความเข้าใจ ทำให้ชุมชนเจ้าพระยาขาดพื้นที่เปิดโล่งที่สามารถใช้เป็นปอดให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง

จากที่กล่าวข้างต้น ชุมชนเจ้าพระยามีการจัดแบ่งเป็น 3 ซอย แต่ทางเดินภายในชุมชนสามารถเชื่อมต่อถึงกันได้ทุกซอย ที่พักอาศัยส่วนใหญ่จะสร้างเกาะตามทางเดินหลักภายในซอย ซึ่งกว้างประมาณ 1 – 1.2 เมตร แต่ก็มีทางเดินย่อย กระจายแยกออกไปอีกมากมาย เพื่อเข้าไปในบ้านที่อยู่ลึกเข้าไปจากทางเดินหลัก ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดการวางผังจัดวางที่พักอาศัยที่ดี ทำให้บ้านที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนสร้างขึ้นใหม่นั้นเกิดขึ้นตามใจชอบหรือเกิดขึ้นตามที่ว่างที่เหลืออยู่ภายในชุมชน จึงเกิดชอกและซอยเล็กๆ ขึ้นมากในชุมชน ยากแก่การเข้าถึงโดยสะดวก และแม้ว่าพื้นที่ภายในชุมชนจะเต็มไปด้วยที่อยู่อาศัย ขาดพื้นที่สีเขียวที่ใช้เป็นที่พักผ่อนในชุมชน แต่ชาวบ้านก็พยายามปลูกต้นไม้กระถาง หรือต้นไม้ขนาดเล็กเพื่อเสริมบรรยากาศให้น่าอยู่ขึ้นตามแต่พื้นที่จะอำนวยให้ แต่ปัญหาส่วนใหญ่ก็คือน้ำเน่าเสียที่ขังอยู่ใต้ถุนบ้านซึ่งไม่มีทางระบายออก ซึ่งส่งกลิ่นรบกวนอยู่ตลอดเวลา และการกองเก็บของเก่าที่ไม่เป็นระเบียบทำให้ดูไม่สวยงาม

4.2.3 สภาพอาคารและรูปแบบที่พักอาศัย

ที่พักอาศัยในชุมชนมีอยู่ 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ บ้านพักอาศัยชั้นเดียว และสองชั้น โดยจากการสำรวจพบว่าสองในสามของจำนวนบ้านทั้งหมดเป็นบ้านพักอาศัยชั้นเดียว และยังมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาในส่วนของบ้านพักอาศัยชั้นเดียว เพราะชาวบ้านจะมีการย้ายเข้า-ออกกันตลอด และมีการสร้างหรือปรับปรุงกันห้องใหม่ภายในที่พักอาศัยค่อนข้างบ่อย แต่บางครั้งพบว่าอาจมีการรื้อถอนบ้านเดิมที่เป็นชั้นเดียวออกและสร้างใหม่เป็นสองชั้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ของผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนชั้นของบ้านพักอาศัยจากกลุ่มตัวอย่างภายในชุมชนเจ้าพระยา

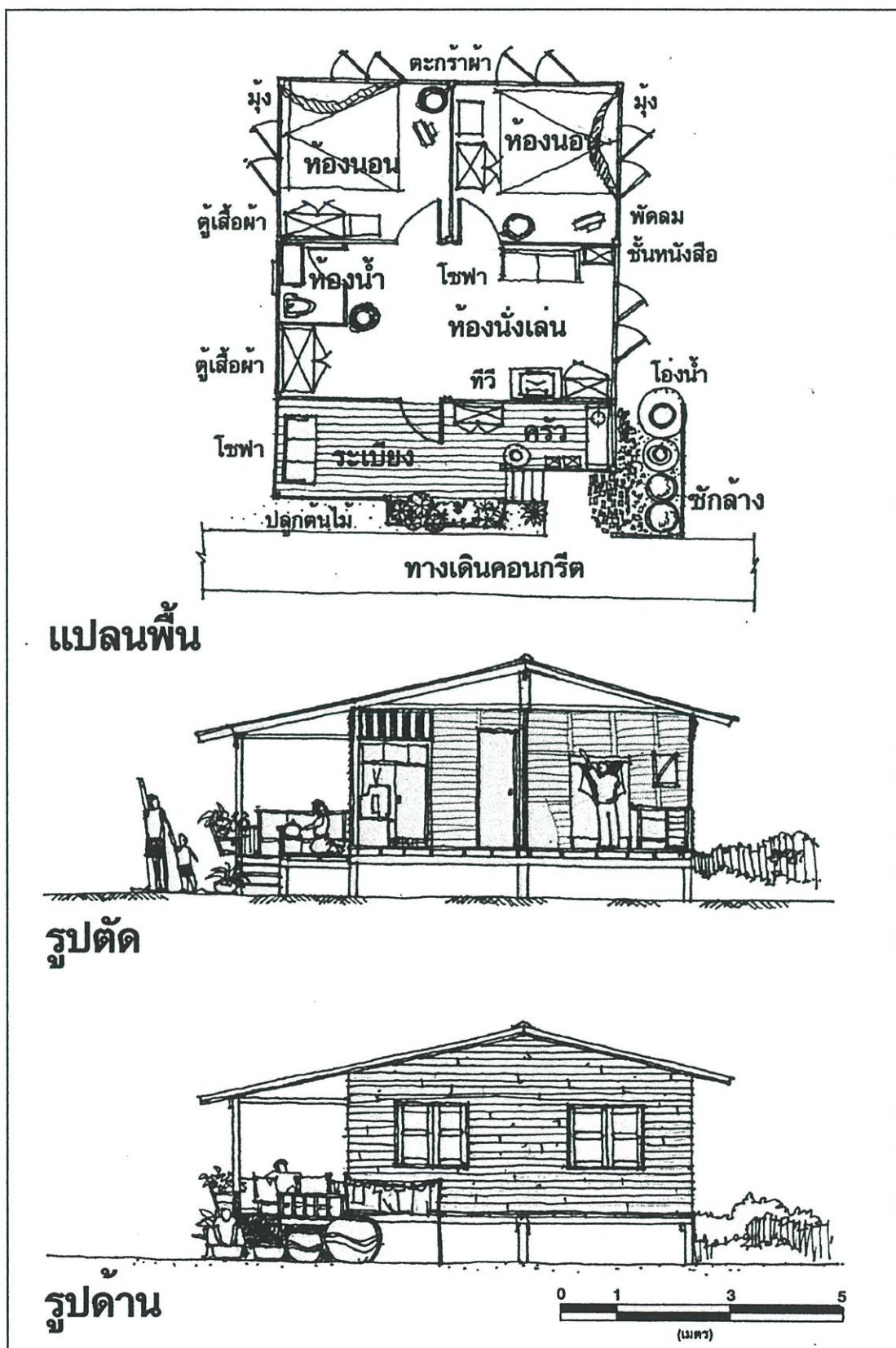
	จำนวนคน (N=172)	ร้อยละ
จำนวนชั้นของที่พักอาศัย		
- ชั้นเดียว	113	65.7
- สองชั้น	59	34.3
รวม	172	100

จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย พบว่าโดยส่วนใหญ่อยู่ในสภาพปานกลาง จนถึงทรุดโทรม ทั้งนี้เนื่องจากวัสดุที่นำมาใช้นั้น ค่อนข้างไม่แข็งแรง ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายของเจ้าของบ้าน ซึ่งส่วนมากเป็นผู้มีรายได้น้อย บ้านบางหลังนำเอาเศษวัสดุเก่าๆ เช่น ไม้อัด , ไม้ลัง , สังกะสีที่ขึ้นสนิม ตามแต่จะหาได้มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย บางรายพื้นบ้านผุกร่อน ก็ไม่สามารถหาเงินซื้อวัสดุมาซ่อมแซม ปรับปรุงได้ จำเป็นต้องปล่อยให้ทรุดโทรมไปเรื่อยๆ ส่วนที่ที่พักอาศัยสภาพปานกลางนั้นก็ใช้วัสดุที่แข็งแรงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เช่น ก่ออิฐบล็อกจาก , ไม้กระดาน , หรือใช้กระเบื้องซีเมนต์แผ่นเรียบ แต่ก็จะเป็นส่วนน้อย ส่วนบ้านบางหลังซึ่งเจ้าของบ้านอยู่มาจนแล้วส่วนใหญ่จะได้ทำการจับจองพื้นที่มากกว่าเพื่อนบ้านที่มาอยู่ที่หลัง บางหลังมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษ และยังมีพื้นที่สวนหย่อมเล็กๆ ภายในบริเวณบ้านอีกด้วย และจากการศึกษาพบว่าผู้อยู่อาศัยจะพยายามใช้พื้นที่ภายในบ้านให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องขนาดที่พัก ไม่ว่าจะบ้านชั้นเดียวหรือสองชั้นก็ตาม เช่น การใช้พื้นที่บริเวณห้องโถงเป็นทั้งห้องนั่งเล่น ห้องนอน และห้องรับประทานอาหาร อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ร่วมทำกิจกรรมในครอบครัว หรือบ้านบางหลังก็ใช้เป็นสถานที่ค้าขายไปในตัว การจัดแปลนบ้านเน้นความเรียบง่ายและความจำเป็นในการใช้สอย ส่วนพื้นที่ห้องครัวนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของเนื้อที่บ้าน ถ้าบ้านมีพื้นที่แคบมากก็จะรวมอยู่ในพื้นที่ห้องโถงนั่นเองหรือใช้พื้นที่นอกบ้านประกอบอาหารก็ได้

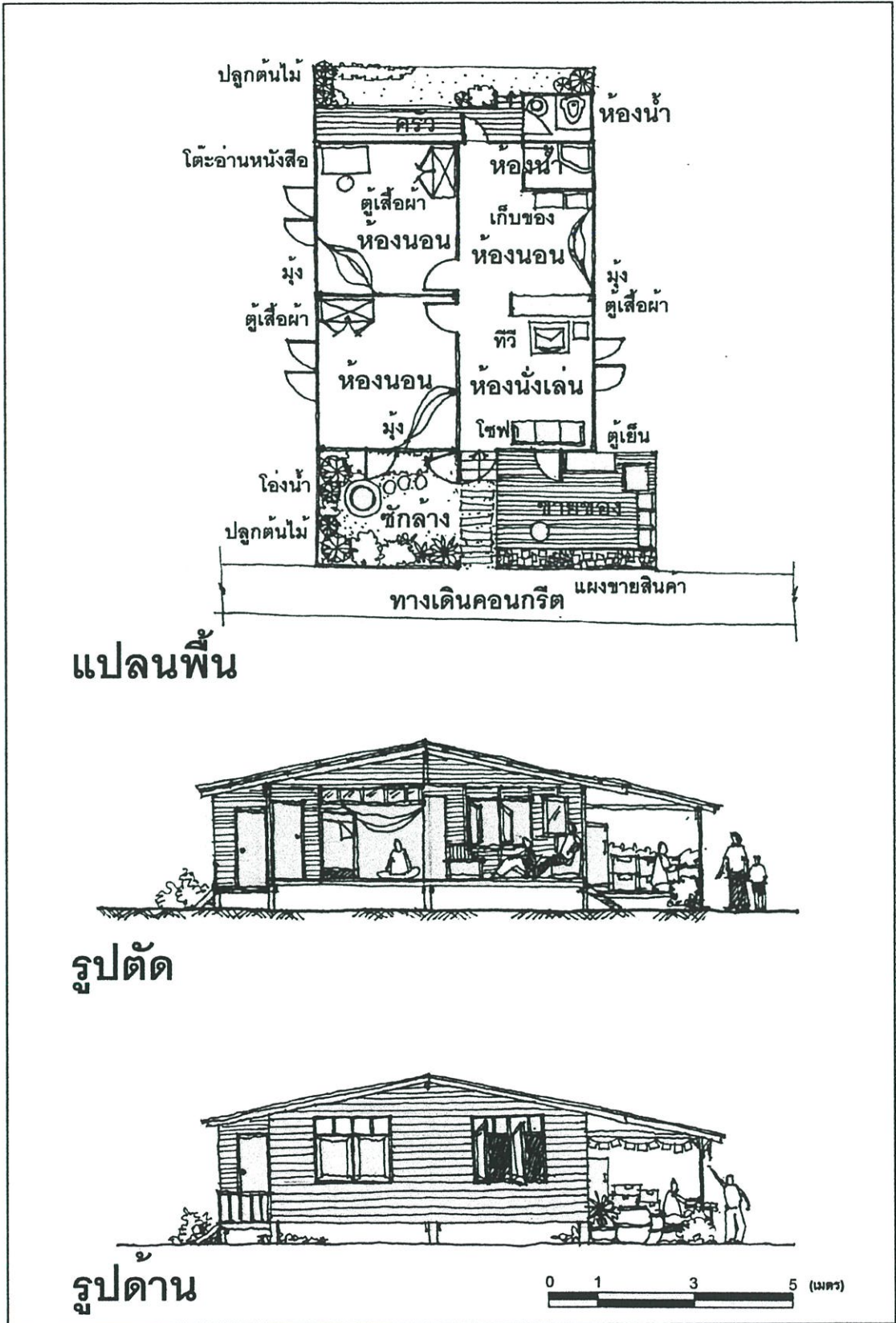
ตารางที่ 4.2 แสดงชนิดของวัสดุที่ใช้ทำที่พักรักษาจากกลุ่มตัวอย่างภายในชุมชนเจ้าพระยา

	จำนวนหลังคาเรือน (N=172)	ร้อยละ
วัสดุที่ใช้ทำที่พักรักษา (พื้น : ผนัง : หลังคา)		
- ไม้กระดาน : ไม้ลัง, ไม้อัด, ไม้ฝา : สังกะสี	119	69.2
- ไม้กระดาน : ไม้ลัง, ไม้อัด, ไม้ฝา : กระเบื้อง	11	6.4
- ไม้กระดาน : สังกะสี : สังกะสี	19	11.0
- ไม้กระดาน : สังกะสี : กระเบื้อง	7	4.1
- ปูน : ไม้ลัง, ไม้อัด, ไม้ฝา, ครัวไม้ : สังกะสี	8	4.7
- ปูน : ไม้ลัง, ไม้อัด, ไม้ฝา, ครัวไม้ : กระเบื้อง	3	1.7
- ปูน : ก่ออิฐฉาบปูน : สังกะสี	4	2.3
- ปูน : ก่ออิฐฉาบปูน : กระเบื้อง	1	0.6
รวม	172	100

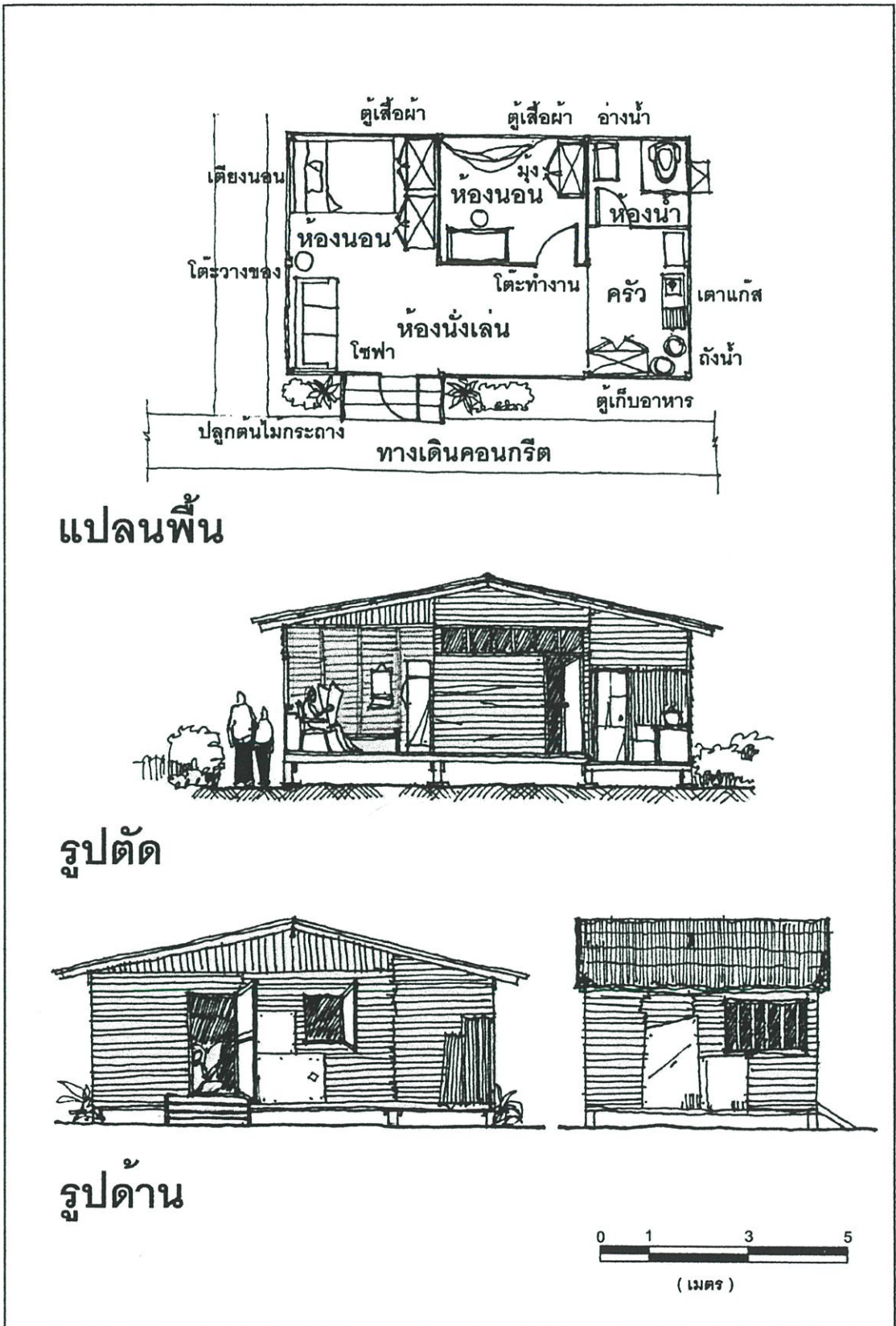
ทั้งนี้ได้ทำการศึกษารูปแบบที่พักอาศัย โดยเขียนแบบรายละเอียดในตัวอย่างบ้านชั้นเดียว และสองชั้นเพื่อให้ประกอบการศึกษาดังต่อไปนี้

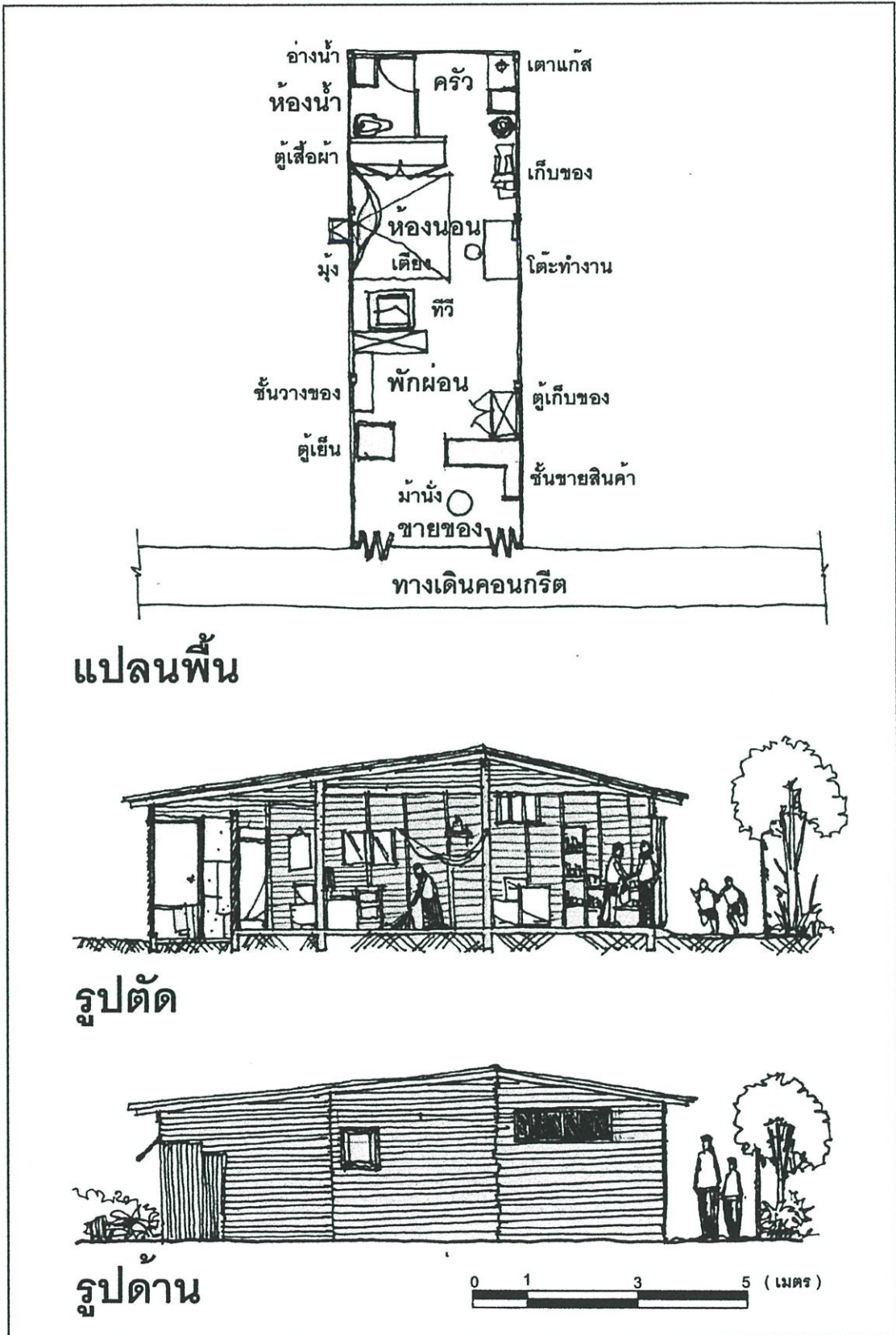
ภาพที่ 4.4 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 285/29

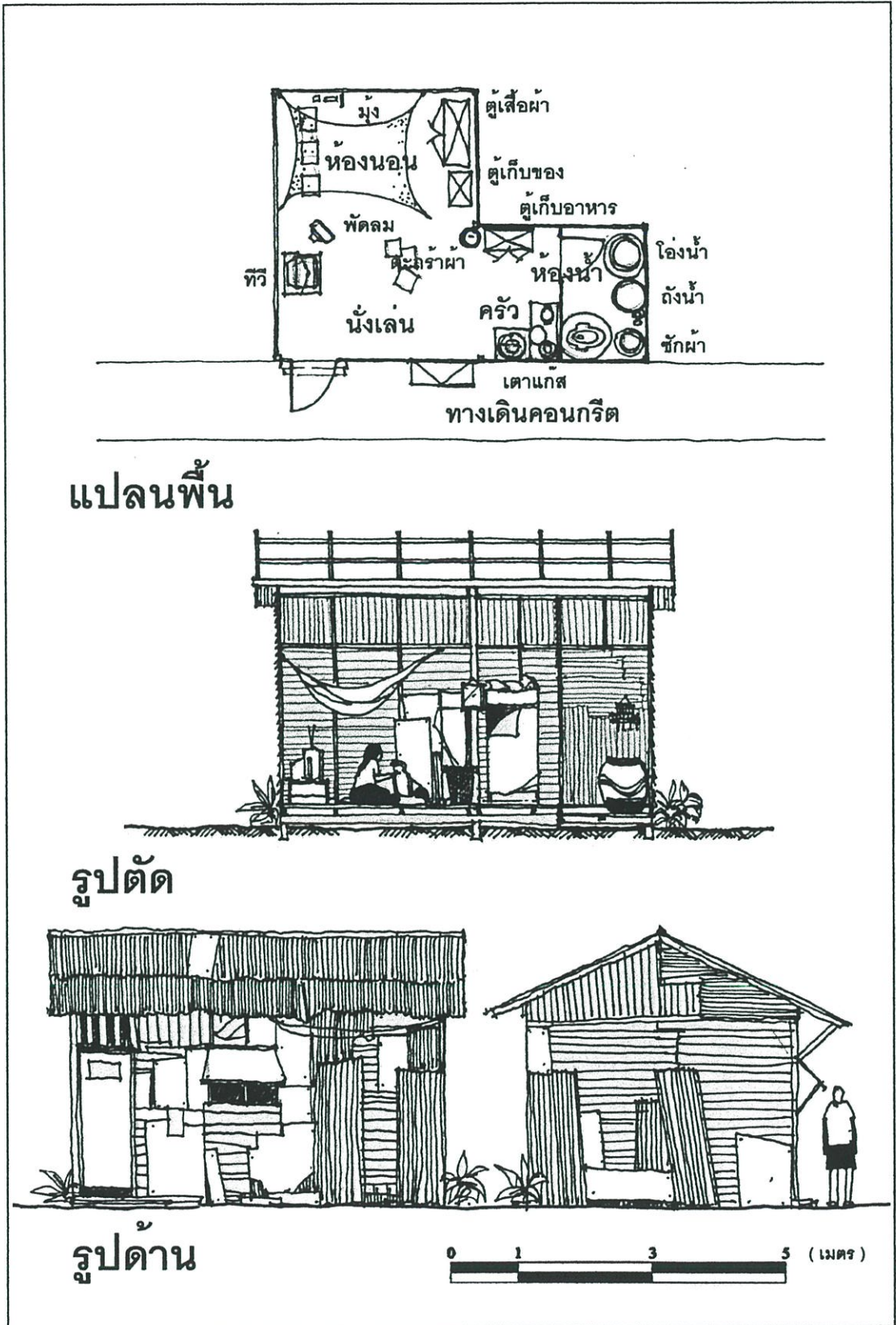
ภาพที่ 4.5 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/40

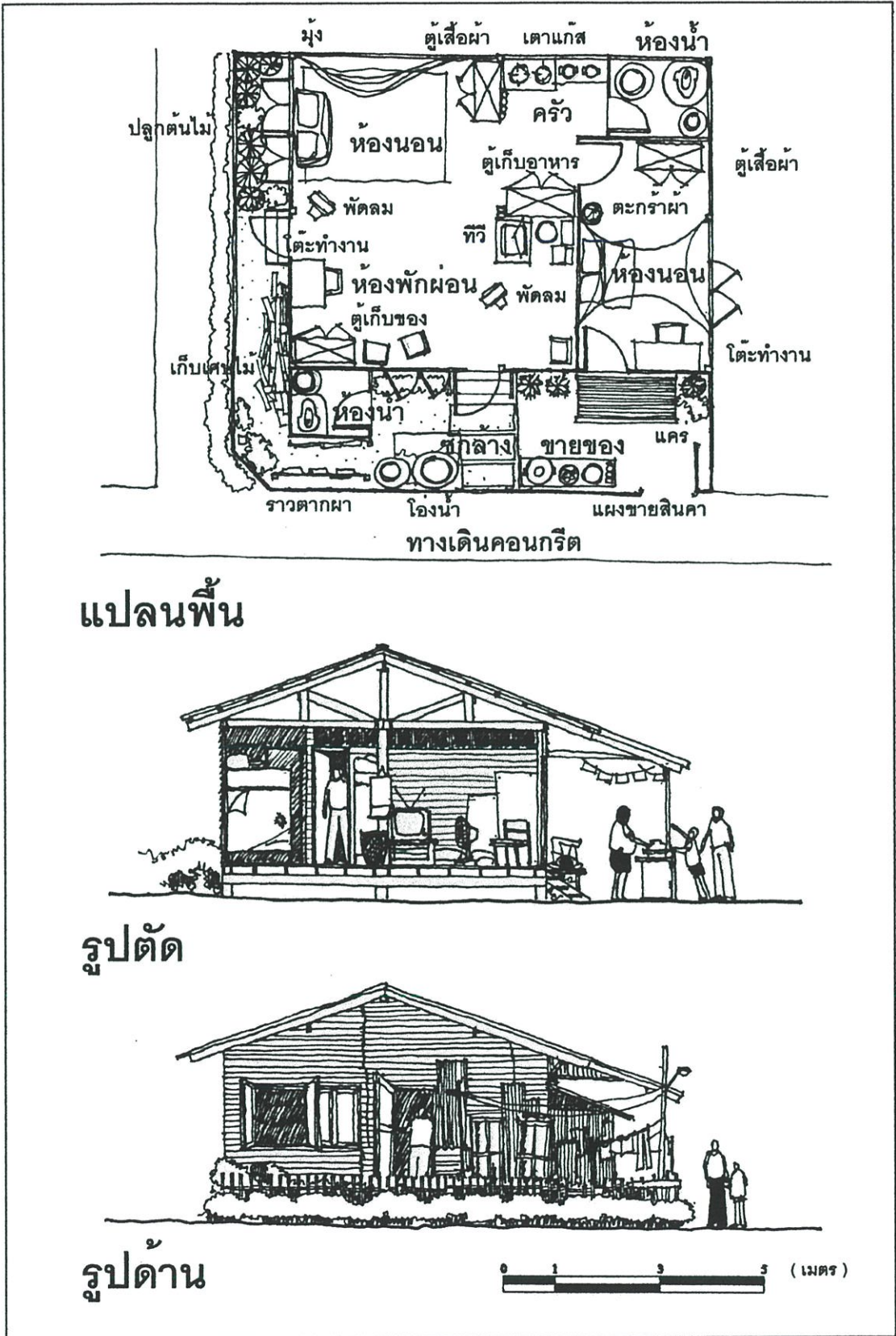
ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/87

ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/30

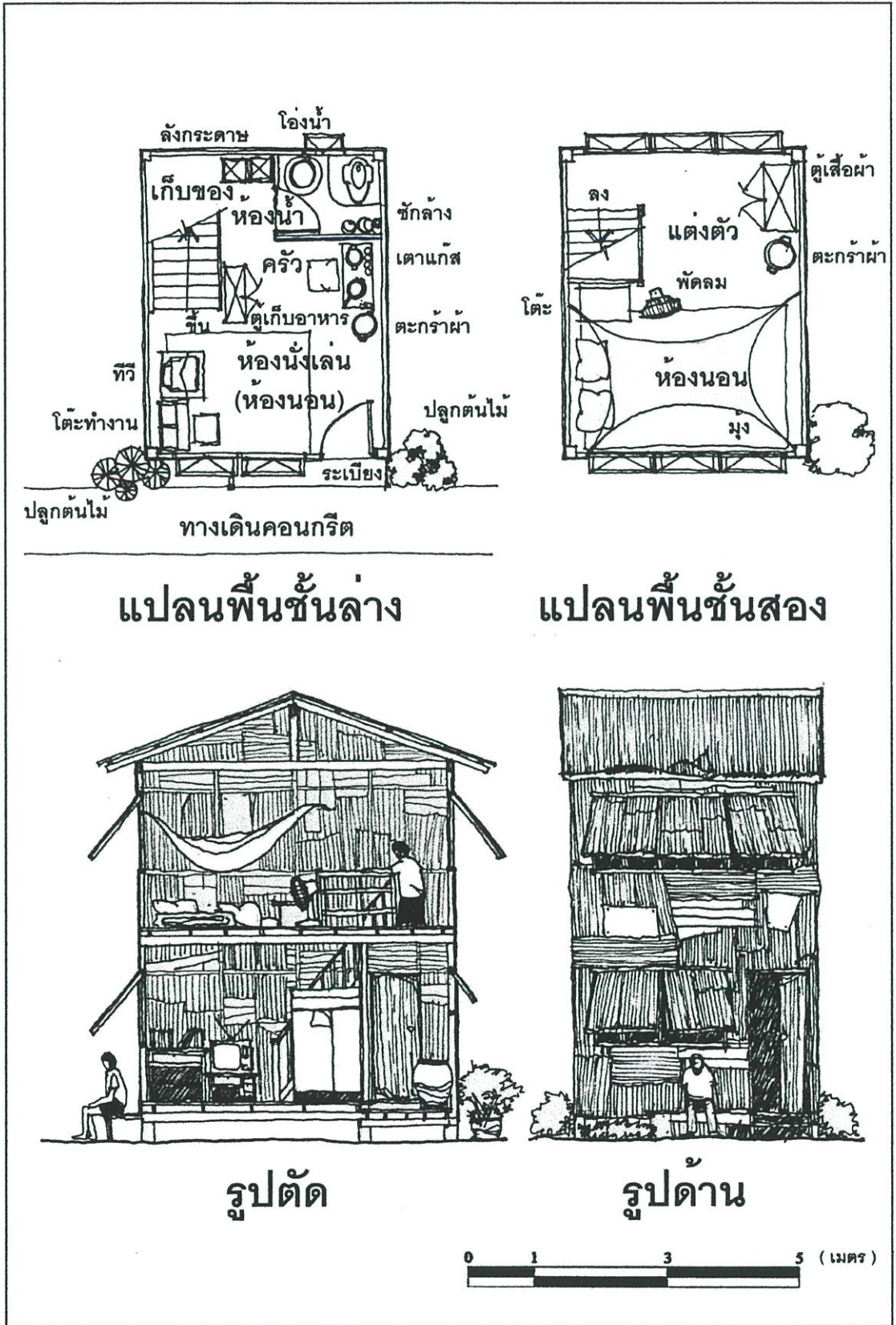
ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 859/39

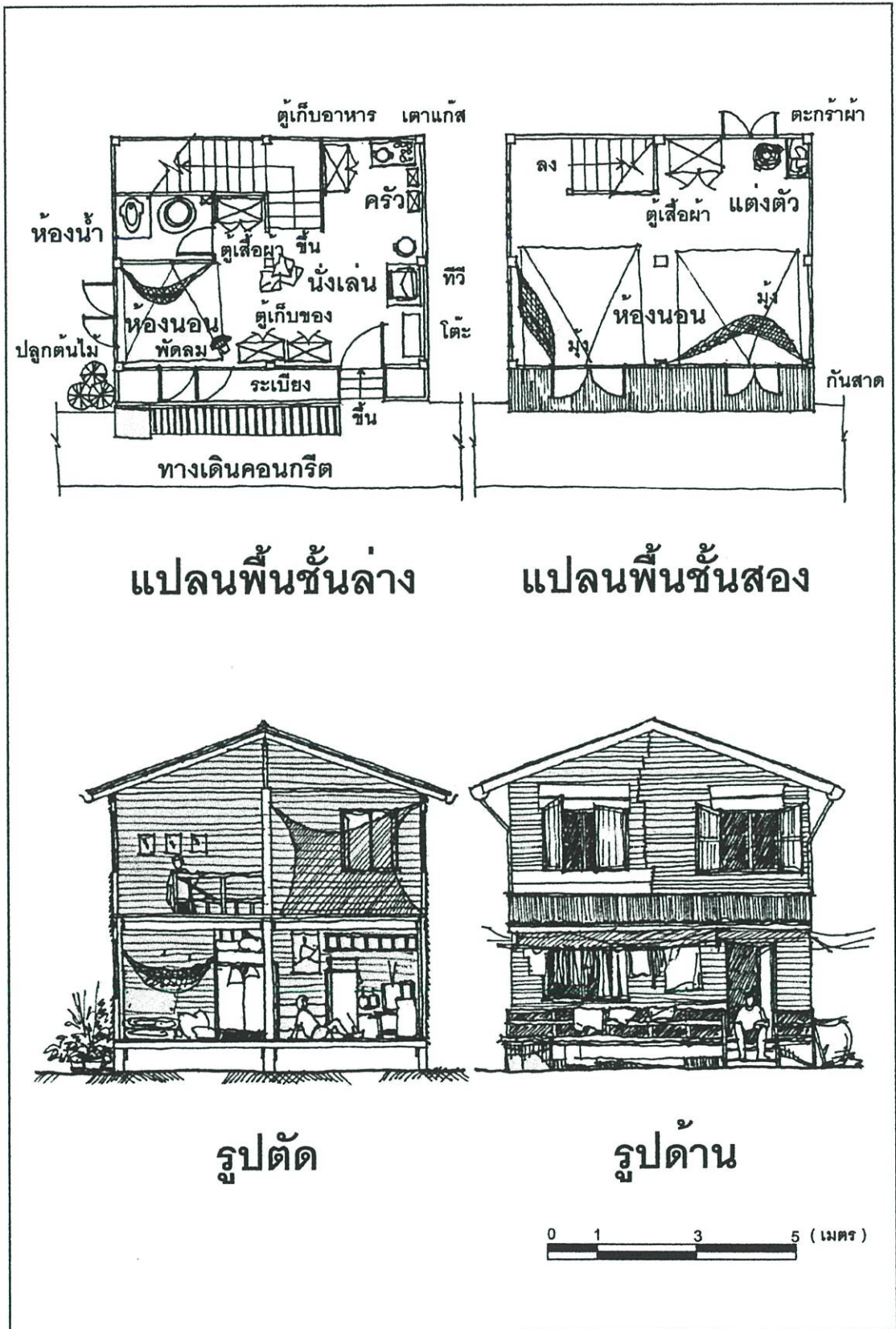
ภาพที่ 4.9 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวเลขที่ 809/86

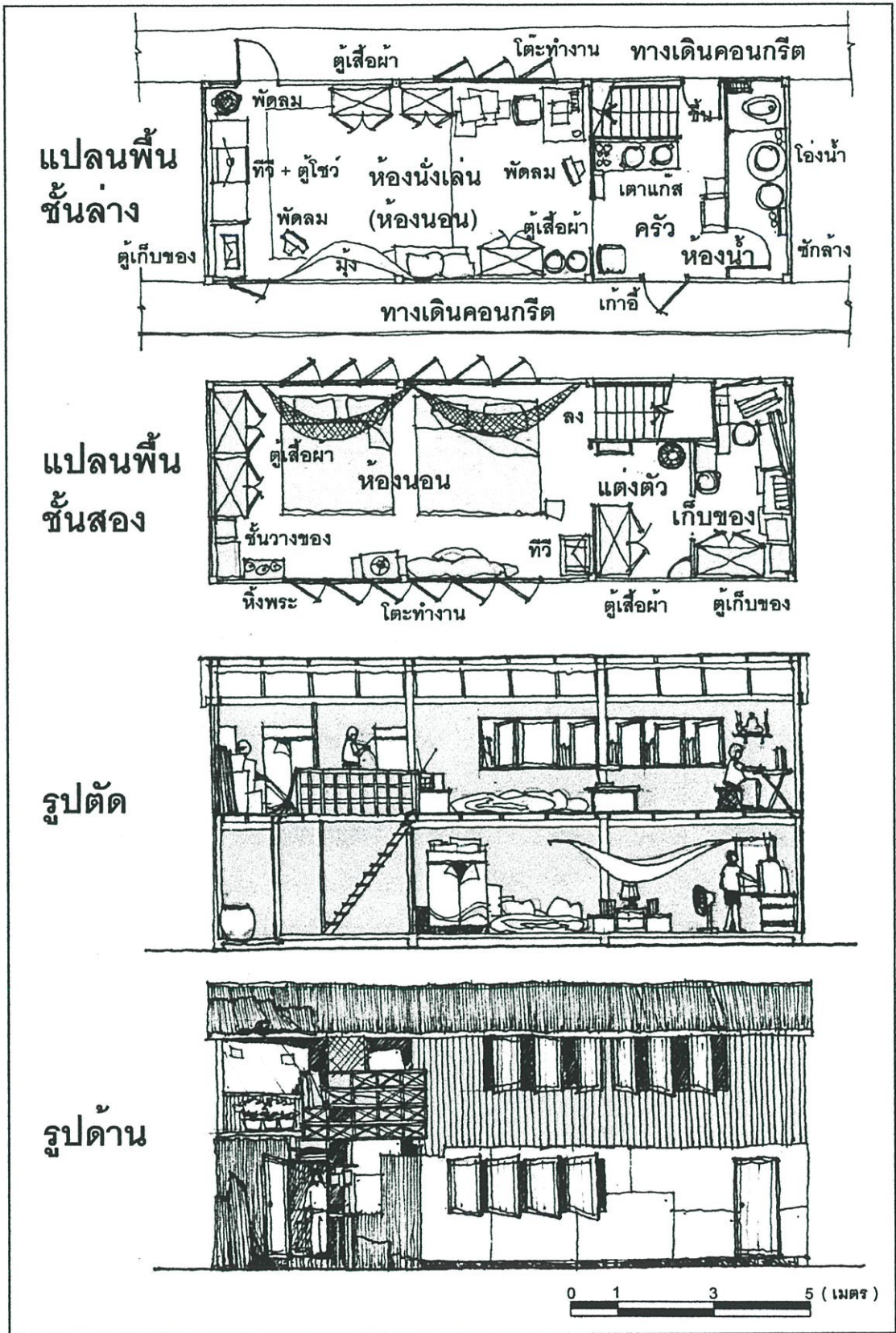
ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 809/112

ภาพที่ 4.11 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 809/15

ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 809/149

ภาพที่ 4.13 แสดงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักอาศัยสองชั้นเลขที่ 827/3

ตามที่ได้ศึกษารายละเอียดทางกายภาพของตัวอย่างที่พักอาศัยที่แสดงไว้ข้างต้นแล้ว พบว่า ลักษณะการแบ่งลำดับชั้นของ SPACE ภายในที่พักอาศัยส่วนใหญ่จะมี 3 ชั้น คือ

4.2.3.1) PUBLIC SPACE

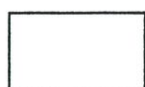
4.2.3.2) SEMI – PRIVATE SPACE

4.2.3.3) PRIVATE SPACE

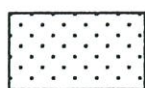
ทั้งนี้ จะเห็นว่าที่พักอาศัยที่มีส่วนของ PUBLIC SPACE โดยมากจะเป็นครัวเรือนที่ใช้พื้นที่ของบ้านประกอบอาชีพ หรือทำธุรกิจ เช่น ขายของชำ , ซ่อมรถหรือขายอาหาร แต่สำหรับในครัวเรือนที่ไม่ได้ใช้พื้นที่ภายในที่พักอาศัยประกอบอาชีพหรือค้าขายจะมีลำดับชั้นของ SPACE เพียงแค่สองชั้นคือ SEMI – PRIVATE SPACE และ PRIVATE SPACE เท่านั้น ซึ่งพื้นที่ในส่วนของ SEMI – PRIVATE SPACE ส่วนใหญ่ก็คือ บริเวณห้องนั่งเล่นของบ้านแต่ละหลัง ซึ่งจะถูกใช้งานในตอนกลางวัน และเปลี่ยนเป็นห้องนอนในตอนกลางคืน อันเป็นผลมาจากการที่บ้านส่วนใหญ่มีพื้นที่น้อย จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของบ้านให้มากที่สุด และจะพบคุณลักษณะแบบนี้มากในกรณีของบ้านพักอาศัยชั้นเดียว

ส่วนบ้านพักอาศัย 2 ชั้นก็มีลักษณะการแบ่งลำดับชั้นของ SPACE คล้ายกับบ้านชั้นเดียว แต่พื้นที่ในส่วนของ PRIVATE SPACE จะค่อนข้างถูกแบ่งอย่างชัดเจนกว่า คือมีการแบ่งพื้นที่หรือกั้นห้องได้มากกว่าบ้านพักอาศัยชั้นเดียว และในส่วนของพื้นที่ SEMI – PRIVATE SPACE บริเวณห้องนั่งเล่นนั้นจะถูกใช้งานเป็นห้องนอนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่และจำนวนห้องในที่พักอาศัยว่ามีเพียงพอต่อความต้องการหรือไม่ เหนือสิ่งอื่นใดที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ตัวแปรที่สำคัญและเป็นปัจจัยที่กำหนดการแบ่ง SPACE ภายในที่พักอาศัยนั้นก็คือขนาดของที่พักอาศัยของแต่ละครัวเรือนนั่นเอง

โดยในส่วนของ การแบ่งลำดับชั้นของ SPACE จากการศึกษารายละเอียดของที่พักอาศัยที่กล่าวมาข้างต้น ได้นำมาอธิบายไว้ในรูปของ Figured Diagram ตามภาพที่ 4.14 และ 4.15 ตามลำดับ ซึ่งสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงชนิดของ SPACE คือ

หมายถึง PUBLIC SPACE

หมายถึง SEMI - PRIVATE SPACE

หมายถึง PRIVATE SPACE

4.2.4 ระบบสาธารณูปโภค และการป้องกันสาธารณภัย

ระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชนนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการอยู่อาศัยในชุมชนและสำหรับผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่มักจะมีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ระบบที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมีดังต่อไปนี้

4.2.4.1 ระบบไฟฟ้าภายในชุมชน

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนใช้ไฟจากการไฟฟ้า แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ร้อยละ 64.5 ของผู้อยู่อาศัยไม่มีไฟฟ้าใช้เป็นของตนเอง จำเป็นต้องซื้อจากเพื่อนบ้านที่มีไฟฟ้าใช้เป็นของตนเองในราคาที่สูงกว่าปกติ ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีรายได้น้อยไม่เพียงพอที่จะนำเงินมาขอติดตั้งมิเตอร์เป็นของตัวเองได้ ส่วนการเดินสายไฟเข้าใช้ตามบ้านนั้น ชาวบ้านเป็นผู้ติดตั้งเองตามความสามารถของตนเอง จึงทำให้ไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร

4.2.4.2 ระบบประปาภายในชุมชน

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนใช้น้ำจากการประปา แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นจะคล้ายกับการใช้ไฟฟ้าในชุมชน คือ ร้อยละ 70 ของผู้อยู่อาศัย จะซื้อน้ำประปาจากเพื่อนบ้านที่มีมิเตอร์น้ำเป็นของตนเอง ในราคาที่สูง ส่วนมากประมาณยูนิตละ 17 บาท บางรายได้ทำการรวมเงินกันและนำไปขอมิเตอร์น้ำประปานั้นก็ค่อยมาวางท่อพ่วงไปบ้านของตนเองซึ่งวิธีนี้ก็จะเสียค่าน้ำประปาถูกลงเพราะไม่ต้องไปซื้อต่อคนอื่น ทั้งนี้ปัญหาน้ำประปานั้นนับว่าเป็นปัญหาสำคัญในการอยู่อาศัย เนื่องจากบางเวลาน้ำจะไหลน้อย เพราะมีการใช้น้ำร่วมกันหลายบ้าน และการวางท่อประปาสำหรับจ่ายน้ำพบว่าชาวบ้านจะทำการวางแนวท่อไปบนทางเดินเท้า

4.2.4.3 โทรศัพทฺ์สาธารณะ

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีโทรศัพท์ส่วนตัวใช้ ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์พบว่าโทรศัพท์ไม่มีความจำเป็นในการอยู่อาศัย เป็นสิ่งสิ้นเปลือง ดังนั้นการใช้โทรศัพท์สาธารณะจึงเหมาะสมกว่าการใช้โทรศัพท์ส่วนตัว โดยภายในชุมชนบริเวณศาลาเอนกประสงค์ติดตั้งไว้เพียง 1 เครื่อง และภายนอกชุมชนบริเวณหน้าปากซอย 1 ติดตั้งไว้อีก 3 เครื่อง ซึ่งเพียงพออยู่แล้ว

4.2.4.4 ระบบระบายน้ำ

จากการสำรวจพบว่าภายในชุมชนเจ้าพระยาไม่มีการวางท่อระบายน้ำ เวลาฝนตกมักจะเกิดน้ำท่วมขัง เป็นเพราะไม่มีทางระบายออกของน้ำโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ๆต่ำด้านในชุมชนจะมีปัญหามาก ในเวลาปกติจะมีน้ำขังบริเวณใต้ถุนบ้านส่งผลให้เกิดน้ำเน่า – เสียและเป็นที่เพาะพันธุ์ของยุงและพาหะนำโรคต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขอนามัย

4.2.4.5 การกำจัดขยะ

ได้มีการจัดสรรถังขยะจากสำนักงานเขตยานนาวาให้แก่ชุมชน โดยจัดวางไว้หน้าชุมชนอย่างเพียงพอ โดยชาวบ้านจะนำขยะจากบ้านตัวเองมาทิ้งที่ถังขยะของเขตภายนอกชุมชน ซึ่งจะกระทำเหมือนกันทุกบ้าน จากนั้นรถเก็บขยะก็จะนำไปกำจัด ส่วนความสะอาดในชุมชนผู้อาศัยจะช่วยกันดูแลรักษาตัวเอง

4.2.4.5 การป้องกันอัคคีภัย

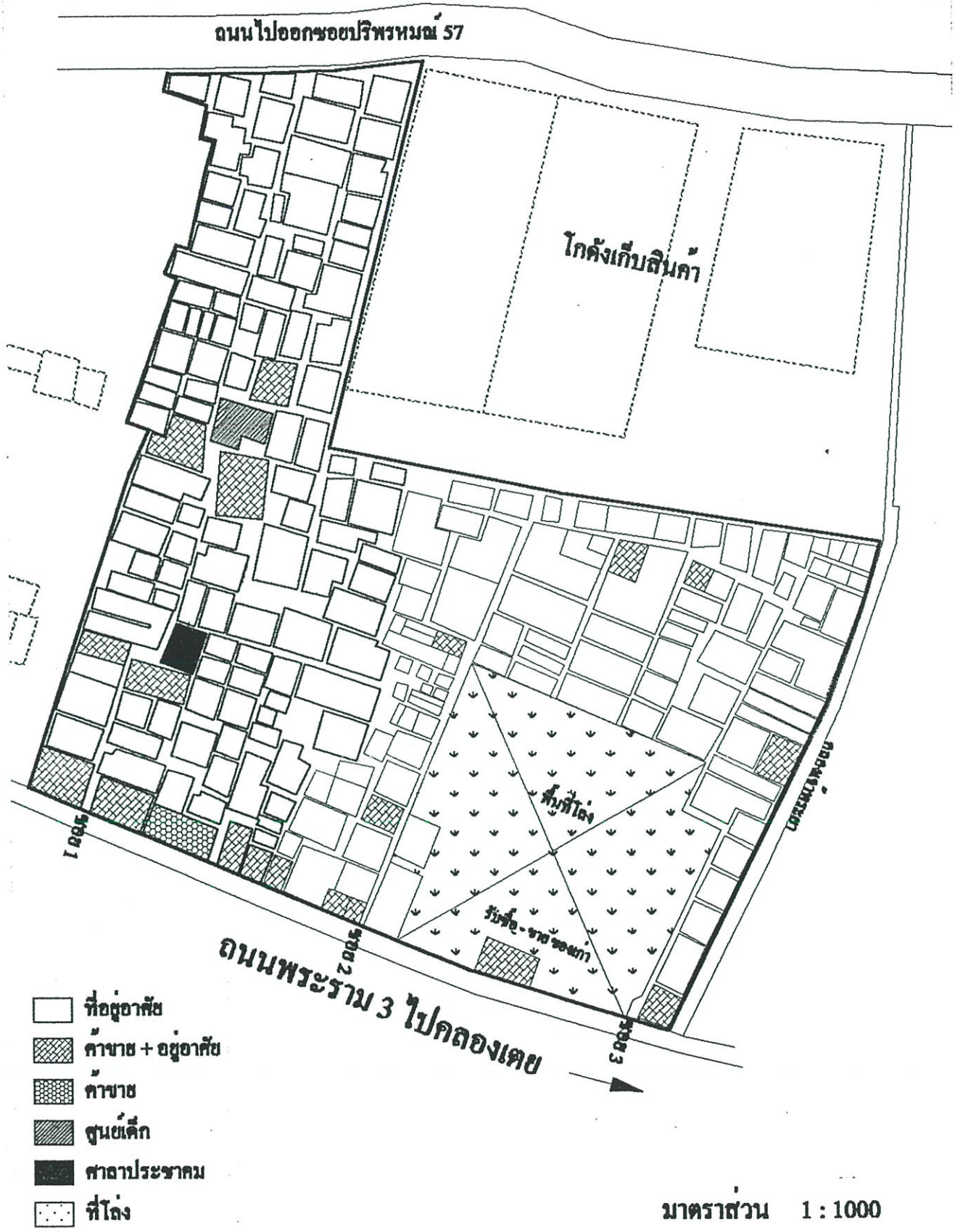
มีการติดตั้งถังดับเพลิงขนาดกลางไว้ตามจุดต่างๆ ภายในชุมชนประมาณ 30 ถัง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ไม่มีการตรวจเช็คสภาพของถังดับเพลิงว่ามีคุณภาพหรือยังสามารถใช้งานได้หรือไม่ เพราะจากการสำรวจพบว่ามีอยู่หลายถังที่มีสภาพค่อนข้างเก่ามาก อีกทั้งไม่มีหัวจ่ายน้ำสำหรับดับเพลิงในบริเวณชุมชนและด้านนอกชุมชน อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ได้จัดให้มีเวรยามผลัดกันเดินตรวจตราในเวลากลางคืนเพื่อป้องกันภัย

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนเจ้าพระยาฯ ยังได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน และห้องสมุดชุมชนขึ้น ส่วนในเรื่องสุขภาพอนามัยก็ได้มีการแจกยาให้กับชาวบ้านขาดแคลนทุนทรัพย์ในการรักษา ส่วนพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมในชุมชนส่วนใหญ่จะใช้ศาลาเอนกประสงค์ภายในชุมชน

4.2.5 การเข้าถึงพื้นที่

การเข้าถึงพื้นที่ในงานวิจัยฉบับนี้หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึงชุมชนได้อย่างสะดวก มีช่องทางการคมนาคมผ่าน สำหรับการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนเจ้าพระยานั้นสามารถเข้าถึงได้ทางถนนเท่านั้น โดยมีถนนพระราม 3 อยู่หน้าชุมชนพร้อมทั้งมีป้ายหยุดรถประจำทางด้านหน้าชุมชน และมีซอยด้านหลังชุมชนที่ลัดออกไปซอยปริพหรมณ์ 57 ได้อีกทางหนึ่ง ถึงแม้พื้นที่ชุมชนด้านทิศตะวันออกจะติดคลอง แต่ขนาดคลองก็ไม่เหมาะสมต่อการใช้สัญจรทางน้ำ ซึ่งลักษณะคลองจะใช้ทำน้ำที่ระบายน้ำมากกว่าการสัญจร

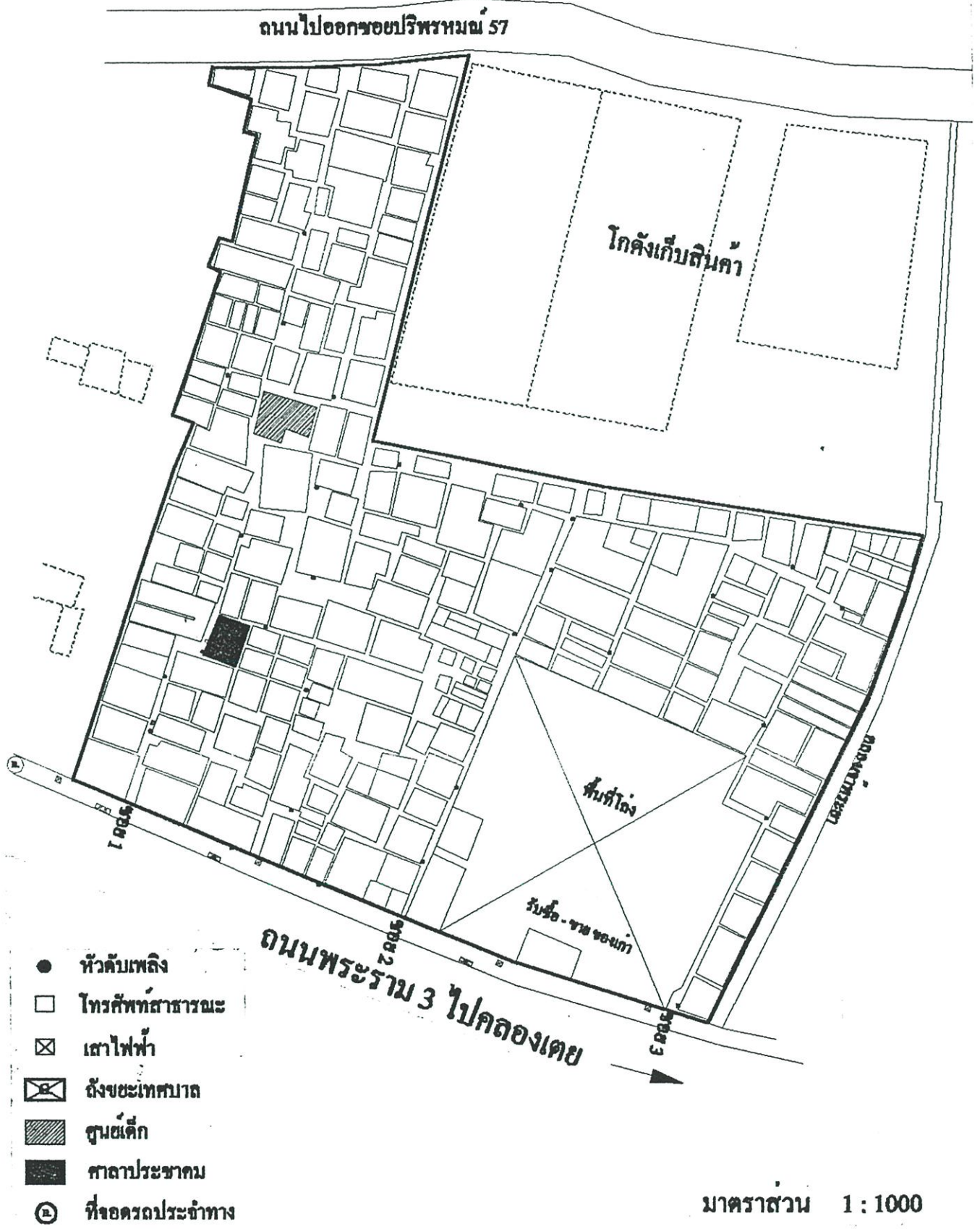
สำหรับการเข้าถึงบ้านพักอาศัยภายในชุมชนนั้น มีการสร้างทางเดินเท้าคอนกรีตขนาดกว้างประมาณ 1-1.2 เมตร เป็นทางสัญจรในชุมชน ทั้งนี้บางครั้งเรือนที่มีรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะยังสามารถนำรถเข้ามาจอดหน้าบ้านของตัวเองได้ และในส่วนของสภาพทางเดินเท้า พบว่าชาวชุมชนได้สร้างขึ้นเองตามกำลังความสามารถ จึงไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร และเนื่องจากการขาดการวางผังชุมชน ทำให้เกิด ตรอก, ซอย และซอกเล็กๆ ขึ้นมากมายในชุมชนยากแก่การดูแลบำรุงรักษา และการเข้าถึงสำหรับบ้านที่ไม่อยู่ติดกับทางเดินหลัก

- ที่อยู่อาศัย
- ค้าขาย + อู่อาศัย
- ค้าขาย
- ศูนย์เด็ก
- ศาลาประชาคม
- ที่โล่ง

มาตราส่วน 1 : 1000

ภาพที่ 4.16 ผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชนเจ้าพระยา
ที่มา : จากการสำรวจ

ภาพที่ 4.17 แสดงตำแหน่งสาธารณูปโภค และสาธารณูปการในชุมชน
ที่มา : จากการสำรวจ

ภาพที่ 4.18 แสดงสภาพแวดล้อมและที่พักอาศัยในชุมชนเจ้าพระยา

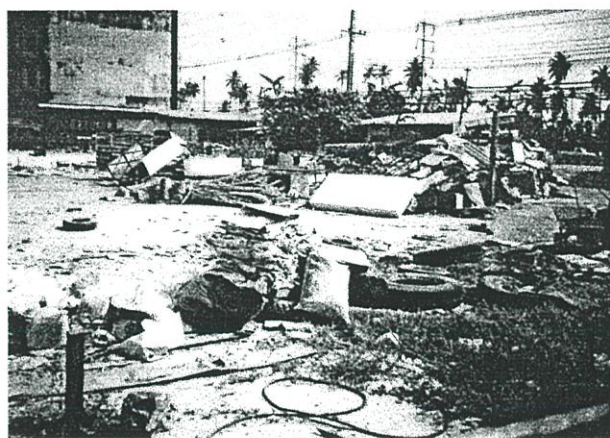
ภาพที่ 4.19 แสดงสภาพที่พักอาศัยและทางเดินเท้าภายในชุมชน

ภาพที่ 4.20 แสดงการพยายามสร้างสภาพแวดล้อมภายในชุมชนให้มีความน่าอยู่ โดยใช้ต้นไม้เข้ามาช่วยเสริมบรรยากาศ

ภาพที่ 4.21 แสดงสภาพที่พักอาศัยบริเวณซอย 3 ที่ติดกับคลองเจ้าพระยา

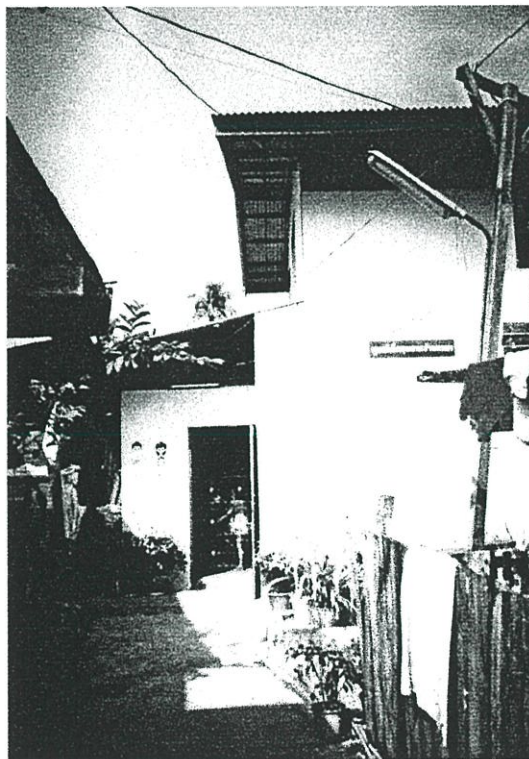
ภาพที่ 4.22 แสดงพื้นที่โล่งที่ใหญ่ที่สุดบริเวณหน้าชุมชน ที่ปัจจุบันใช้เป็นที่รับซื้อ - ขายของเก่า โดยเจ้าของที่ดินบริเวณนี้ให้สิทธิ์เช่าพื้นที่ทำธุรกิจ

ภาพที่ 4.23 แสดงพื้นที่โล่งบริเวณหนึ่งในชุมชนที่ถูกจับจองไว้โดยใช้เป็นที่เก็บของและไม่ได้ทำประโยชน์แต่อย่างใด

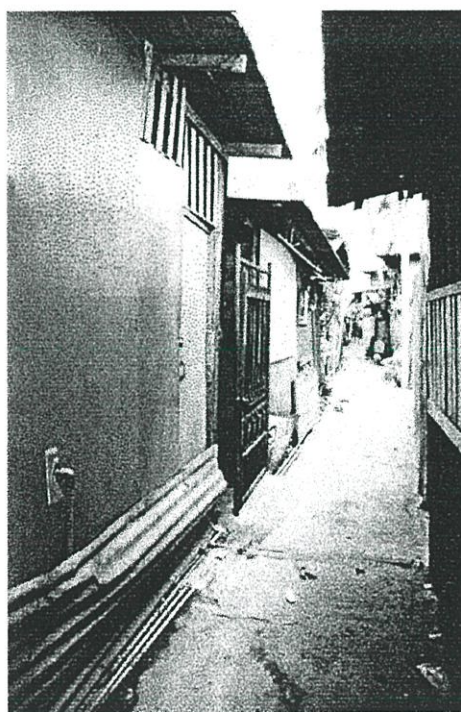
ภาพที่ 4.24 แสดงพื้นที่บริเวณศาลาเอนกประสงค์ของชุมชนเจ้าพระยา

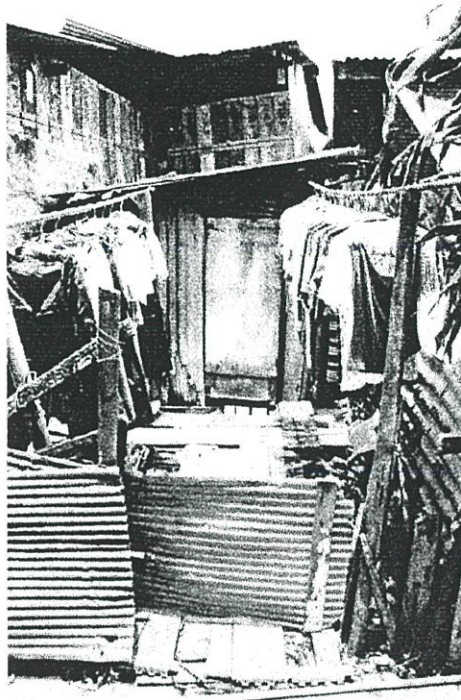
ภาพที่ 4.25 แสดงอาคารที่ใช้เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของชุมชน และห้องสมุดชุมชน

ภาพที่ 4.26 มีการติดตั้งถังดับเพลิงตามจุดต่างๆ ทั่วชุมชน แต่จากการสำรวจพบว่าถังดับเพลิง
ส่วนใหญ่มีสภาพเก่า และไม่ได้ใช้งานมานาน

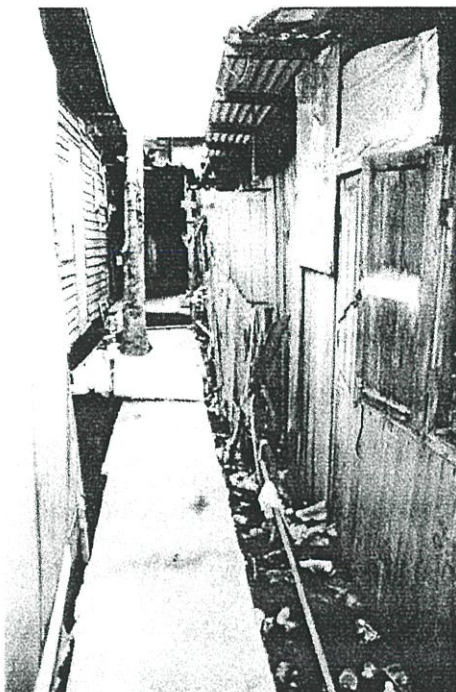
ภาพที่ 4.27 แสดงแนวการเดินท่อน้ำประปาในชุมชน ซึ่งต่อพ่วงมาจากบ้านที่มีมิเตอร์น้ำเป็น
ของตัวเอง โดยการเดินท่อจะวางไปตามแนวทางเดินเท้า

ภาพที่ 4.28 สภาพห้องน้ำรวมที่อยู่ภายนอกที่พักอาศัยสำหรับผู้เช่าบ้านบางราย

ภาพที่ 4.29 แสดงสภาพน้ำเน่าเสีย และสิ่งปฏิกูลที่ขังอยู่ใต้ถนนส่วนใหญ่ ซึ่งน้ำเสียเหล่านี้ไม่สามารถระบายออกไปได้

ภาพที่ 4.30 แสดงสภาพทางเดินที่แยกเข้าสู่บ้านที่อยู่ไกลจากทางเดินหลัก และสภาพสิ่งปฏิกูลที่ขังอยู่ข้างใต้ทางเดิน

ภาพที่ 4.31 แสดงการติดตั้งเสาไฟฟ้าแสงสว่างในชุมชน ซึ่งชาวบ้านร่วมมือกันจัดทำ แต่ในปัจจุบันไม่สามารถใช้ได้แล้ว เพราะชุมชนไม่มีเงินเสียค่าไฟ

4.3 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ชุมชนเจ้าพระยาเป็นชุมชนแออัดชุมชนหนึ่งในกรุงเทพมหานครที่มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2539 มีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก เนื่องจากปัจจุบันยังไม่สามารถหาผู้เป็นเจ้าของที่ดินและทำความเข้าใจความต้องการได้อย่างแน่นอน และถูกต้อง ชาวบ้านจึงมิได้เสียค่าเช่าที่ดินและยังเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งองค์ชุมชนขึ้นเพื่อดูแลรักษาผลประโยชน์แก่ชุมชน อีกทั้งยังได้รับทุนช่วยเหลือจากโครงการภายใต้ความร่วมมือไทย – สหประชาชาติ เขตยานนาวา เพื่อจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนชุมชนเจ้าพระยาขึ้น

4.3.1 ลักษณะประชากร

จากการสำรวจและออกแบบสอบถามพบว่า ชุมชนเจ้าพระยามีจำนวนครัวเรือน 347 ครัวเรือน บ้านพักอาศัย 297 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 675 คน ประกอบด้วย ประชากรชาย 343 คน ประชากรหญิง 332 คน (ข้อมูลจากเขตยานนาวา ณ วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2544) ทั้งนี้จากข้อมูลที่ได้จะมีการเปลี่ยนแปลงของตัวเลขอยู่ตลอดเวลา เพราะมีการย้ายเข้า – ออก ของประชากรในชุมชน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนรื้อบ้านและสร้างใหม่หรือทำเป็นห้องเช่าเพิ่มขึ้น โดยตัวเลขของจำนวนบ้านพักอาศัยที่มีการจดทะเบียนบ้านเลขที่ชั่วคราวในชุมชนเจ้าพระยามีเพียง 163 หลังคาเรือนเท่านั้น ผู้วิจัยจึงแจกแบบสอบถามแบบสำมะโนคือถามทุกหลังคาเรือน แต่เมื่อทำการแจกพบว่าสามารถเก็บข้อมูลได้จริงเพียง 172 หลังคาเรือน ทั้งนี้เป็นเพราะบ้านบางหลังที่ไม่มีคนอาศัยอยู่เป็นเพียงห้องว่าง หรือผู้อยู่อาศัยบางรายไม่สามารถตอบคำถามได้เพราะย้ายเข้ามาอยู่ได้ไม่นานนัก จึงไม่รู้จักชุมชนดีพอ โดยข้อมูลเป็นไปตามตารางที่ 4.3 นอกจากนี้พบว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรคือ 4,225.29 บาทต่อเดือน ซึ่งอยู่ในอัตราที่ต่ำและกลุ่มประชากรที่มีการย้ายเข้า – ออก เป็นประจำจะเป็นกลุ่มของผู้ที่เช่าอาศัยบ้านหรือห้องเช่า อีกทั้งไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะระยะเวลาที่เข้ามาอาศัยในชุมชนยังไม่ยาวนานและไม่พร้อมจะให้ความเห็นใดๆ

4.3.2 กิจการค้าขายในชุมชน

การค้าขายภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นร้านขายของชำซึ่งมีอยู่ 11 หลังคาเรือนและใช้อยู่อาศัยไปด้วยในตัว ซึ่งจะมีกระจายกันอยู่ในซอยละ 2 – 3 ร้านรวมทั้งด้านหน้าชุมชนอีกด้วย รองลงมาเป็นร้านขายอาหาร ซึ่งจะมีอยู่ด้านหน้าชุมชนติดถนนพระราม 3 ทั้งนี้เพื่อขายให้กับคนงานที่ทำงานอยู่บริเวณรอบชุมชนและคนภายในชุมชนได้สะดวก นอกจากนั้นบริเวณด้านหน้าชุมชนยังมีการประกอบกิจการร้านซ่อมรถยนต์และมอเตอร์ไซด์อยู่อีก 2 – 3 ร้าน และยังมีร้านรับซื้อ – ขาย ของเก่าอยู่ด้านหน้าชุมชนอีกด้วย บางบ้านก็ใช้บ้านเป็นสถานที่ประกอบอาชีพเสริม เช่น ทำตุ๊กตา กระดาษไหว้เจ้า ขนมหวาน และอื่นๆ โดยการประกอบอาชีพเสริมส่วนมากเป็นการรวม

กลุ่มกันเองของแม่บ้านในชุมชน โดยมีองค์กรเอกชนเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ได้แก่ กลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรี

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละ ของปัจจัยส่วนบุคคลของประชากรศึกษา

ปัจจัย (เฉพาะผู้ตอบแบบสอบถาม)	จำนวน (N=172 คน)	ร้อยละ
เพศ		
- ชาย	68	39.5
- หญิง	104	60.5
อายุ		
- น้อยกว่า 20 ปี	7	4.1
- 20 – 30 ปี	26	15.1
- 31 – 40 ปี	62	36.0
- มากกว่า 40 ปี	77	44.8
การศึกษา		
- ไม่ได้เรียนหนังสือ	8	4.7
- ป.1 – ป.4	98	57.0
- ป.5 – ป.6	31	18.0
- ม.1 – ม.3	20	11.6
- ม.4 – ม.6	6	3.5
- ป.ว.ช., ป.ว.ส	3	1.7
- ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	6	3.5
สถานภาพภายในครัวเรือน		
- เจ้าของบ้าน	106	61.6
- ผู้อาศัย	55	32.0
- ผู้เช่าอาศัย	11	6.4
อาชีพ		
- ไม่ได้ประกอบอาชีพ	29	16.9
- รับจ้าง	79	45.9
- ค้าขาย	51	29.7
- ลูกจ้างหน่วยงานรัฐ	9	5.2
- ประกอบธุรกิจ	3	1.7
- อื่นๆ	1	0.6

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ปัจจัย (เฉพาะผู้ตอบแบบสอบถาม)	จำนวน (N=172 คน)	ร้อยละ
อาชีพเสริม		
- ไม่มี	158	91.9
- มี	14	8.1
ครอบครัวอยู่ยในครัวเรือน		
- ไม่มี	115	66.9
- มี	57	33.1
จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน		
- 1 คน	4	2.3
- 2-3 คน	49	28.5
- 4-6 คน	84	48.8
- 7 คนขึ้นไป	35	20.3
ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชน		
- 1-3 ปี	22	12.8
- 4-6 ปี	38	22.1
- 7-10 ปี	53	30.8
- มากกว่า 10 ปี	59	34.3
การครอบครองที่อยู่อาศัย		
- สร้างบ้านเองไม่เสียค่าเช่าที่ดิน	95	55.2
- สร้างบ้านเองเสียค่าเช่าที่ดิน	2	1.2
- ชื้อบ้านต่อจากผู้อยู่อาศัยเดิมและเสียค่าเช่าที่ดิน	1	0.6
- ชื้อบ้านต่อจากผู้อยู่อาศัยเดิมและไม่เสียค่าเช่าที่ดิน	47	27.3
- เช่าอาศัย	26	15.1
- อื่นๆ	1	0.6

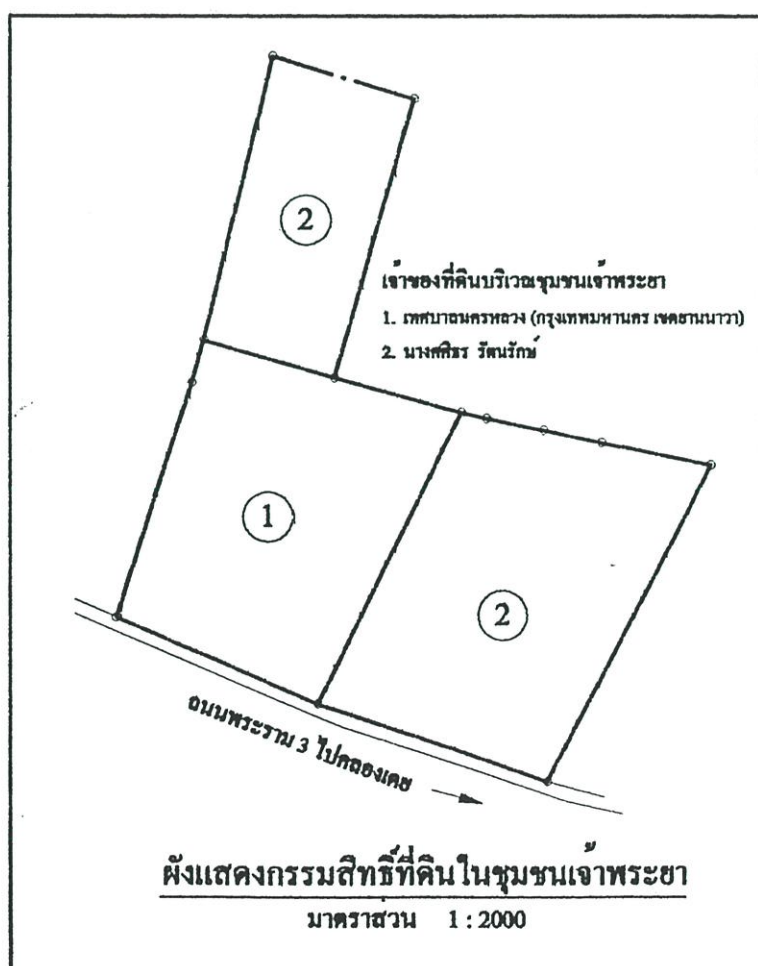
4.3.3 กรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยา

ที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยามีเจ้าของเป็นทั้งเอกชนและรัฐบาล แต่ก็ยังไม่ได้มีการติดต่อกับทางชุมชนโดยตรงถึงเรื่องการอนุญาตหรือยินยอมให้สร้างบ้านเรือนในพื้นที่นี้และจากที่กล่าวในส่วนของความเป็นมาเรื่องกรรมสิทธิ์หลายรายเห็นพื้นที่บริเวณนี้แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจนจาก

เจ้าของที่ดินอย่างถูกต้อง ชาวบ้านจึงยังทำการอยู่อาศัยต่อไป ซึ่งแท้จริงแล้วในปัจจุบัน (พ.ศ. 2544) ได้มีผู้นำหลักฐานหรือเป็นตัวแทนจากเจ้าของที่ดินมาติดต่อกับชุมชนเรื่องสิทธิในการอยู่อาศัยซึ่งทั้งนี้ยังไม่เป็นที่ตกลงกันอย่างชัดเจน โดยตามเอกสารของกรมที่ดินที่รังวัดในปี พ.ศ. 2536 (ตามโฉนด) มีเจ้าของที่ดิน คือ

1. เทศบาลนครหลวง (สำนักงานกรุงเทพมหานคร)
2. นางศศิธร รัตนรักษ์

จากการสัมภาษณ์และแจกแบบสอบถามผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเจ้าพระยา พบว่าส่วนใหญ่อยู่อาศัยโดยไม่เสียค่าเช่าที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดิน มีเพียงรายเดียวที่อ้างว่าได้ทำการจ่ายค่าเช่าให้ตัวแทนที่เจ้าของที่ดินมอบอำนาจให้มาเก็บค่าเช่าเป็นประจำทุกเดือนอย่างถูกต้อง ในส่วนที่ดินของกรุงเทพมหานครได้ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เขตยานนาวาซึ่งได้คำตอบว่ายังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนเจ้าพระยาแต่อย่างใด จึงทำให้ปัจจุบันชุมชนเจ้าพระยายังมีสถานะภาพเป็นชุมชนบุกรุกที่ดินอยู่ ตามกฎหมาย

ภาพที่ 4.32 แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยา

จากข้อมูลที่เสนอมาทั้งหมดข้างต้นในบทที่ 4 สามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาของลักษณะทางกายภาพของชุมชนเจ้าพระยาและสรุปได้ดังนี้ คือ

ชุมชนเจ้าพระยาได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2539 มีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก เนื่องจากปัจจุบันเจ้าของที่ดินยังมิได้ดำเนินการทำความตกลงเรื่องสิทธิในการอยู่อาศัยกับชาวชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งเป็นชุมชนอย่างถูกกฎหมายแล้วก็ตาม ดังนั้นชาวชุมชนจึงไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยเท่าที่ควร อีกทั้งผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพรับจ้างค้าขาย ซึ่งมีรายได้ไม่มากนักและสถานที่ทำงานส่วนใหญ่ก็อยู่ใกล้กับบริเวณชุมชน จึงทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่คิดจะย้ายออกจากชุมชน แต่ก็พร้อมจะทำความตกลงกับเจ้าของที่ดินถ้ามีการเสนอเงื่อนไขในการอยู่อาศัยที่เหมาะสมกับพวกเขา และด้วยเหตุที่ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีรายได้น้อย จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อความต้องการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนและสภาพที่พักอาศัยของตนเอง รวมถึงความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยในที่ดินจึงไม่กล้าตัดสินใจที่จะลงทุนใดๆที่จะเป็นการสิ้นเปลือง เป็นเหตุให้สภาพแวดล้อมของชุมชนและที่พักอาศัยค่อยๆทรุดโทรมลง อีกทั้งการขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของที่ดิน (sense of belonging) ในอันที่จะพยายามปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ให้สวยงามและถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากอาชีพที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำ คือ อาชีพรับจ้าง ซึ่งต้องทำงานทั้งวัน ทำให้ไม่มีเวลาที่จะสนใจกับสภาพแวดล้อมในชุมชนและที่พักอาศัยของตนเอง เมื่อมีเวลาว่างก็ต้องการพักผ่อน

สภาพแวดล้อมในชุมชนเจ้าพระยาในปัจจุบัน พื้นที่สองในสามส่วนของชุมชนเป็นที่พักอาศัยและมีปัญหาเรื่องความแออัดของที่อยู่อาศัยทั้งนี้จากข้อมูลตัวเลขของเขตยานนาวาพบว่าที่พักอาศัยในชุมชนทั้งหมดจำนวน 297 หลังคาเรือน ในพื้นที่ 8 ไร่ 2 งาน 64 ตารางวา หรือประมาณ 37 หลังคาเรือนต่อไร่ ซึ่งค่อนข้างมีความหนาแน่นมาก รองลงมาคือ พื้นที่เปิดโล่งบริเวณรับซื้อของเก่าหน้าชุมชนซึ่งชาวบ้านไม่สามารถใช้ได้ ทางเดินเท้าและอื่นๆตามลำดับ มีทางเข้าแบ่งเป็น 3 ซอย และมีทางเดินเชื่อมถึงกันภายในชุมชน ซึ่งทางเดินเหล่านี้ค่อนข้างแคบโดยกว้างประมาณ 1 – 1.2 เมตร บางครั้งมีจักรยานยนต์วิ่งเข้า – ออก ทำให้เกิดความไม่สะดวกและเสียงรบกวน รวมทั้งการขาดการวางผังชุมชนที่เป็นสาเหตุให้เกิด ทรอก ซอก ซอย ขึ้นมาก ยากแก่การเข้าถึงและการดูแลรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้ อีกทั้งปัญหาจากการไม่มีทางระบายน้ำในชุมชนเกิดน้ำเน่าเสียซึ่งขังอยู่ใต้ถนน รวมถึงการทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงไปในน้ำ จึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคและยุงลาย

ในด้านของสภาพที่พักอาศัยก็อยู่ในสภาพปานกลางถึงทรุดโทรม เพราะชาวบ้านมีรายได้น้อยจึงไม่สามารถหาซื้อวัสดุที่มั่นคง แข็งแรงมาใช้ก่อสร้างหรือปรับปรุงซ่อมแซมบ้านได้จำเป็นต้องปล่อยให้ทรุดโทรมไปเรื่อยๆ และบ้านพักอาศัยในชุมชนมีอยู่ 2 รูปแบบคือ บ้านชั้นเดียวและสองชั้น ซึ่งในส่วนของบ้านพักอาศัยชั้นเดียวมักจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา นอกจาก

ปัญหาเรื่องสภาพที่พักอาศัยทรุดโทรมแล้ว ปัญหาการสร้างบ้านแบบผิดวิธีหรือขาดการวางแผน และผังชุมชนยังทำให้เกิดปัญหาได้หลายอย่างตามมา เช่น ปัญหาการบังทิศทางลมซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย พบว่าบ้านบางหลังที่ปลูกใหม่จะสร้างบังทิศทางลมของบ้านหลังข้างเคียง ทั้งนี้เป็นเพราะพื้นที่ที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัดจึงต้องสร้างผนังบ้านให้ติดกันทำให้ไม่สามารถเปิดช่องหน้าต่างให้ลมเข้าหรือระบายอากาศได้เต็มที่ และการเกิดตรอก ซอก ซอย แคบๆ ขึ้นมากมายในชุมชน ทำให้บ้านบางหลังยากแก่การเข้าถึงและขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ในส่วนของสาธารณูปโภคภายในชุมชนพบว่า ผู้อยู่อาศัยมีความเดือดร้อนเรื่องของการบริการไฟฟ้า และน้ำประปา ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีมิเตอร์ไฟและน้ำประปาเป็นของตนเอง ต้องซื้อต่อจากเพื่อนบ้านในราคาที่สูงกว่าปกติ การขาดแคลนไฟฟ้าแสงสว่างในชุมชนยามกลางคืนก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสูปัญหาอาชญากรรมได้ รองลงมาคือระบบระบายน้ำในชุมชนซึ่งไม่ได้มีการวางท่อระบายน้ำไว้ เวลาฝนตกลงมาหรือน้ำทิ้งจากบ้านเรือนที่ปล่อยออกมาจะไหลไปรวมกันในพื้นที่ๆต่ำภายในชุมชน จึงเกิดน้ำท่วมขัง และเน่าเสียหรือเป็นสาเหตุของโรคระบาด ส่วนการป้องกันอัคคีภัยภายในชุมชนก็ได้มีการติดตั้งถังดับเพลิงขนาดกลางไว้ตามจุดต่างๆ ในชุมชน แต่จากการสำรวจพบว่าถึงดับเพลิงเหล่านั้นส่วนใหญ่มีสภาพเก่า ไม่ได้ทำการตรวจสอบสภาพการใช้งานมานาน อีกทั้งไม่มีหัวจ่ายน้ำดับเพลิงในบริเวณชุมชนหรือด้านหน้าชุมชน แต่ชาวบ้านก็แก้ปัญหาโดยการจัดให้มีเวรยามผลัดกันเดินตรวจตรายามค่ำคืนเพื่อป้องกันภัย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นว่าชุมชนเจ้าพระยายังมีปัญหาอยู่หลายประการที่ควรต้องปรับปรุงและดำเนินการแก้ไข การจะดำเนินการปฏิบัตินั้น ควรจะทำการศึกษาเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่ให้ได้มากที่สุด เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสภาพชุมชนได้อย่างสัมฤทธิ์ผลต่อไปในอนาคต

บทที่ 5

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยฉบับนี้เพื่อมุ่งเน้นปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของชุมชนและที่พักอาศัยภายในชุมชนเจ้าพระยา เพื่อให้มีมาตรฐานในการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นและเหมาะสมกับลักษณะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างดีที่สุด โดยจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาวิธีการและนโยบายในการปรับปรุงชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนำมาใช้แก้ไข รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์กรเอกชน องค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัยในชุมชน หน่วยงานรัฐบาลและเจ้าของที่ดิน ในการร่วมมือช่วยเหลือปรับปรุงและพัฒนาสภาพชุมชนให้ดียิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต

ดังนั้นในการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยจะแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ไว้ 3 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ – สังคม ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน รวมถึงอุปสรรคด้านการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในชุมชน
2. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัย หน่วยงานรัฐบาลและเจ้าของที่ดินในการเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงชุมชน
3. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบที่พำนักอาศัยและพฤติกรรมการอยู่อาศัย ในที่พำนักอาศัยและในชุมชน

5.1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ-สังคม ของผู้อยู่อาศัยและชุมชน รวมถึงทัศนคติที่มีต่อการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในชุมชนเจ้าพระยา

การปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยและลักษณะทางกายภาพของชุมชนสำหรับผู้มีรายได้น้อยนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่วิธีการหรือรูปแบบการปรับปรุงต่อไป โดยจะพิจารณาในเรื่องของปัญหาด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ที่มีผลต่อการอยู่อาศัยและทัศนคติของคนในชุมชนต่อการปรับปรุงสภาพที่พำนักอาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน ว่ามีปัจจัยใดที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

5.1.1 สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

จากการศึกษาโดยวิธีสำรวจและออกแบบสอบถามตามที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 หัวข้อ 4.3 พบว่าสภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเจ้าพระยามีดังต่อไปนี้

5.1.1.1 ปัญหาด้านรายได้ไม่พอกับรายจ่าย หรือมีรายได้น้อย ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งมีค่าจ้างแรงงานที่ต่ำโดยมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 4,225.29 บาทต่อเดือน และถึงแม้ว่าบางรายจะมีอาชีพเสริมแต่ก็ถือว่าเป็นปริมาณน้อย และอาชีพเสริมส่วนใหญ่ก็คือ การค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ในบริเวณชุมชน การมีรายได้น้อยจึงส่งผลกระทบต่อในด้านต่างๆ เช่น ไม่สามารถมีน้ำประปา หรือไฟฟ้าใช้เป็นของตนเอง ต้องขอซื้อหรือพ่วงต่อจากเพื่อนบ้านซึ่งคิดราคาสูงกว่าค่าบริการจากรัฐมากพอสมควร และการไม่สามารถซื้อหาวัสดุอุปกรณ์มาใช้ซ่อมแซมที่พักอาศัยที่ชำรุดทรุดโทรมให้ดีขึ้นได้ อีกทั้งความจำเป็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่นับวันค่าครองชีพจะมีค่าสูงขึ้นทุกที ทำให้ยากต่อการสร้างโอกาสที่ดีให้กับชีวิตตนเองได้

ตารางที่ 5.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับรายได้ส่วนบุคคล

อาชีพ	รายได้ส่วนบุคคล (บาท)/เดือน			รวม
	น้อยกว่า 4,000	4,000-6,000	มากกว่า 6,000	
- ไม่ได้ประกอบอาชีพ	29	0	0	29
ร้อยละแถว	100.0	0.0	0.0	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	16.9	0.0	0.0	16.9
- ประกอบธุรกิจ , ค้าขาย	18	27	10	55
ร้อยละแถว	32.7	49.1	18.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	10.5	15.7	5.8	32.0
- รับจ้าง , ลูกจ้าง	17	46	25	88
ร้อยละแถว	19.3	52.3	28.4	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	9.9	26.7	14.5	51.2
รวม	64	63	35	172
	(37.2%)	(42.4%)	(20.3%)	(100%)

หมายเหตุ 0 cells(0.000%) Sig. = 0.000 $\chi^2 = 62.318$ C. = 0.516

จากตารางที่ 5.1 พบว่าอาชีพมีความสัมพันธ์กับรายได้ส่วนบุคคล โดยผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพหรือประกอบอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอน เช่น ค้าขาย ประกอบธุรกิจ จะมีรายได้ต่ำกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพที่มีรายได้ค่อนข้างจะแน่นอน เช่น รับจ้างหรือเป็นลูกจ้างหน่วยงานรัฐ , เอกชน ซึ่งพิจารณาจากข้อมูลตารางจะเห็นว่าผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพจะมีรายได้น้อยกว่า 4,000 บาท ทุกคน และผู้ที่ประกอบธุรกิจหรือทำการค้าขายซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอนจะมีรายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 4,000 – 6,000 บาท เป็นสัดส่วนร้อยละ 49.1 ของกลุ่ม รองลงมาคือมีรายได้น้อยกว่า 4,000 บาท เป็นสัดส่วนร้อยละ 32.7 ของกลุ่ม และเป็นส่วนน้อยของกลุ่มที่จะมีรายได้มากกว่า 6,000 บาท ซึ่งเป็น

สัดส่วนเพียงร้อยละ 18.2 ของกลุ่ม ในทางกลับกันกลุ่มผู้ที่มีอาชีพรับจ้างหรือเป็นลูกจ้างของหน่วยงานรัฐ เอกชน ที่มีรายได้ค่อนข้างแน่นอนกว่า จะมีสัดส่วนรายได้สูงกว่ากลุ่มผู้ที่มีรายได้ไม่แน่นอน โดยมีรายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 4,000 – 6,000 บาท เป็นสัดส่วนร้อยละ 52.3 ของกลุ่ม รองลงมา มีรายได้มากกว่า 6,000 บาท เป็นสัดส่วนร้อยละ 28.4 ของกลุ่ม และสุดท้าย มีรายได้น้อยกว่า 4,000 บาท เป็นสัดส่วนร้อยละ 19.3 ของกลุ่ม แต่อย่างไรก็ดีจะเห็นว่ารายได้ของกลุ่มประชากรตัวอย่างจะอยู่ระหว่าง 4,000 – 6,000 บาท หรือมีค่าเฉลี่ยของรายได้อยู่ที่ 4,225.25 บาทต่อเดือน ซึ่งมีอัตราค่อนข้างน้อย

5.1.1.2 ปัญหาเสพยาเสพติด นับว่าเป็นปัญหาสำคัญทางด้านสังคมในระดับประเทศ เป็นสิ่งที่ดูเหมือนจะหลีกเลี่ยงได้ยากในสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยที่เป็นเจ้าของบ้าน พบว่า ร้อยละ 90 ต้องการให้แก้ไขปัญหาเสพยาเสพติดที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเจ้าพระยา เพราะมีการระบาดในหมู่บ้านและผู้ใหญ่บางคน มักจะมีการซื้อขายกันอยู่เสมอในตอนกลางคืน เป็นที่หวาดกลัวของชาวบ้านในชุมชน เพราะวัยรุ่นในชุมชนส่วนใหญ่นั้นตกเป็นทาสยาบ้า ถึงแม้ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจ และกรรมการชุมชนจะพยายามหาทางป้องกันและปราบปราม แต่ก็ยังไม่สามารถจัดการแก้ไขให้เด็ดขาดและหมดสิ้นไปได้

5.1.1.3 ปัญหาการถือครองที่ดิน เป็นปัญหาหลักที่สำคัญในเรื่องของความมั่นคงในการอยู่อาศัยเพราะตราบไต่ที่ชาวบ้านยังมีความรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยก็จะไม่พร้อมที่จะพัฒนาปรับปรุงที่พักอาศัยของตนเองและชุมชนให้น่าอยู่ขึ้น ด้วยเหตุผลที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 คือ การที่ชาวบ้านยังเปรียบเสมือนเป็นผู้บุกรุกที่ดิน ไม่มีการดำเนินการจัดการทางด้านกฎหมาย หรือ การตกลงกันกับเจ้าของที่ดินเพื่ออนุญาตให้ชาวบ้านอยู่อาศัยอย่างถูกต้องแล้ว หน่วยงานรัฐบาลก็ไม่สามารถเข้ามาช่วยเหลือ ปรับปรุงหรือพัฒนาสภาพชุมชนให้ดีขึ้นอย่างเต็มที่ ได้ ผนวกกับการมีรายได้น้อยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนก็ยังเป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องเข้ามาช่วยเหลือแก้ไข สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนเพิ่มขึ้น ปัญหากรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินจึงเป็นปัญหาหลักที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะเห็นสมควรหรือไม่สมควรในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมภายในชุมชนของตนเองได้ดีขึ้น

5.1.2 อุปสรรคด้านการปรับปรุงสภาพที่พักอาศัยและลักษณะทางกายภาพภายในชุมชนเจ้าพระยา

การศึกษาทัศนคติและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้วางแผนปรับปรุงสภาพที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชนได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะเข้าใจถึงความพึงพอใจและความต้องการของตัวผู้อยู่อาศัยต่อตัวแปรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงชุมชน รวมไปถึงความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยว่าจะมีความสามารถในการร่วมมือหรือมี

ความรู้สึกอย่างไรและต้องการสิ่งใดในการปรับปรุง เพื่อให้ประกอบการวิเคราะห์หาวิธีการจัดการ หรือแนวทางปรับปรุงสภาพที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อไป (An Exploration of Informal Housing Sub-systems : 1989)

ตารางที่ 5.2 แสดงทัศนคติ ความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อที่พักอาศัย สาธารณูปโภค-สาธารณูปการและสภาพแวดล้อมของชุมชนในด้านต่างๆ

	ทัศนคติ ความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในด้านต่างๆ									
	ไม่พอใจมาก		ไม่พอใจ		เฉยๆ		พอใจ		พอใจมาก	
	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ
1. รูปแบบที่พักอาศัย	2	1.2	32	18.6	26	15.1	104	60.5	8	4.7
2. ขนาดพื้นที่ที่พักอาศัย										
2.1. ขนาดห้องพักผ่อน	2	1.2	44	25.6	39	22.7	83	48.3	4	2.3
2.2. ขนาดห้องนอน	1	0.6	46	26.7	31	18.0	89	51.7	5	2.9
2.3. ขนาดห้องรับประทานอาหาร	3	1.7	44	25.6	48	27.9	74	43.0	3	1.7
2.4. ขนาดห้องครัว	1	0.6	48	27.9	40	23.3	81	47.1	2	1.2
2.5. ขนาดห้องนั่งเล่น	4	2.3	46	26.7	42	24.4	78	45.3	2	1.2
2.6. ขนาดห้องน้ำ	1	0.6	39	22.7	42	24.4	87	50.6	3	1.7
3. วัสดุที่ใช้ทำที่พักอาศัย	2	1.2	50	29.1	56	32.6	62	36.0	2	1.2
4. การบริการไฟฟ้า	4	2.3	72	41.9	29	16.9	62	36.0	5	2.9
5. การบริการน้ำประปา	6	3.5	75	43.6	30	17.4	57	33.1	4	2.3
6. การบริการโทรศัพท์สาธารณะ	1	0.6	17	9.9	93	54.1	58	33.7	3	1.7
7. การกำจัดน้ำเสีย	19	11.0	78	45.3	40	23.3	33	19.2	2	1.2
8. การกำจัดขยะ	4	2.3	12	7.0	54	31.4	96	55.8	6	3.5
9. การป้องกันอัคคีภัย	4	2.3	43	25.0	38	22.1	80	46.5	7	4.1
10. สภาพแวดล้อมในชุมชน	14	8.1	80	46.5	44	25.6	34	19.8	0	0.0
11. คุณภาพอากาศ	4	2.3	26	15.1	77	44.8	65	37.8	0	0.0
12. เสียงรบกวน	20	11.6	45	26.2	65	37.8	42	24.4	0	0.0
13. ทางเดินเท้าภายในชุมชน	2	1.2	34	19.8	46	26.7	84	48.8	6	3.5
14. ความสะดวกในการเข้าถึงที่พักอาศัย	2	1.2	23	13.4	48	27.9	93	54.1	6	3.5
15. พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน	4	2.3	21	12.2	67	39.0	75	43.6	5	2.9
16. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	0	0.0	5	2.9	21	12.2	132	76.7	14	8.1
17. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	7	4.1	59	34.3	39	22.7	62	36.0	5	2.9
18. คณะกรรมการองค์กรภายในชุมชน	2	1.2	4	2.3	42	24.4	113	65.7	11	6.4

หมายเหตุ ตัวเลขที่ขีดเส้นใต้คือ ร้อยละของความพึงพอใจมากที่สุดของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันต่างๆของลักษณะทางกายภาพในชุมชนและที่พักอาศัย

จากตารางพบว่า ผู้อยู่อาศัยมีความไม่พอใจในเรื่องของระบบสาธารณูปโภค และสภาพแวดล้อมในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ซึ่งได้แก่ การบริการไฟฟ้าและการบริการน้ำประปา โดยชาวบ้านส่วน

ใหญ่อาศัยซื้อน้ำจากเพื่อนบ้านในชุมชน เพราะไม่สามารถเสียค่าใช้จ่ายในการขุดติดตั้งมิเตอร์เป็นของตนเองได้หรือชาวบ้านอาจมีการรวมกลุ่มกันขอมิเตอร์แล้วแบ่งกันใช้ทั้งน้ำประปาและไฟฟ้า เป็นเหตุให้บางช่วงเวลา น้ำประปาจะไหลช้ามาก หรือไม่ไหล ในเวลาที่มีความต้องการใช้น้ำพร้อมกันหลายบ้าน รองลงมาคือด้านการกำจัดน้ำเสีย ด้วยสภาพปัญหาที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น การที่จะแก้ไขปรับปรุงนั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เป็นเพราะผู้อยู่อาศัยไม่มีเวลาและงบประมาณพอที่จะซื้อวัสดุอุปกรณ์มาปรับปรุงได้ อีกทั้งหน่วยงานรัฐก็ให้ความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากการครอบครองที่ดินโดยผิดกฎหมายของชุมชน ผู้อยู่อาศัยจึงต้องทนรับสภาพที่เป็นอยู่มาตลอด ในด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยไม่พอใจนั้นคือ ความแออัดของบ้านที่สร้างขึ้นมามากมายในชุมชน ขาดความเป็นระเบียบ โดยมีการสร้างบ้านบังทิศทางลมซึ่งกันและกัน ปัญหาความสกปรก น้ำเน่าเสีย ความแคบของทางเดินเท้า และเสียงรบกวนของข้างบ้านในบางเวลา

ในส่วนด้านอื่นๆที่ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจนั้น เหตุผลส่วนใหญ่มาจากความรู้สึกพอเพียงกับความจำเป็นในชีวิตที่ต้องสอดคล้องกับรายได้และความสามารถในการจ่าย ทั้งนี้ถึงแม้ว่าผู้อยู่อาศัยจะมีที่พักที่ทรุดโทรมหรือ คับแคบ แต่สิ่งที่สำคัญกว่าสำหรับพวกเขาก็คือการขอได้มีที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งงานเพื่อประหยัดเวลาและค่าเดินทาง พวกเขาพร้อมจะจ่ายในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวันมากกว่าจ่ายในเรื่องที่อยู่อาศัยที่ดีกว่าเดิม ซึ่งตรงกับผลการศึกษาที่พบว่าสำหรับชุมชนเจ้าพระยาแล้ว ตัวแปรรายได้ส่วนบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่พักอาศัย แต่พวกเขาก็ไม่ปฏิเสธที่จะยอมรับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ถ้าพวกเขารู้สึกว่ามีความมั่นคงในการอยู่อาศัยมากขึ้น พวกเขาก็พร้อมยินดีที่จะจ่ายค่าเช่าในราคาที่เหมาะสมกับรายได้ของพวกเขาเป็นสำคัญ

ส่วนความพึงพอใจในด้าน การกำจัดขยะ พื้นที่ทำกิจกรรม ศูนย์เด็ก การป้องกันอัคคีภัย ทางเดินเท้า ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และองค์กรชุมชน ที่ชาวบ้านร่วมมือ ร่วมใจกัน ดำเนินการ จัดสร้าง จัดทำ ให้ความช่วยเหลือและสอดส่องดูแล ซึ่งกันและกันในอันที่จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น และประสบผลสำเร็จตามที่กล่าวข้างต้น จึงสร้างความพึงพอใจในเรื่องดังกล่าวให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ส่วนกรณีของโทรศัพท์สาธารณะ คุณภาพอากาศ หรือเสียงรบกวน ที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกเฉยๆ ก็เป็นเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต ของพวกเขาในชุมชน

จากการทดสอบค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่า มีความสัมพันธ์ของตัวแปรบางตัวที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในขนาดพื้นที่พักอาศัย และความพึงพอใจในที่พักอาศัยได้แก่

1.) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในขนาดห้องนอน ทั้งนี้ห้องนอนถือเป็นหัวใจของบ้านทุกหลังในชุมชนเจ้าพระยา เพราะจากการสำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ห้องนอนก็คือพื้นที่เอนกประสงค์ ที่สมาชิกทุกคนใช้ทำกิจกรรมของครอบครัวร่วมกันในตอนกลางวัน เช่น ดูโทรทัศน์ นั่งเล่น ประกอบอาชีพเสริม หรือสนทนากันของสมาชิกในครัวเรือนและ

พักผ่อน หลับนอนในตอนกลางคืน พื้นที่ๆใช้เป็นห้องนอนจึงถือว่ามีมากที่สุดในบ้านแต่ละหลัง และผู้อยู่อาศัยจะให้ความสำคัญกับขนาดห้องนอนมากที่สุด ในทางเดียวกันความพึงพอใจในขนาดของห้องแต่ละห้องจึงถูกนำมาใช้เพื่อศึกษาความพึงพอใจในขนาดที่พักอาศัยกรณีของชุมชนเจ้าพระยา

ตารางที่ 5.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสมาชิกในครัวเรือนกับความพึงพอใจในขนาดห้องนอน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	ความพึงพอใจในขนาดห้องนอน			รวม
	ไม่พอใจ	เฉยๆ	พอใจ	
- 1 – 3 คน	10	17	26	53
ร้อยละแถว	18.9	32.1	49.1	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	5.8	9.9	15.1	30.8
- มากกว่า 4 คน ขึ้นไป	37	14	68	119
ร้อยละแถว	31.1	11.8	57.1	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	21.5	8.1	39.5	69.2
รวม	47	31	94	172
	(27.3%)	(18.0%)	(54.7%)	(100%)
หมายเหตุ	0 cells (0.000%)	Sig. = 0.004	$X^2 = 10.837$	C. = 0.243

จากตาราง 5.3 พบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในขนาดห้องนอน โดยถ้ามีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้น ความรู้สึกไม่พึงพอใจก็จะมากขึ้นตามไปด้วย ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 54.7 ของประชากรทั้งหมดจะรู้สึกพอใจ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตารางจะเห็นว่าในกลุ่มที่มีสมาชิก 1 – 3 คน จะมีความพึงพอใจมากที่สุดเป็นสัดส่วนร้อยละ 49.1 ของกลุ่ม รองลงมาคือรู้สึกเฉยๆ เป็นสัดส่วนร้อยละ 32.1 ของกลุ่ม และสุดท้ายคือรู้สึกไม่พอใจ เป็นสัดส่วนร้อยละ 18.9 ของกลุ่ม ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 4 คนขึ้นไป จะเห็นว่าในกลุ่มนี้ก็มีความรู้สึกพอใจเป็นส่วนใหญ่เหมือนกัน คือเป็นสัดส่วนร้อยละ 57.1 ของกลุ่ม แต่กลับมีสัดส่วนความรู้สึกไม่พอใจรองลงมา คือร้อยละ 31.2 ของกลุ่ม และรู้สึกเฉยๆเป็นอันดับสุดท้ายคือร้อยละ 11.8 ของกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นเพราะพวกเขาพอใจในที่พักอาศัยอยู่แล้ว แต่เมื่อมีสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้นก็จะทำให้มีพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการอยู่อาศัย โดยเฉพาะการนอน เพราะเมื่อมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนหรือมีครอบครัวย่อยอาศัยรวมกันมาก ก็จะมีปัญหาเรื่องการแบ่งพื้นที่ๆใช้ในการนอน

2.) รูปแบบการถือครองที่พักอาศัยกับความพึงพอใจในที่พักอาศัย (เนื่องจากการถือครองที่ดินของผู้อยู่อาศัยทั้งหมดเป็นการถือครองแบบบุกรุก ดังนั้นจึงพิจารณารูปแบบการถือครองที่พักอาศัยเป็นข้อมูลในการศึกษาแทน) พบว่ารูปแบบการถือครองที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่พักอาศัย ดังตารางที่ 5.4 โดยผู้ที่สร้างบ้านเองหรือมีบ้านเป็นของตนเองจะรู้สึกพึงพอใจในที่พักอาศัยมากกว่าผู้ที่เช่าอาศัยหรือไม่มีที่พักเป็นของตนเอง

ตารางที่ 5.4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัยกับความพึงพอใจในที่พักอาศัย

การถือครองที่พักอาศัย	ความพึงพอใจในที่พักอาศัย			รวม
	ไม่พอใจ	เฉยๆ	พอใจ	
- สร้างบ้านเอง	19	8	71	98
ร้อยละแถว	19.4	8.2	72.4	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	11.0	4.7	41.3	57.0
- ซื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิม	5	10	33	48
ร้อยละแถว	10.4	20.8	68.8	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	2.9	5.8	19.2	27.9
- เช่าอาศัย	10	8	8	26
ร้อยละแถว	38.5	30.8	30.8	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	5.8	4.7	4.7	15.1
รวม	34	26	112	172
	(19.8%)	(15.1%)	(65.1%)	(100%)

หมายเหตุ 1 cells (11.1%) Sig. = 0.000 $X^2 = 20.476$ C. = 0.327

จากตารางที่ 5.4 พบว่าตัวแปรการถือครองที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่พักอาศัย โดยจะเห็นว่าในกลุ่มของผู้ที่สร้างบ้านเองและผู้ซื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิม รู้สึกพึงพอใจถึงร้อยละ 72.4 และ 68.8 ตามลำดับ แต่สำหรับกลุ่มผู้เช่าอาศัยจะเห็นว่าผลที่ออกมายังดูไม่ชัดเจนนักเพราะข้อมูลไม่แตกต่างกันมาก ถึงแม้จะดูว่ามีความรู้สึกไม่พึงพอใจมากกว่า ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการที่โดยทั่วไปกลุ่มผู้เช่าอาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ย้ายที่อยู่บ่อย และอาจจะเพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน รวมถึงเป็นผู้มีรายได้น้อย จึงไม่สามารถเลือกที่พักอาศัยที่ดีได้

ในเรื่องทัศนคติ ความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัย ที่มีต่อการปรับปรุงชุมชน พบว่า จากการสำรวจข้อมูลแบบสอบถาม ผู้อยู่อาศัยร้อยละ 30.2 เห็นว่ามีความจำเป็นมาก ร้อยละ 69.2 เห็นว่ามีความจำเป็น และร้อยละ 0.6 เห็นว่าไม่มีความจำเป็น ซึ่งจากการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม สามารถสรุปความต้องการในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพชุมชน โดยสิ่งที่มีความจำเป็นมากที่สุด เรียงตามลำดับความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนคือ

1. การปรับปรุงที่พักอาศัย
2. การปรับปรุงการใช้ที่ดินภายในชุมชนเจ้าพระยา
3. การปรับปรุงบริการน้ำประปา
4. การปรับปรุงบริการไฟฟ้า
5. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในชุมชน
6. การปรับปรุงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
7. การปรับปรุงการกำจัดน้ำเสียและการระบายน้ำในชุมชน
8. การปรับปรุงการอนามัยในชุมชน
9. การปรับปรุงทางเดินเท้า
10. การปรับปรุงพื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน
11. การปรับปรุงศูนย์เด็ก
12. การปรับปรุงวิธีการกำจัดขยะ
13. การปรับปรุงบริการโทรศัพท์สาธารณะ

ส่วนตัวแปรที่มีผลต่อทัศนคติ ด้านการปรับปรุงชุมชนนั้น จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม พบว่าประกอบด้วย

1) อายุ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน (ตารางที่ 5.5) โดยความเห็นส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างคือเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงชุมชน นอกจากนั้นอายุยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับสถานภาพในครัวเรือน (ตารางที่ 5.6) นั่นคือผู้ที่มีอายุมากส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของบ้านและมีอำนาจมากที่สุดในการตัดสินใจ แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าสถานภาพในครัวเรือนจะมีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน เนื่องจากการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่าตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กัน สาเหตุอาจเป็นเพราะมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็เป็นไปได้ เช่น ความมั่นคงในการถือครองที่ดิน, รายได้ ฯลฯ

2) รูปแบบการถือครองที่พักอาศัย มีความสัมพันธ์กับความต้องการถือครองที่ดินและที่พักรออาศัยหลังการปรับปรุง (ตารางที่ 5.7) โดยชาวบ้านส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะมีที่ดินและที่พักอาศัยเป็นของตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มตัวอย่างที่มีบ้านเป็นของตนเอง

3) การมีครัวเรือนย่อยมีความสัมพันธ์กับความยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงที่พักอาศัย และชุมชน (ตารางที่ 5.8)

4) ระดับการศึกษา ก็เป็นอีกตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัย (ตารางที่ 5.9) โดยผู้ที่มีการศึกษาสูงจะเห็นถึงความจำเป็นมากกว่า ผู้ที่มีการศึกษาที่ต่ำกว่าและยังมีความต้องการให้มีการปรับปรุงแก้ไขสภาพของชุมชนอย่างเร่งด่วน อีกด้วย

5.) ตัวแปรรายได้ มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัยและการจ่ายเพื่อปรับปรุงชุมชนของตนเอง (ตารางที่ 5.10 และ 5.11) ซึ่งแน่นอนว่าความสามารถในการจ่ายเงินในการปรับปรุงนั้นจำเป็นที่จะต้องเหมาะสมกับรายได้ที่ได้รับของผู้อยู่อาศัยในอันที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนด้านการเงินให้ตามมาภายหลัง ทั้งนี้ผู้อยู่อาศัยจะให้ความสำคัญคือการปรับปรุงที่พักอาศัยมากกว่าการปรับปรุงสภาพชุมชนอยู่พอสมควร สังเกตได้จากการจ่ายเพื่อชุมชนส่วนใหญ่จะอยู่ไม่เกิน 50 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน ส่วนการจ่ายเพื่อที่พักอาศัยนั้นจะขึ้นอยู่กับรายได้ของผู้อยู่อาศัยเป็นสำคัญ

ตารางที่ 5.5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน

อายุ	ทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน		รวม
	จำเป็น	จำเป็นมาก	
- น้อยกว่า 30 ปี	17	15	32
ร้อยละแถว	53.1	46.9	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	14.3	28.8	18.7
- 31 – 40 ปี	49	13	62
ร้อยละแถว	79.0	21.0	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	41.2	25.0	36.3
- มากกว่า 40 ปี	53	24	77
ร้อยละแถว	68.8	31.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	44.5	46.2	45.0
รวม	119 (69.6%)	52 (30.4%)	171 (100.0%)

หมายเหตุ - ตัดคำตอบของตัวแปรความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชนคือ “ไม่จำเป็น” ออกเพราะมี 1 คน

- 0 cells (0.00%) Sig. = 0.035 $X^2 = 6.732$ C. = 0.195

จากตาราง 5.5 พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน แต่เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากตารางในแต่ละกลุ่มของตัวแปรอายุยังมีความไม่ชัดเจนนัก เนื่องจาก

ทัศนคติความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างอายุน้อยกว่า 30 ปี เห็นว่ามีความจำเป็นมากในการปรับปรุงชุมชน มากที่สุดถึงร้อยละ 46.9 ของกลุ่ม รองลงมาคือกลุ่มอายุมากกว่า 40 ปี ร้อยละ 31.2 และน้อยที่สุดคือกลุ่มอายุ 31 – 40 ปี ร้อยละ 21 นอกจากนั้นเมื่อนำข้อมูลที่เปรียบเทียบกันภายในแต่ละกลุ่มอายุมาพิจารณา จะเห็นว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี มีอัตราส่วนร้อยละของทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชนระหว่าง จำเป็น : จำเป็นมาก คือ 53.1 : 46.9 ของกลุ่ม ซึ่งไม่ต่างกันมากนัก แต่อีกสองกลุ่มที่เหลือค่อนข้างมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ กลุ่มอายุ 31 – 40 ปี มีอัตราส่วนร้อยละ 79.0 : 21.0 ของกลุ่ม และกลุ่มอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีอัตราส่วนร้อยละ 68.8 : 31.2 ของกลุ่ม แต่อย่างไรก็ดี กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีความเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการปรับปรุงชุมชน

ตารางที่ 5.6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับสถานภาพในครัวเรือน

อายุ	สถานภาพในครัวเรือน			รวม
	เจ้าของบ้าน	ผู้อยู่อาศัย	ผู้เช่าอาศัย	
- น้อยกว่า 30 ปี	12	15	6	33
ร้อยละแถว	36.4	45.5	18.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	7.0	8.7	3.5	19.2
- 31 – 40 ปี	37	24	1	62
ร้อยละแถว	59.7	38.7	1.6	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	21.5	14.0	0.6	36.0
- มากกว่า 40 ปี	57	16	4	77
ร้อยละแถว	74.0	20.8	5.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	33.1	9.3	2.3	44.8
รวม	106 (61.6%)	55 (32.0%)	11 (6.4%)	172 (100.0%)

หมายเหตุ 3 cells (33.3%) Sig. = 0.000 $\chi^2 = 20.709$ C. = 0.328

จากตาราง 5.6 พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในครัวเรือน ซึ่งดูได้จากค่าสัดส่วนร้อยละของสถานภาพในครัวเรือน แบ่งตามแต่ละกลุ่มอายุ คือ ในกลุ่มอายุน้อยกว่า 30 ปี มีอัตราส่วนร้อยละของสถานภาพ เจ้าของบ้าน : ผู้อยู่อาศัย : ผู้เช่าอาศัย เท่ากับ 36.4 : 45.5 : 18.2 ส่วนในกลุ่มอายุระหว่าง 31 – 40 ปี เท่ากับ 59.7 : 38.7 : 1.6 และสุดท้ายคือในกลุ่มอายุมากกว่า 40 ปี ขึ้นไป เท่ากับ 74.0 : 20.8 : 5.2 ดังนั้นจะเห็นว่าถ้า อายุยิ่งมาก โอกาสที่จะมีสถานภาพเป็นเจ้าของบ้านก็จะสูงตามไปด้วย ในทางกลับกัน กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่าก็จะมีโอกาสเป็นผู้อยู่

อาศัยได้มากขึ้น ซึ่งจะเห็นว่าในกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี จะมีอัตราส่วนร้อยละของการมีสถานภาพเป็นผู้อยู่อาศัยและผู้เช่าอาศัยสูงกว่ากลุ่มอายุทุกกลุ่มเมื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน

ตารางที่ 5.7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัยและความต้องการถือครองที่ดินหลังการปรับปรุงสภาพชุมชน

รูปแบบการถือครองที่พักอาศัย	ความต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุง			รวม
	เป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน	เช่าที่ดินแต่เป็นเจ้าของบ้าน	เช่าทั้งที่ดินและบ้าน	
- มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง	104	40	2	146
ร้อยละแถว	71.2	27.4	1.4	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	60.5	23.3	1.2	84.9
- เช่าอาศัย	15	6	5	26
ร้อยละแถว	57.7	23.1	19.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	8.7	3.5	2.9	15.1
รวม	119 (69.2%)	46 (26.7%)	7 (4.1%)	172 (100.0%)

หมายเหตุ 1 cells (16.7%) Sig. = 0.000 $X^2 = 18.038$ C. = 0.336

จากตาราง 5.7 พบว่าตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์กับความ ต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุง ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ ผู้วิจัยได้รวม พารามิเตอร์ของตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัย จาก 1) สร้างบ้านเอง, 2) ซื้อบ้านต่อจาก เจ้าของเดิม, 3) เช่าอาศัย ให้เหลือเพียงสองตัวคือ มีที่พักอาศัยเป็นของตนเองและเช่าอาศัย ซึ่งก็คือรวมพารามิเตอร์ที่ 1 กับ 2 เข้าด้วยกัน ดังนั้นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลความต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุง ซึ่งมีอัตราส่วนร้อยละระหว่าง การเป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน : เช่าที่ดินแต่เป็นเจ้าของบ้าน : เช่าทั้งที่ดินและบ้าน โดยในกลุ่มที่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง เท่ากับ 71.2 : 27.4 : 1.4 และในกลุ่มที่เช่าอาศัย เท่ากับ 57.7 : 23.1 : 19.2 ซึ่งจะเห็นว่าตัวแปร การถือครองที่พักอาศัยในแต่ละกลุ่ม มีความต้องการไปในทางเดียวกัน คือ ต้องการเป็นเจ้าของทั้ง บ้านและที่ดินหลังการปรับปรุงถึงร้อยละ 71.2 และ 57.7 ตามลำดับ แต่สำหรับในความต้องการ เฉพาะเช่าที่ดินแต่เป็นเจ้าของที่พักอาศัยนั้น กลุ่มตัวอย่างที่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองจะมีมากกว่า เพราะเหตุผลคือ พวกเขายังคิดว่าไม่สามารถจะจ่ายเงินได้มากนักเพื่อการอยู่อาศัย ส่วนในกลุ่มที่เช่าอาศัยกลับมีความต้องการในการเช่าอาศัยต่อหลังการปรับปรุงมากกว่า ซึ่งอาจจะ เป็นเพราะพวกเขาไม่สามารถที่จะจ่ายเงินเพื่อการซื้อ, สร้าง หรือปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองได้ และ

โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลที่เข้าอาศัยมักจะอยู่ในชุมชนเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆเท่านั้น และจึงค่อยขยับขยาย ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในสถานที่อื่นซึ่งขึ้นอยู่กับแหล่งงานที่พวกเขาทำ

ตารางที่ 5.8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีครอบครัวย่อยกับความยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุง

การมีครอบครัวย่อย	ความยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุง		รวม	
	ไม่ยินยอม	ยินยอม		
- ไม่มี	4	114	118	
ร้อยละแถว	3.4	96.6	100.0	
ร้อยละ(ทั้งหมด)	12.3	66.3	68.	
- มี	6	48	54	
ร้อยละแถว	11.1	88.9	100.0	
ร้อยละ(ทั้งหมด)	3.5	27.9	31.4	
รวม	10 (5.8%)	162 (94.2%)	172 (100.0%)	
หมายเหตุ	1 cells (25.0%)	Sig. = 0.045	$X^2 = 4.033$	C. = 1.51

จากตาราง 5.8 พบว่าตัวแปรการมีครอบครัวย่อยมีความสัมพันธ์กับความยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุง โดยพิจารณาข้อมูลจากตารางเพื่อนำมาเปรียบเทียบอัตราส่วนร้อยละของการไม่ยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุง : การยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงจะเห็นว่าในกลุ่มที่ไม่มีครอบครัวย่อยจะมีอัตราส่วนร้อยละเท่ากับ 3.4 :96.6 และในกลุ่มที่มีครัวเรือนย่อยจะมีอัตราส่วนร้อยละ 11.1 : 88.9 ซึ่งข้อมูลที่ได้คือผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงหรือร้อยละ 94.2 ของประชากรศึกษา และการมีครอบครัวย่อยก็มีผลต่อความยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงชุมชน เพราะกลุ่มที่มีครอบครัวย่อยจะไม่ยินยอมจ่ายเงินมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีครอบครัวย่อย แต่ไม่มากนักซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายในด้านอื่นเสียมากกว่า

ตารางที่ 5.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน

ระดับการศึกษา	ความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน		รวม
	จำเป็น	จำเป็นมาก	
- 0 – 8 ปี	102	34	136
ร้อยละแถว	75.0	25.0	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	59.6	19.9	79.5
- มากกว่า 8 ปี ขึ้นไป	17	18	6235
ร้อยละแถว	48.6	51.4	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	9.9	10.5	20.5
รวม	119 (69.6%)	52 (30.4%)	171 (100%)

หมายเหตุ ตัดคำตอบของตัวแปรความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชนคือ “ไม่จำเป็น” ออกเพราะมีเพียง 1 คน

0 cells (0.0%) Sig. = 0.002 $X^2 = 9.188$ C. = 0.226

จากตาราง 5.9 พบว่าตัวแปรระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน โดยพิจารณาข้อมูลจากตารางเพื่อนำมาเปรียบเทียบอัตราส่วนร้อยละของทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชน ระหว่าง จำเป็น : จำเป็นมาก ซึ่งได้ทำการตัดพารามิเตอร์ไม่จำเป็น ออกไปเพราะมีเพียงผู้ตอบแบบสอบถามคนเดียวเท่านั้น จะเห็นว่าในกลุ่มประชากรที่มีการศึกษา 0 – 8 ปี จะมีอัตราส่วนร้อยละ เท่ากับ 75.0 : 25.0 และในกลุ่มที่มีการศึกษามากกว่า 8 ปีขึ้นไปจะมีอัตราส่วนร้อยละ เท่ากับ 48.6 : 51.4 ดังนั้นจะเห็นว่าระดับการศึกษามากกว่า (สูงกว่า) ก็จะมีแนวโน้มที่จะเห็นถึงความจำเป็นที่มากกว่าในการปรับปรุงชุมชน แต่ในกลุ่มของการศึกษาที่มากกว่า 8 ปีขึ้นไปนี้ก็ยังมีสัดส่วนร้อยละระหว่าง จำเป็น : จำเป็นมาก ไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเห็นถึงความจำเป็นมากเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีความเห็นเป็นไปในทางเดียวกันคือ มีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงชุมชน

ตารางที่ 5.10 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัย

รายได้ส่วนบุคคล	ความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงบ้าน (บาท)			รวม
	0 – 100	101 - 300	มากกว่า 300	
- น้อยกว่า 4,000 บาท	30	16	18	64
ร้อยละแถว	46.9	25.0	28.1	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	17.4	9.3	10.5	37.2
- 4,000 – 6,000 บาท	17	29	27	73
ร้อยละแถว	23.3	39.7	37.0	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	9.9	16.9	15.7	42.4
- มากกว่า 6,000 บาท	8	13	14	35
ร้อยละแถว	22.9	37.1	40.0	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	4.7	7.6	8.1	20.3
รวม	55 (32.0%)	58 (33.7%)	59 (34.3%)	172 (100%)
หมายเหตุ	0 cells (0%)	Sig. = 0.031	$X^2 = 10.618$	C. = 0.241

จากตาราง 5.10 แสดงว่ารายได้ส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัย โดยผู้ที่มีรายได้น้อยก็จะจ่ายได้น้อย และผู้ที่มีรายได้มากกว่าก็สามารถจ่ายได้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในแต่ละกลุ่มของรายได้ ผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า 4,000 บาทจะจ่ายในอัตรา 0 – 100 บาทต่อเดือน ร้อยละ 46.9 ของกลุ่ม ส่วนในกลุ่มผู้มีรายได้ระหว่าง 4,000 – 6,000 บาท จะจ่ายในอัตรา 101 – 300 บาทต่อเดือน ร้อยละ 39.7 ของกลุ่ม และในกลุ่มผู้มีรายได้มากกว่า 6,000 บาทจะสามารถจ่ายได้มากกว่า 300 บาท ร้อยละ 40.0 ของกลุ่ม แต่ทั้งนี้รายได้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเจ้าพระยาค่อนข้างไม่แน่นอน เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ดังนั้นตัวเลขความสามารถในการจ่ายนี้จึงเป็นแค่เพียงการคาดการณ์เท่านั้น

ตารางที่ 5.11 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงสภาพชุมชน

รายได้	ความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงชุมชน (บาท)			รวม
	0 – 50	51 - 100	มากกว่า 100	
- น้อยกว่า 4,000 บาท/เดือน	49	8	7	64
ร้อยละแถว	76.6	12.5	10.9	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	28.5	4.7	4.1	37.2
- 4,000 – 6,000 บาท/เดือน	39	27	7	73
ร้อยละแถว	53.4	37.0	9.6	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	22.7	15.7	4.1	42.4
- มากกว่า 6,000 บาท/เดือน	21	12	2	35
ร้อยละแถว	60.0	34.3	3.3	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	12.2	7.0	1.2	20.3
รวม	109 (63.4%)	47 (27.3%)	16 (9.3%)	172 (100%)

หมายเหตุ 1 cells (11.1%) Sig. = 0.018 $X^2 = 11.896$ C. = 0.254

จากตาราง 5.11 แสดงว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับความสามารถในการจ่ายเพื่อปรับปรุงชุมชน และเมื่อพิจารณาจากข้อมูลในตารางจะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 63.4 ของทั้งหมด จะสามารถจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงชุมชนได้ไม่เกิน 50 บาท โดยอันดับแรกในกลุ่มของผู้มีรายได้ น้อยกว่า 4,000 บาทต่อเดือน จำนวนร้อยละ 76.6 ของกลุ่ม รองลงมาคือกลุ่มของผู้ที่มีรายได้มากกว่า 6,000 บาทต่อเดือน จำนวนร้อยละ 60.0 ของกลุ่ม และสุดท้ายคือกลุ่มผู้มีรายได้ 4,000 – 6,000 บาทต่อเดือน จำนวนร้อยละ 53.4 ของกลุ่ม สำหรับกลุ่มที่สามารถจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงชุมชนได้ตั้งแต่ 51 – 100 บาท อันดับแรกคือกลุ่มที่มีรายได้ 4,000 – 6,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 37.0 ของกลุ่ม รองลงมาคือ กลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 6,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 34.3 ของกลุ่ม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มที่มีรายได้ น้อยกว่า 4,000 บาท กลับมีอัตราส่วนร้อยละของความสามารถในการจ่ายเงินมากกว่า 100 บาทเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆ เป็นสัดส่วนสูงกว่าทุกกลุ่ม คือ ร้อยละ 10.9 ของกลุ่ม

สรุปตัวแปรที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่พักอาศัยและขนาดที่พักอาศัย คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน , รูปแบบการถือครองที่พักอาศัย และรายได้ส่วนบุคคล ส่วนตัวแปรที่มีผลและความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัย คือ อายุ และการศึกษากับความจำเป็นในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัย, รูปแบบการถือครองที่พักอาศัยกับความต้องการ

ถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุง , รายได้และการมีครัวเรือนย่อยกับความสามารในการจ่ายเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน

5.2 การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัย เจ้าของที่ดินและหน่วยงานรัฐบาล ในการเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงชุมชน

การจัดทำแผนปรับปรุงและพัฒนาชุมชนเพื่อให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม จำเป็นจะต้องทำการศึกษาและให้ความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยจะพิจารณาจากบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับความมีส่วนร่วมในการดำเนินงานปรับปรุงและพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัยและเจ้าของที่ดิน ตลอดจนความสามารถในการจัดการชุมชนขององค์กรภายในชุมชน และการเข้ามาช่วยเหลือขององค์กรเอกชนและภาครัฐ

5.2.1 บทบาทและหน้าที่ขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในชุมชน

จากการสำรวจ ชุมชนเจ้าพระยาได้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 มีการจัดการและบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชน ตามมาตรฐานการจัดตั้งองค์กรชุมชนของรัฐบาล ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามถึงความพึงพอใจในองค์กรชุมชน (ดูตารางที่ 5.2) พบว่า ร้อยละ 65.7 รู้สึกพึงพอใจ รองลงมา ร้อยละ 24.4 รู้สึกเฉยๆ ร้อยละ 6.4 รู้สึกพอใจมาก และร้อยละ 3.5 รู้สึกไม่พอใจ เมื่อสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยว่าพอใจในเรื่องใดบ้างพบว่า ส่วนใหญ่พอใจเกี่ยวกับการจัดการด้านความปลอดภัย การจัดเวรยามตอนกลางคืน เพื่อป้องกันอัคคีภัยและโจรผู้ร้าย อีกทั้งการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นในชุมชน ส่วนที่ไม่พอใจนั้นพบว่าการให้ความช่วยเหลือจากองค์กรชุมชนมีไม่ทั่วถึงและเกิดความไม่ไว้วางใจในตัวคณะกรรมการชุมชนเท่าที่ควร ในเรื่องของการบริหารงานชุมชน

องค์กรชุมชนนอกจากจะมีคณะกรรมการชุมชนแล้วยังมีองค์กรอื่นๆ ที่ชาวบ้านได้รวมตัวจัดตั้งขึ้นภายในชุมชนเอง ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ทำหน้าที่ให้กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยต้องทำการฝากเงินไว้กับกลุ่มโดยฝากเงินไม่ต่ำกว่าเดือนละ 100 บาท กลุ่มชาเล้งเป็นการรวมตัวกันของผู้มีอาชีพซื้อ-ขายของเก่า ทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ ของผู้เป็นสมาชิกพร้อมทั้งมีการปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิกอีกด้วย และกลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรี เป็นการรวมตัวของแม่บ้านที่ไม่ได้ประกอบอาชีพในชุมชน โดยมีการรับงานมาทำที่บ้านของสมาชิก เช่น ทำกระดาษไหว้เจ้า ทำขนมหวาน และทำดอกตะปู นอกจากนี้ยังมีมูลนิธิเด็กอ่อนที่จัดตั้งขึ้นรองรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนในชุมชนเจ้าพระยาซึ่งเป็นโครงการภายใต้แผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ เขตยานนาวา เพื่อสนับสนุนให้เด็กเล็กได้มีพัฒนาการอย่างถูกต้องตามวัยและเป็นการช่วยเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน นอกจากนี้ยังมีองค์กรเอกชนจากภายนอกชุมชน เช่น องค์กรซิฟ และกลุ่มสัจจะ ที่มีชาวบ้านในชุมชนเป็นสมาชิกอยู่บางส่วนซึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือด้านเงินกู้ดอกเบี่ยต่ำแก่สมาชิกขององค์กร

กร แต่ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่างพบว่า ร้อยละ 66.3 ไม่ได้เป็นสมาชิกขององค์กรเอกชนหรือองค์กรชุมชนใดๆ นอกจากแค่เป็นสมาชิกของชุมชนเท่านั้น จึงแสดงให้เห็นว่าบทบาทขององค์กรเหล่านี้ยังไม่ได้มีส่วนสำคัญในการเข้ามาช่วยเหลือผู้อยู่อาศัยในชุมชนอย่างแท้จริงหรือผู้อยู่อาศัยอาจจะยังไม่เห็นความจำเป็นของการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรที่มีอยู่ในชุมชนด้านกลุ่มอาชีพต่างๆหรือองค์กรเอกชนภายนอกในอันที่จะเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขด้านการเงินให้ผู้อยู่อาศัยสามารถดำเนินชีวิตได้ดียิ่งขึ้น

5.2.2 บทบาทและหน้าที่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนในการมีส่วนร่วมปรับปรุงชุมชน

จากการสำรวจและการตอบแบบสอบถาม ผู้อยู่อาศัยในชุมชนร้อยละ 89 จะเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน ส่วนร้อยละ 11 ไม่เข้าร่วม สาเหตุเพราะผู้ที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ นั้นไม่มีเวลาต้องทำงาน แต่ก็ก็จะให้ความร่วมมือทุกครั้งถ้ามีการร้องขอจากประธานชุมชน หรือเป็นมติของคณะกรรมการชุมชน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวแปรใด แต่จะขึ้นอยู่กับความพร้อมและความพอใจของแต่ละบุคคลในแต่ละเวลาและโอกาสเท่านั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เมื่อถามถึงการมีโครงการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยว่าผู้อยู่อาศัยสามารถเข้าร่วมได้หรือไม่ โดยร้อยละ 91.9 ตอบว่าสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้และ ร้อยละ 8.1 ตอบว่าไม่สามารถร่วมได้ เพราะว่าไม่มีเวลาต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ แต่อาจจะพอมีเวลาเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นหรือสนับสนุนด้านการเงินบ้างในบางครั้ง และยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ 43.0 เลือกวิธีเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและช่วยตัดสินใจ รองลงมาคือ ใช้ทักษะฝีมือแรงงาน ร้อยละ 30.2 ,ช่วยเหลือด้านการเงิน ร้อยละ 23.3 และ อื่นๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 5.12 แสดงจำนวนผู้ที่ร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนและความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

	จำนวนคน(N=172)	ร้อยละ
การเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน		
- ไม่ร่วมทำกิจกรรม	19	11
- ร่วมทำกิจกรรม	153	89
ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุง		
- ไม่สามารถมีส่วนร่วม	14	8.1
- สามารถเข้ามามีส่วนร่วม	158	91.9

ตารางที่ 5.13 แสดงวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัย

วิธีการเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุง	จำนวนคน(N=172)	ร้อยละ
- ร่วมแสดงความคิดเห็น ,ตัดสินใจ	74	43.0
- ใช้ทักษะฝีมือ แรงงานเข้าช่วย	52	30.2
- สนับสนุนเครื่องมือ, อุปกรณ์	2	1.2
- ช่วยเหลือด้านการเงิน	40	23.3
- อื่นๆ	4	2.3
รวม	172	100

5.2.3 บทบาทและหน้าที่ของเจ้าของที่ดินในการมีส่วนร่วมปรับปรุงสภาพชุมชน

เนื่องจากชุมชนเจ้าพระยามีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก ทำการเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยที่เจ้าของที่ดินไม่ได้อนุญาตหรือไม่ได้มีสัญญาในการอยู่อาศัย การเข้ามาศึกษาหาแนวทางทำการปรับปรุงชุมชนจึงจำเป็นต้องถามความเห็นจากเจ้าของที่ดินเป็นสำคัญ โดยพื้นที่ที่ชุมชนเจ้าพระยาตั้งอยู่ในปัจจุบันมีเจ้าของที่ดินเป็นทั้งหน่วยงานราชการและเอกชน ที่ดินส่วนที่เป็นของราชการเป็นของเทศบาลนครหลวง (กรุงเทพมหานคร) และที่ดินส่วนที่เป็นของเอกชนผู้เป็นเจ้าของคือ นาง ศศิธร รัตนรักษ์

ในที่นี่สำหรับที่ดินส่วนที่เป็นของเอกชน จากการสัมภาษณ์คุณชัชชน รัตนรักษ์ผู้เกี่ยวข้องกับเจ้าของที่ดินได้อธิบายว่า สำหรับที่ดินผืนนี้ซึ่งมีอยู่ประมาณ 5 ไร่ 1 งาน 45 ตารางวา เนื่องจากเจ้าของที่ดินไม่ได้ลงไปสำรวจสภาพที่ดินด้วยตนเองเป็นเวลานานแล้ว แต่ได้มอบหมายให้ทนายเป็นคนดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินผืนนี้อยู่ สำหรับปัจจุบันนี้ก็ยังคงให้ชุมชนตั้งอยู่ได้ซึ่งทางเจ้าของที่ดินก็เข้าใจปัญหาของผู้อยู่อาศัยในชุมชน แต่ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อถึงเวลาผู้อยู่อาศัยก็จะต้องย้ายออกไปกันเอง ทั้งนี้เพราะในอนาคตพื้นที่บริเวณนี้จะไม่เหมาะต่อการตั้งเป็นชุมชนแออัดอันเป็นผลเนื่องมาจากการที่กรุงเทพมหานครได้จัดให้พื้นที่ในเขตยานนาวาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ และจะเป็นที่ตั้งของอาคารสำนักงานเสียส่วนใหญ่ซึ่งคล้ายย่านถนนสีลม พอดอาคารสูงมาสร้างขึ้นเรื่อยๆเขาก็ต้องย้ายออกไปเอง และเมื่อถามเจ้าของที่ดินว่าได้มีการวางแผนถึงการให้พื้นที่บริเวณชุมชนเจ้าพระยาในอนาคตหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่า ได้มีแผนที่จะปลูกสร้างอาคารสำนักงานในพื้นที่บริเวณนี้แต่ยังไม่สามารถบอกได้ว่าจะเป็นเมื่อใด ทั้งนี้ยังไม่ได้มีการทำข้อตกลงหรือทำการติดต่อกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนแต่อย่างใด

ส่วนพื้นที่ที่เป็นของเทศบาลนครหลวงหรือกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวน 3 ไร่ 1 งาน 19 ตารางวา ในเบื้องต้นพบว่าทางเขตยานนาวาที่รับผิดชอบอยู่นี้ยังไม่ทราบว่าที่ดินผืนนี้เป็นของกรุงเทพมหานคร เนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ์การเป็นเจ้าของที่ดินปรากฏอยู่ในข้อมูลของสำนักงานกรุงเทพมหานคร เมื่อผู้วิจัยได้นำสำเนาหลักฐานจากกรมที่ดินให้พิจารณาปรากฏว่าที่ดินบริเวณ

ชุมชนเจ้าพระยามีเทศบาลนครหลวงเป็นเจ้าของอยู่ส่วนหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเร่งทำการตรวจสอบ ซึ่งปัจจุบันยังอยู่ในขั้นตอนการตรวจสอบข้อเท็จจริงกับกรมที่ดิน โดยจากการสอบถามเจ้าหน้าที่ถึงสาเหตุของปัญหา พบว่าอาจเกิดความผิดพลาดขึ้นในช่วงการเริ่มโครงการก่อสร้างถนนพระราม 3 ซึ่งได้มีการเวนคืนที่ดินอยู่หลายแห่งมาเป็นกรรมสิทธิ์ของกรุงเทพมหานคร และการเก็บข้อมูลมีความผิดพลาด โดยทางเจ้าหน้าที่อาจคัดลอกเอกสารสิทธิ์การโอนที่ดินจากกรมที่ดินมาไม่หมดทำให้ข้อมูลขาดหายไป ดังนั้นเมื่อถามถึงแนวทางหรือนโยบายว่าทางเขตนานาวามีโครงการใดเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่บริเวณชุมชนเจ้าพระยา จึงยังไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจนนัก เพราะต้องทำการตรวจสอบข้อเท็จจริงและศึกษาความเป็นไปได้ในการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้เสียก่อน ประกอบกับเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2544 ได้มีการประชุมสัมมนาระดมความคิดเห็นระหว่างกระทรวงการคลังและธนาคารอาคารสงเคราะห์ เรื่อง มาตรการในการส่งเสริมธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ โดยได้เสนอให้รัฐบาลจัดตั้ง “คณะกรรมการที่อยู่อาศัยแห่งชาติ” ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางแผนและติดตามประเมินผลสถานการณ์ตลาดที่อยู่อาศัยและการปฏิบัติตามนโยบายขององค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องและพิจารณาจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยของประชาชน ซึ่งมีแนวทางหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงชุมชนคือ การเปิดตลาดเพื่อเพิ่มกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย (Opening Markets and Targeting Underserved Populations for Homeownership) เพื่อหามาตรการในการสนับสนุนผู้มีรายได้น้อย ผู้เช่า และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆให้มีช่องทางในการมีที่อยู่อาศัยได้ง่ายขึ้น ขจัดปัญหาอุปสรรคต่างๆที่มีอยู่ให้ลดน้อยลง ทั้งนี้ได้มีความเห็นชอบจากรัฐบาลเป็นที่เรียบร้อยแล้วเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2544 เพื่อให้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์นี้ต่อไปโดยเร็ว ซึ่งสำนักงานกรุงเทพมหานครก็เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เกี่ยวข้องและต้องสนองนโยบายจึงทำให้ต้องรอดูนโยบายที่เหมาะสมจากหน่วยงานระดับชาติอีกทีหนึ่ง

5.2.4 บทบาทและหน้าที่ของหน่วยงานรัฐบาลในการมีส่วนร่วมปรับปรุงสภาพชุมชน

หน่วยงานรัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องในปัจจุบันนอกจากสำนักงานเขตนานาวาแล้วยังมีสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สมาคมอนามัยการเจริญพันธุ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแห่งประเทศไทยและคณะกรรมการ Thai – UNCAP ในที่นี้สำนักงานเขตนานาวาจะเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่สุดเพราะชุมชนเจ้าพระยาอยู่ในพื้นที่เขตนานาวา แต่ด้วยเหตุผลที่ชุมชนเจ้าพระยาเป็นชุมชนบุกรุกซึ่งผิดกฎหมาย การยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือจึงเป็นไปได้ค่อนข้างลำบาก จึงทำได้เพียงแค่ให้ความช่วยเหลือในบางอย่าง เช่น การจัดสรรเงินช่วยเหลือชุมชน การจัดให้มีครูอาสาคอยช่วยดูแลเด็กเล็กในศูนย์เด็กของชุมชนหรือบางครั้งก็ช่วยสนับสนุนเครื่องมือเครื่องไม้เครื่องมือในกรณีที่ชาวบ้านติดต่อร้องขอเพื่อพัฒนาชุมชนเท่า

ที่จะทำได้ การช่วยออกบ้านเลขที่ชั่วคราวให้กับชาวชุมชนส่วนใหญ่ นอกจากนี้ในเรื่องความปลอดภัยยังได้รับการประสานงานจากสถานีตำรวจนครบาลยานนาวาช่วยส่งสายตรวจมาดูแลเป็นประจำ

ถึงแม้จะมีการยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐหลายฝ่ายด้วยกันแต่ก็เป็นไปในวงจำกัดไม่สามารถช่วยเหลือได้เต็มที่ สิ่งที่ชาวบ้านต้องการที่แท้จริงก็คือการที่พวกเขามีความมั่นคงในการอยู่อาศัยภายในชุมชน มีสิทธิที่เท่าเทียมเหมือนกับชุมชนอื่นๆ ทั่วไป

5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบที่พักอาศัยและพฤติกรรมการอยู่อาศัยในที่พักและชุมชน

เป็นการศึกษาโดยจะทำการวิเคราะห์ถึงตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับที่พักอาศัยว่ามีอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุง อีกทั้งจำเป็นต้องศึกษาถึงพฤติกรรมการอยู่อาศัยในที่พักและชุมชน รวมถึงกิจกรรมที่ผู้อยู่อาศัยร่วมกันทำในชุมชนแล้วนำข้อมูลไปประกอบกับลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัยและชุมชนในบทที่ 4 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอนโยบาย การจัดการตลอดจนการนำเสนอรูปแบบที่เหมาะสมของที่พักอาศัยและชุมชน

5.3.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบที่พักอาศัยในชุมชน

สำหรับรูปแบบที่พักอาศัยในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะขนาดของที่พักอาศัยและจำนวนชั้นของที่พักอาศัย โดยมีได้เกี่ยวพันถึงลักษณะหน้าตาของที่พักแต่อย่างใด โดยจากการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัยได้แก่ ตัวแปรรายได้รวมของผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน ตัวแปรจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนและตัวแปรการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อย แต่ตัวแปรระยะเวลาในการอยู่อาศัยกลับไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัยเท่าใดนัก เมื่อวิเคราะห์ถึงขนาดที่พักอาศัยพบว่า รายได้รวมภายในหลังคาเรือนยิ่งมากเท่าใดขนาดที่พักอาศัยก็จะใหญ่ขึ้นตามไปด้วย และจากการศึกษาได้นำตัวแปรรายได้รวมมาหาความสัมพันธ์กับจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนพบว่ามีความสัมพันธ์กันและตัวแปรจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนก็มีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัยเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า รายได้รวมในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนและตัวแปรทั้งสองก็มีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัยด้วย ทั้งนี้ยังมีตัวแปรการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยที่เข้ามามีความสัมพันธ์โดยตรงกับขนาดที่พักอาศัยและจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือน ซึ่งก็เป็นไปตามความจริงที่ว่าคนที่มีความสมาชิกในหลังคาเรือนมากขึ้นเท่าใด โอกาสที่จะมีครัวเรือนย่อยในหลังคาเรือนก็มีสูงขึ้นและเป็นปัจจัยที่ทำให้ขนาดที่อยู่อาศัยมีความเป็นไปได้ที่จะมีพื้นที่มากขึ้นตามไปด้วย แต่จากการศึกษาพบว่าในกรณีของชุมชนเจ้าพระยา จำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนกลับไม่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการอยู่อาศัยเท่าที่ควร จึงไม่สามารถกล่าวได้ว่าตัวแปรระยะเวลาในการอยู่อาศัยจะมีอิทธิพลต่อจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนและขนาดที่พักอาศัยในชุมชนเจ้าพระยา ตามทฤษฎีที่อ้างถึง ส่วนตัวแปรที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์กับจำนวนชั้น

ของที่พักอาศัย จากการศึกษาพบว่ามีอยู่ตัวแปรเดียวคือ ขนาดพื้นที่ของที่พักอาศัย ซึ่งเป็นไปตามข้อเท็จจริงที่ว่า บ้านที่มีขนาดที่พักอาศัย (ตารางเมตร) ยิ่งมาก ก็จะมีแนวโน้มที่จะสร้างเป็นบ้าน 2 ชั้น มากขึ้นตามไปด้วยเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ของบริเวณที่ทำการปลูกสร้างว่าเหมาะสมหรือไม่ที่จะทำการปลูกบ้านกี่ชั้น เพราะมีที่พักอาศัยจำนวนไม่น้อยที่มีขนาดที่พังก่อนข้างมาก แต่กลับปลูกสร้างเป็นบ้านพักอาศัยชั้นเดียวแทน ซึ่งจะพบในรายที่มาอยู่อาศัยในชุมชนนานแล้วและได้ทำการจับจองพื้นที่ก่อน

ตารางที่ 5.14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รวมภายในครัวเรือนกับขนาดที่พักอาศัย

รายได้รวมในครัวเรือน	ขนาดที่พักอาศัย (ต.ร.ม.)			รวม
	น้อยกว่า 20	20 - 30	มากกว่า 30	
- 0 - 7,500 บาทต่อเดือน	25	28	11	64
ร้อยละแถว	39.1	43.8	17.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	14.5	16.3	6.4	37.2
- 7,501 - 15,000 บาทต่อเดือน	15	37	27	79
ร้อยละแถว	19.0	46.8	34.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	8.7	21.5	15.7	45.9
- มากกว่า 15,000 บาทต่อเดือน	5	7	17	29
ร้อยละแถว	17.2	24.1	58.6	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	2.9	4.1	9.9	16.9
รวม	45 (26.2%)	72 (41.9%)	55 (32.0%)	172 (100%)

หมายเหตุ 0 cells (0.000%) Sig. = 0.000 $X^2 = 20.140$ C. = 0.324

จากตาราง 5.14 พบว่าตัวแปรรายได้รวมภายในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัย โดยถ้ารายได้รวมภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นขนาดของที่พักอาศัยก็จะมีแนวโน้มมากขึ้น ซึ่งดูได้จากการที่กลุ่มที่มีรายได้รวมภายในครัวเรือนมากกว่า 15,000 บาทต่อเดือน จะมีขนาดที่พักอาศัยมากกว่า 30 ต.ร.ม. มากที่สุดถึงร้อยละ 58.6 ของกลุ่ม รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้รวมภายในครัวเรือนตั้งแต่ 7,501 - 15,000 บาท ร้อยละ 34.2 ของกลุ่ม และสุดท้ายคือกลุ่มที่มีรายได้รวมภายในครัวเรือนน้อยกว่า 7,500 บาท ร้อยละ 17.2 ของกลุ่ม ส่วนในกลุ่มที่มีขนาดที่พักอาศัยอยู่ระหว่าง 20 - 30 ต.ร.ม. เป็นอันดับหนึ่งได้แก่กลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง 7,500 - 15,000 บาท คือ ร้อยละ 46.8 ของกลุ่ม รองลงมาคือ กลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 7,500 บาท คือ ร้อยละ 43.8 และสุดท้ายคือกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 15,001 บาท ร้อยละ 24.1 แต่อย่างไรก็ดี จากตารางจะเห็นว่าขนาดของ

ที่พักอาศัยส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามจะอยู่ประมาณ 20 – 30 ต.ร.ม.คือร้อยละ 41.9 ของประชากรตัวอย่างทั้งหมด

ตารางที่ 5.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนกับรายได้รวมภายในหลังคาเรือน

จำนวนสมาชิกใน หลังคาเรือน (คน)	รายได้รวมภายในหลังคาเรือน (บาท/เดือน)			รวม
	น้อยกว่า 7,500	7,501-15,000	มากกว่า 15,000	
- 1 – 6 คน	60	57	20	137
ร้อยละแถว	43.8	41.6	14.6	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	34.9	33.1	11.6	79.7
- มากกว่า 6 คนขึ้นไป	4	22	9	35
ร้อยละแถว	11.4	62.9	25.7	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	2.3	12.8	5.2	20.3
รวม	64 (37.2%)	79 (45.9%)	29 (16.9%)	172 (100%)

หมายเหตุ 0 cells (0.000%) Sig. = 0.002 $X^2 = 12.633$ C. = 0.262

จากตาราง 5.15 พบว่าตัวแปรจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมีความสัมพันธ์กับตัวแปรรายได้รวมภายในหลังคาเรือน โดยจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมากขึ้น รายได้รวมภายในหลังคาเรือนก็มีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาข้อมูลจากตารางเพื่อนำมาเปรียบเทียบอัตราส่วนร้อยละของรายได้รวมภายในหลังคาเรือนระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ น้อยกว่า 7,500 บาท : 7,500 – 15,000 บาท : มากกว่า 15,000 บาท จะเห็นว่าในกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนระหว่าง 1 – 6 คน มีอัตราส่วนร้อยละของรายได้รวมภายในหลังคาเรือนเท่ากับ 43.8 : 41.6 : 14.6 และกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 6 คนขึ้นไป มีอัตราส่วนร้อยละของรายได้รวมภายในหลังคาเรือนเท่ากับ 11.4 : 62.9 : 25.7 ซึ่งแสดงว่าเมื่อมีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมากขึ้น รายได้รวมภายในหลังคาเรือนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามไปด้วยและเป็นที่น่าสังเกตว่า สำหรับในกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือน 1 – 6 คน จะมีอัตราส่วนร้อยละของรายได้รวมภายในหลังคาเรือนระหว่าง น้อยกว่า 7,500 บาท : 7,500 – 15,000 บาท ไม่ต่างกันมากนัก คือ 43.8 : 41.6 ซึ่งอาจหมายถึงว่าน่าจะมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น อาชีพของสมาชิกภายในหลังคาเรือนแต่ละคน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รายได้รวมภายในหลังคาเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 7,500 – 15,000 บาทต่อเดือน เป็นสัดส่วนร้อยละ 45.9 ของประชากรตัวอย่างทั้งหมด

ตารางที่ 5.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนกับขนาดที่พักอาศัย

จำนวนสมาชิกในหลังคาเรือน	ขนาดที่พักอาศัย (ตร.ม.)			รวม
	น้อยกว่า 20	20 - 30	มากกว่า 30	
- 1 - 6 คน	42	56	39	137
ร้อยละแถว	30.7	40.9	28.5	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	24.4	32.6	22.7	79.7
- มากกว่า 6 คน ขึ้นไป	3	16	16	35
ร้อยละแถว	8.6	45.7	45.7	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	1.7	9.3	9.3	20.3
รวม	45 (26.2%)	72 (41.9%)	55 (32.0%)	172 (100%)

หมายเหตุ 0 cells (0.000%) Sig. = 0.019 $X^2 = 7.947$ C. = 0.210

จากตาราง 5.16 พบว่า ตัวแปรจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมีความสัมพันธ์กับขนาดที่อยู่อาศัย คือ ถ้าจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นแนวโน้มของขนาดที่อยู่อาศัยก็จะใหญ่ขึ้น โดยจะเห็นว่าในกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมากกว่า 6 คน ขึ้นไป จะมีขนาดพื้นที่บ้านมากกว่า 30 ตารางเมตร เป็นสัดส่วนร้อยละ 45.7 ของกลุ่ม ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนน้อยกว่า 6 คน มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 28.5 ของกลุ่ม และในกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมากกว่า 6 คน ยังมีสัดส่วนร้อยละของขนาดพื้นที่อยู่อาศัยระหว่าง 20 - 30 ตารางเมตร อยู่มากกว่ากลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 6 คน คือ ร้อยละ 45.7 ของกลุ่ม และ ร้อยละ 40.9 ของกลุ่มตามลำดับ แต่จะเห็นว่าในกลุ่มที่มีสมาชิกน้อยกว่า 6 คน จะมีขนาดที่พักอาศัยน้อยกว่า 20 ตารางเมตร เป็นสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มที่มีสมาชิกมากกว่า 6 คน คือ ร้อยละ 30.7 ของกลุ่ม และร้อยละ 8.6 ของกลุ่มตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมากกว่าจะมีแนวโน้มของขนาดที่อยู่อาศัยใหญ่กว่ากลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า

จากการศึกษายังพบว่าการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัยยังมีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัย โดยบ้านหลังใดที่มีครัวเรือนย่อยอาศัยอยู่ร่วมกันก็จะมีขนาดที่อยู่อาศัยใหญ่กว่าบ้านที่เป็นครัวเรือนเดี่ยว ดังตารางที่ 5.17

ตารางที่ 5.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัยกับขนาดที่พักอาศัย

ครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัย	ขนาดที่พักอาศัย (ตร.ม.)			รวม
	น้อยกว่า 20	20 - 30	มากกว่า 30	
- ไม่มี	39	51	28	118
ร้อยละแถว	33.1	43.2	23.7	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	22.7	29.7	16.3	68.6
- มี	6	21	27	54
ร้อยละแถว	11.1	38.9	50.0	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	3.5	12.2	15.7	31.4
รวม	45 (26.2%)	72 (41.9%)	55 (32.0%)	172 (100%)

หมายเหตุ 0 cells (0.000%) Sig. = 0.001 $X^2 = 14.978$ C. = 0.283

จากตารางที่ 5.19 พบว่าการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัย คือ บ้านที่มีครัวเรือนย่อยอาศัยอยู่รวมกันจะมีขนาดที่พักอาศัยใหญ่กว่าบ้านที่มีเพียงแค่ครัวเรือนเดียว โดยพิจารณาจากกลุ่มที่มีครัวเรือนย่อยจะมีสัดส่วนของขนาดที่อยู่อาศัยที่มีพื้นที่มากกว่า 30 ตารางเมตร มากที่สุดถึงร้อยละ 50.0 ของกลุ่ม ขณะที่กลุ่มที่เป็นครัวเรือนเดี่ยวจะมีเพียงร้อยละ 23.7 ของกลุ่ม ส่วนกลุ่มที่เป็นครัวเรือนเดี่ยวจะมีสัดส่วนของขนาดที่พักอาศัยตั้งแต่ 20 – 30 ตารางเมตรอยู่มากที่สุดถึงร้อยละ 43.2 ของกลุ่ม ขณะที่กลุ่มที่มีครัวเรือนย่อยมีเพียงร้อยละ 38.9 ของกลุ่ม และกลุ่มของครัวเรือนเดี่ยวยังมีสัดส่วนของขนาดที่พักอาศัยน้อยกว่า 20 ตารางเมตร อยู่ร้อยละ 33.1 ของกลุ่ม ซึ่งมากกว่ากลุ่มที่มีครัวเรือนย่อยที่มีเพียงร้อยละ 11.1 ของกลุ่มเท่านั้น จึงชี้ให้เห็นว่าการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยจึงมีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัย

จากการสำรวจพบว่าขนาดที่พักอาศัยส่วนใหญ่มีพื้นที่เฉลี่ย 30.42 ตารางเมตร เป็นบ้านชั้นเดียวร้อยละ 65.7 และบ้านสองชั้น ร้อยละ 34.3 (ดังตารางที่ 4.1) ห้องต่างๆที่มีในแต่ละบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 64 มีจำนวน 1 – 3 ห้อง ซึ่งประกอบด้วยห้องหลัก ๆ 3 ห้อง คือ ห้องนอน ห้องน้ำ และห้องครัว ทั้งนี้บ้านบางหลังที่มีเนื้อที่กว้างก็จะมีห้องรับแขกหรือส่วนนั่งเล่นเพิ่มขึ้นมาซึ่งไม่ปะปนหรือใช้พื้นที่เดียวกับบริเวณที่เป็นห้องนอน ด้วยเหตุที่ห้องนอนเปรียบเสมือนหัวใจของบ้าน เพราะพื้นที่ที่เป็นห้องนอนของบ้านส่วนใหญ่มักจะถูกใช้ทำประโยชน์ได้หลายอย่างตั้งแต่เป็นห้องนั่งเล่นดูทีวี พื้นที่ทานอาหารของครอบครัวแล้วยังสามารถใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาชีพเสริมในบ้าน บางหลังอีกด้วยโดยการนำงานที่รับจ้างมาทำที่บ้านทั้งนี้เพราะบ้านมีเนื้อที่น้อยจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการใช้งานเป็นหลัก และในส่วนของห้องน้ำจะมีอย่างน้อย 1 ห้องต่อหลังคา

เรือน โดยร้อยละ 94.8 มีห้องน้ำเป็นส่วนตัวภายในบ้าน ร้อยละ 3.5 ใช้ห้องน้ำร่วมกัน (ส่วนใหญ่เป็นห้องเช่าที่ใช้ห้องน้ำร่วมกัน) และร้อยละ 1.7 ไม่มีห้องน้ำต้องขอเพื่อนบ้านใช้ ส่วนห้องครัวส่วนมากใช้เนื้อที่มุมใดมุมหนึ่งของบ้านเป็นที่ประกอบอาหารโดยจะใช้พื้นที่ไม่มากนักหรือบ้านบางหลังไม่มีห้องครัวในตัวบ้านก็ต้องออกมาทำครัวหน้าบ้านหรือไม่ก็หลังบ้านตามแต่เนื้อที่จะอำนวยให้

ตารางที่ 5.18 แสดงการมี – ไม่มี ห้องต่างๆภายในที่พักอาศัยของผู้ตอบแบบสอบถาม

ประเภทห้อง		จำนวนคน (N=172)	ร้อยละ
ห้องนอน	มี	172	100
	ไม่มี	0	0
ห้องครัว	มี	153	89.0
	ไม่มี	19	11.0
ห้องเก็บของ	มี	15	8.7
	ไม่มี	157	91.3
ห้องน้ำ	มี	170	98.8
	ไม่มี	2	1.2
ห้องนั่งเล่น	มี	52	30.2
	ไม่มี	120	69.8
ห้องอื่น ๆ	มี	4	2.3
	ไม่มี	168	97.7

จากข้อความข้างต้นเจ้าของบ้านส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่บริเวณที่เป็นส่วนนอนในตอนกลางคืนมาเป็นพื้นที่นั่งเล่นหรือรับแขกในตอนกลางวัน ทั้งนี้แล้วแต่การจัดแบ่งพื้นที่ของแต่ละครัวเรือน บางบ้านที่อาศัยมานานและมีการครอบครองที่ดินมากกว่าบ้านอื่น ก็จะมีชานพัก หรือระเบียงนั่งเล่นที่กว้างพอจะใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆได้ เช่น นั่งคุย ชายของหน้าบ้าน หรืออาจมีพื้นที่พอจะปลูกต้นไม้ ทำสวนหย่อมเล็กๆบริเวณหน้าบ้านเพื่อเพิ่มบรรยากาศในการอยู่อาศัยอีกด้วย

5.3.2 ปัจจัยด้านพฤติกรรมการอยู่อาศัยภายในที่พักและชุมชน

จากการสัมภาษณ์และข้อมูลจากแบบสอบถาม กลุ่มประชากรตัวอย่างของผู้อยู่อาศัยในชุมชนขอใช้เวลาว่างในการพักผ่อนหรือทำกิจกรรมกับครอบครัวอยู่ที่บ้านของเขาเองถึงร้อยละ 97.1 ส่วนที่เหลือก็จะนิยมไปใช้พื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเช่น ศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน โดยกิจกรรมยามว่างที่ทำส่วนใหญ่ ร้อยละ 79.1 จะนอนหรือดูทีวีอยู่กับครอบครัวที่บ้านของตนเอง

ส่วนที่เหลือก็จะทำกิจกรรมนอกบ้าน เช่น พบปะ พูดคุยกับเพื่อนบ้าน ไปเที่ยวข้างนอก ชายของ (อาชีพเสริม) ทำกิจกรรมชุมชน หรือ เล่นกีฬา

ตารางที่ 5.19 แสดงร้อยละของสถานที่และกิจกรรมที่ผู้อยู่อาศัยทำในเวลาว่างจากการทำงาน หรือเวลาพักผ่อน

ตัวแปร	ความถี่	ร้อยละ
ประเภทกิจกรรม (N = 172, missing = 1)		
- นอนพักผ่อน , ดูทีวี อยู่กับครอบครัวที่บ้าน	136	79.1
- พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน	10	5.8
- ไปเที่ยวนอกชุมชน	1	0.6
- ค้าขาย	19	8.1
- ทำกิจกรรมชุมชน	2	0.6
- เล่นกีฬา	3	1.7
รวม	171	99.4
สถานที่ที่ใช้พักผ่อนทำกิจกรรมยามว่าง (N = 172)		
- บ้าน	167	97.1
- สถานที่ส่วนกลางภายในชุมชน เช่น ศาลาเอนกประสงค์ และศูนย์เด็ก หรือนอกชุมชน	5	2.9
รวม	172	100.0

จากการศึกษา พบว่า อาชีพยังมีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมในยามว่างอีกด้วย (ดัง ตารางที่ 5.20) โดยลักษณะของอาชีพจะเป็นตัวกำหนดชนิดของกิจกรรมในเวลาว่างแยกตาม สถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรม ซึ่งแบ่งได้ดังนี้คือ กิจกรรมการนอนพักผ่อน, ดูโทรทัศน์ อยู่กับครอบครัวที่บ้าน เป็นกิจกรรมที่กระทำภายในที่พักอาศัย ส่วนกิจกรรมการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน, ไปเที่ยวนอกชุมชน, ค้าขาย, ทำกิจกรรมของชุมชนและเล่นกีฬา เป็นกิจกรรมที่กระทำภายนอกที่พักอาศัย ในด้านอาชีพจะแบ่งเป็นผู้มีรายได้ประจำ ได้แก่ ผู้ที่มีงานทำและเงินเดือนที่แน่นอนในแต่ละเดือน และผู้มีรายได้ไม่ประจำหรือมีรายได้ไม่แน่นอน ได้แก่ ผู้ที่ไม่มีงานทำและผู้ที่มีงานไม่แน่นอน ไม่เป็นหลักแหล่ง เปลี่ยนงานบ่อย หรือผู้ที่รับจ้างใช้แรงงาน ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอนในแต่ละเดือน

ตารางที่ 5.20 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับชนิดของกิจกรรมในเวลาว่างแบ่งตามสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรม

อาชีพ	ชนิดของกิจกรรม(แบ่งตามสถานที่)		รวม
	กิจกรรมภายในที่พักอาศัย	กิจกรรมภายนอกที่พักอาศัย	
- ไม่ได้ประกอบอาชีพ	25	4	29
ร้อยละแถว	86.2	13.8	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	14.5	2.3	16.9
- ประกอบธุรกิจ , ค้าขาย	34	21	55
ร้อยละแถว	61.8	38.2	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	19.8	12.2	32.0
- รับจ้างทั่วไป, ลูกจ้างหน่วยงานรัฐ หรือเอกชนต่างๆ	78	10	88
ร้อยละแถว	88.6	11.4	100.0
ร้อยละ(ทั้งหมด)	45.3	5.8	51.2
รวม	137 (79.7%)	35 (20.3%)	172 (100.0%)

หมายเหตุ 0 cells (0.000%) Sig. = 0.000 $X^2 = 15.944$ C. = 0.291

จากตาราง 5.20 พบว่า อาชีพมีความสัมพันธ์กับชนิดของกิจกรรมในเวลาว่างของผู้อยู่อาศัย (กลุ่มประชากรตัวอย่าง) โดยอาชีพที่ค่อนข้างมีรายได้และเวลาว่างแน่นอนกว่านิยามที่จะเลือกทำกิจกรรมยามว่างภายในที่พักอาศัยมากกว่าอาชีพที่มีรายได้และเวลาว่างไม่แน่นอนหรือไม่ มีรายได้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาข้อมูลจากตารางเพื่อนำมาเปรียบเทียบอัตราส่วนร้อยละของชนิดกิจกรรมในเวลาว่าง (แบ่งตามสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรม) ระหว่างกิจกรรมที่กระทำภายในที่พักอาศัย : กิจกรรมที่กระทำภายนอกที่พักอาศัย จะเห็นว่าในกลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพมีอัตราส่วนร้อยละของชนิดกิจกรรม(แบ่งตามสถานที่) เท่ากับ 86.2 : 13.8 กลุ่มที่ประกอบอาชีพทำธุรกิจหรือค้าขาย มีอัตราส่วนร้อยละของชนิดกิจกรรม(แบ่งตามสถานที่) เท่ากับ 61.8 : 38.2 และกลุ่มที่มีอาชีพรับจ้างหรือเป็นลูกจ้างตามหน่วยงานรัฐ,เอกชนต่างๆ มีอัตราส่วนร้อยละของชนิดกิจกรรม(แบ่งตามสถานที่) เท่ากับ 88.6 : 11.4 แสดงว่ากลุ่มอาชีพรับจ้างหรือลูกจ้างส่วนใหญ่ชอบใช้ทำกิจกรรมในเวลาว่างภายในที่พักอาศัยมากที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มอาชีพนี้โดยมากจะต้องทำงานประจำตลอดสัปดาห์ ดังนั้นเมื่อมีเวลาว่างจึงต้องการพักผ่อนอยู่กับบ้านด้วยการดูโทรทัศน์ นอนหลับ หรืออยู่กับครอบครัว แต่สำหรับกลุ่มที่ประกอบอาชีพทำธุรกิจหรือค้าขาย จะเห็นว่ามีสัดส่วนในการทำกิจกรรมยามว่างนอกที่พำนักอาศัยสูงที่สุด (ร้อยละ 38.2 ของกลุ่ม) ซึ่งอาจเป็นเพราะ

พวกเขามีเวลาว่างมากกว่า จึงเป็นสาเหตุให้มีกิจกรรมที่ต้องทำนอกบ้านยามว่างเกิดขึ้นบ่อย เช่น การพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน , การค้าขายเพื่อหารายได้เสริม , การเล่นกีฬา กับเพื่อนที่อยู่ต่างชุมชน และ อื่นๆ ส่วนในกลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพกลับพบว่าสัดส่วนในการทำกิจกรรมยามว่างภายนอกที่พักอาศัยมีสูงกว่ากลุ่มอาชีพรับจ้าง, ลูกจ้างแต่ต่ำกว่าอาชีพค้าขาย ซึ่งอาจมีสาเหตุอื่นๆที่เข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็นิยมที่จะเลือกทำกิจกรรมภายในที่พักอาศัยมากกว่า เป็นสัดส่วนร้อยละ 79.7 ของประชากรตัวอย่างทั้งหมด

จากการสังเกตการณ์ พบว่าในช่วงวันทำงาน (วันจันทร์ – วันศุกร์) ภายในชุมชนจะไม่ค่อยมีคนมากนักเพราะชาวบ้านต้องออกไปทำงานนอกชุมชน แต่บริเวณหน้าชุมชนจะค่อนข้างคึกคักกว่าทั้งนี้เป็นเพราะบริเวณหน้าชุมชนจะเป็นพื้นที่ค้าขาย มีร้านรับซื้อของเก่า ร้านอาหาร ร้านซ่อมจักรยานยนต์ ฯลฯ อยู่ริมถนนพระราม 3 ทำให้บริเวณนี้มีผู้คนตลอดวัน นอกเหนือจากที่กล่าวมาการทำกิจกรรมในชุมชนส่วนใหญ่ชาวบ้านก็จะนิยมมาใช้สถานที่บริเวณศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน หรือบางที่อาจไปใช้ศูนย์เด็กเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลต่างๆในชุมชน และในปัจจุบันได้มีการสร้างห้องสมุดชุมชนขึ้นภายในศูนย์เด็ก โดยเปิดให้เด็กและผู้ใหญ่ได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ในยามว่าง นอกจากนั้นการสังเกตและเก็บข้อมูลด้านพฤติกรรมในการอยู่อาศัย ถือว่ามีส่วนสำคัญในการที่จะนำไปสู่การออกแบบที่พักอาศัยที่เหมาะสม ทั้งนี้เป็นเพราะพฤติกรรมของผู้ใช้สอยอาคารจะเป็นตัวกำหนดของการใช้เนื้อที่อย่างพอดีภายในอาคารและสภาพแวดล้อมภายนอก (Constance Perin, 1973 : 31 อ้างโดย สันติ พูลเกษร. 2523 : 12) และเพื่อผลทางด้านการออกแบบที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยซึ่งมีขนาดที่พักรวมไม่มากนัก ความจำเป็นในเรื่องการแบ่งเนื้อที่ที่ใช้สอย เช่น ส่วนนอน ส่วนเตรียมอาหาร หรือส่วนพักผ่อน จึงต้องทำการพิจารณาอย่างรอบคอบ และจากตารางที่ 5.19 จะเห็นว่ากลุ่มประชากรตัวอย่างถึงร้อยละ 79.5 นิยมจะพักผ่อนอยู่กับบ้านและกิจกรรมส่วนใหญ่ก็คือ การนอน และดูโทรทัศน์ โดยพื้นที่ๆใช้ทำกิจกรรมก็คือ บริเวณห้องนั่งเล่นของบ้าน แต่จากตารางที่ 5.17 พบว่าจำนวนบ้านของกลุ่มตัวอย่างที่มีห้องนั่งเล่นมีอยู่เพียงร้อยละ 30.2 ของประชากรตัวอย่างทั้งหมดเท่านั้น ในทางกลับกันจำนวนบ้านของกลุ่มตัวอย่างที่มีห้องนอนกลับมีอยู่ทุกหลังคาเรือน เมื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาประกอบการพิจารณาจึงทราบว่าห้องนอนที่มีอยู่ก็คือพื้นที่ส่วนที่เป็นห้องนั่งเล่นนั่นเอง ซึ่งจะสลับกันใช้งานและกลุ่มตัวอย่างเป็นส่วนน้อยที่จะไม่ใช้ห้องนั่งเล่นเป็นห้องนอน เพราะพื้นที่ใช้สอยของบ้านค่อนข้างคับแคบจึงต้องทำให้คุ้มค่าที่สุด ดังนั้นการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยในบ้านแต่ละหลังจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยและฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนซึ่งจะเป็นตัวกำหนดขนาดของที่พักอาศัยและความสามารถในการแบ่งพื้นที่ใช้สอย

จากการสังเกตการณ์และข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ พบว่าการแบ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านโดยทั่วไปจะประกอบด้วย ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องนั่งเล่น ห้องเก็บของ และอื่นๆ

เรียงตามลำดับ (ดังตารางที่ 5.18) โดยเฉพาะจำนวนห้องนอนอันมีความเกี่ยวเนื่องกับการแบ่งพื้นที่ภายในบ้านซึ่งจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็นต่อการใช้งานของผู้อยู่อาศัยและขนาดของที่พักอาศัย ตัวแปรที่เข้ามาเป็นสาเหตุก็คือจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนและจำนวนครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการแบ่งพื้นที่สำหรับการนอนในลักษณะต่างๆ

ตารางที่ 5.21 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในที่พักอาศัยเดียวกันของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

จำนวนครัวเรือนในที่พักอาศัย	ความถี่	ร้อยละ
- มี 1 ครอบครัว (ครัวเรือนเดียว)	115	66.9
- 2 ครัวเรือน	43	25.0
- 3 ครัวเรือนขึ้นไป	14	8.1
รวม	172	100.0

ตารางที่ 5.22 แสดงลักษณะการแบ่งพื้นที่การนอนภายในที่พักอาศัยของตัวแปรการมี – ไม่มี ครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัย

การมี – ไม่มี ครัวเรือนย่อยในที่พักอาศัย	ความถี่	ร้อยละ
ครัวเรือนเดียว (N = 115)		
- นอนรวมกันในห้องเดียว	70	60.9
- แยกห้องนอนเป็นห้องส่วนบุคคล	39	33.9
- อื่นๆ	6	5.2
รวม	115	100.0
มีครัวเรือนย่อย (N = 57)		
- นอนรวมกันในห้องเดียว	10	17.5
- นอนแยกครอบครัวละ 1 ห้อง	32	56.2
- นอนแยกครอบครัวและแยกเป็นห้องส่วนบุคคล	15	26.3
รวม	57	100.0

จากตารางที่ 5.21 และ 5.22 พบว่าการมีครอบครัวย่อยจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการนอน กล่าวคือในชุมชนเจ้าพระยาร้อยละ 66.9 เป็นครอบครัวเดียว และร้อยละ 33.1 มีครอบครัวย่อยอยู่ภายในบ้านหลังเดียวกัน โดยแยกเป็น 2 ครอบครัว ร้อยละ 25 ของครัวเรือนที่มีครอบครัวย่อย และ ร้อยละ 8.1 มีมากกว่า 3 ครอบครัว ในบ้านหนึ่งหลัง ซึ่งการมีหรือไม่มีครอบครัวย่อยภายในหลังคาเรือนเดียวกันจะมีอิทธิพลในพฤติกรรมการนอน ซึ่งในกรณีของครัวเรือนที่เป็นครัวเรือนเดียว ร้อยละ 60.9 นอนรวมกันทุกคนในห้องเดียวหรือบริเวณเดียวกัน ซึ่งมีห้องนอนเดียว แต่อาจจะนอนแยกมุ้งกัน รองลงมาร้อยละ 33.9 นอนแยกห้องเป็นห้องส่วนบุคคล คือ มีห้อง

สำหรับพ่อแม่ และห้องของลูกๆต่างหากขึ้นอยู่กับความกว้างของบ้าน สุดท้ายคือร้อยละ 5.2 นอนแยกชั้นบน ชั้นล่าง โดยลูกๆ นอนอยู่ชั้นสองซึ่งมีห้องเดียว ส่วนพ่อแม่จะนอนชั้นล่างซึ่งเป็นห้องเอนกประสงค์ในตอนกลางวันนั่นเอง ส่วนกรณีของครัวเรือนที่มีครอบครัวย่อยอาศัยอยู่รวมกัน ร้อยละ 56.2 นอนแยกครอบครัวและแยกเป็นห้องส่วนตัวของแต่ละครอบครัว ๆ ละ 1 ห้อง รองลงมา ร้อยละ 26.3 นอนแยกครอบครัวและยังแยกเป็นห้องส่วนบุคคลของพ่อแม่กับลูกในแต่ละครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งจะพบได้ในบ้านที่มีบริเวณกว้างเป็นพิเศษหรือผู้ที่อยู่มานานแล้ว สุดท้ายคือร้อยละ 17.5 นอนรวมกันทุกครอบครัวภายในห้องหรือบริเวณเดียวกัน โดยจะทำการแบ่งพื้นที่กันแล้วนอนแยกมุ้ง วิธีนี้จะพบในบ้านที่มีขนาดเล็กๆแต่มีคนอยู่มาก หรือในทางกลับกันบ้านบางหลังก็มีเนื้อที่กว้างแต่ไม่ได้ทำการต่อเติมกันห้อง เพียงแค่ใช้วิธีนอนแยกมุ้งกันอยู่คนละมุมห้อง และเมื่อตื่นขึ้นมาก็แยกย้ายกันเก็บเครื่องนอนของแต่ละครอบครัวกันเอง

จากการวิเคราะห์ที่กล่าวมาทั้งหมดในบทที่ 5 สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ – สังคม ของผู้อยู่อาศัยและชุมชน รวมถึงทัศนคติที่มีต่อการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในชุมชน พบว่า ปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้นกับชุมชน คือ

- 1.1) การทรุดโทรมของที่พักอาศัย
- 1.2) การขาดการวางผังที่ดีในชุมชน
- 1.3) ความแออัดในชุมชน
- 1.4) มลภาวะของน้ำเน่า น้ำเสีย
- 1.5) การขาดแคลนน้ำประปา และไฟฟ้าแสงสว่างยามค่ำคืน
- 1.6) การขาดพื้นที่โล่งเพื่อการประกอบกิจกรรมและพื้นที่จอดรถ

ทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ – สังคมของผู้อยู่อาศัย โดยพบว่าสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการที่ผู้อยู่อาศัยมีรายได้น้อย ไม่พอกับรายจ่าย และส่วนมากประกอบอาชีพรับจ้างซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่สามารถลงทุนปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชนของตนเองได้อย่างเต็มที่ ยิ่งไปกว่านั้นปัญหาหลักที่สำคัญก็คือ ปัญหาการถือครองที่ดิน ซึ่งชุมชนเจ้าพระยามีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก ชาวบ้านจึงยังรู้สึกไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย ทำให้ไม่พร้อมที่จะตัดสินใจทำการพัฒนาใดๆ ให้มากขึ้นไปอีก อีกทั้งยังส่งผลให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือได้อย่างเต็มความสามารถ

เมื่อศึกษาถึงความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยต่อสภาพชุมชนและที่พักอาศัยในด้านต่างๆ พบว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในที่พักของตนเอง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ได้คำตอบว่าเป็นเพราะพวกเขารู้สึกเพียงพอกับความเพียงพอของครอบครัว ไม่อยากคิดให้เกินเลยความจริง มี

น้อยก็ใช้น้อย จึงคิดว่าสภาพที่พักอาศัยของตนมีความเหมาะสมแล้วกับสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ส่วนปัจจัยที่ไม่พึงพอใจนั้นส่วนใหญ่คือ ด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ การบริการน้ำประปาที่ไม่สะดวก การซื้อต่อน้ำจากเพื่อนบ้านในราคาแพง เพราะไม่มีเงินพอที่จะใช้จ่ายติดตั้งมิเตอร์น้ำ การขาดการบริการไฟฟ้าแสงสว่างยามค่ำคืน ส่วนอีกปัจจัยหนึ่งคือ การกำจัดน้ำเสีย ซึ่งค่อนข้างมีปัญหาเกี่ยวกับน้ำเน่า น้ำขัง ได้ถูบ้าน เพราะน้ำไม่ทางระบายออก เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงและสัตว์นำโรค ปัจจัยสุดท้ายคือ ด้านสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่แออัดยัดเยียด ความไม่เป็นระเบียบของบ้านที่สร้างขึ้นเองตามใจชอบ ความแคบของทางเดินเท้า และเสียงรบกวนจากเพื่อนบ้าน ส่วนปัจจัยด้านอื่นๆชาวบ้านค่อนข้างพอใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ และจากการทดสอบความสัมพันธ์ว่ามีตัวแปรใดมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในด้านใดบ้างพบว่า ตัวแปรจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในขนาดที่พักอาศัย และตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัย มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่พักอาศัย

ในการศึกษาด้านทัศนคติความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยต่อการปรับปรุงชุมชนพบว่า เกือบทั้งหมดเห็นว่าจำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงซึ่งกล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 5.1.2 ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของผู้อยู่อาศัยนั้นพบว่า ได้แก่ ตัวแปรอายุและระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุง , ตัวแปรรูปแบบการถือครองที่พักอาศัย มีความสัมพันธ์กับความต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุง , ตัวแปรการมีครัวเรือนย่อย มีความสัมพันธ์กับความยินยอมจ่ายเพื่อการปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน แต่จะเห็นว่าตัวแปรรายได้จะมีความสัมพันธ์สูงที่สุดกับความสามารถในการจ่ายเงินเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน ซึ่งทำให้อธิบายได้ว่า การมีรายได้ได้น้อยเป็นอุปสรรคในการอยู่อาศัยและเป็นสาเหตุของการบุกรุกที่ดิน ซึ่งมีผลต่อความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย ทำให้ยากต่อการดำเนินโครงการปรับปรุงและพัฒนา

2. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัย เจ้าของที่ดินและหน่วยงานภาครัฐ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชน พบว่า ชุมชนเจ้าพระยาจัดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง มีการจัดการและบริหารชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่พึงพอใจในการมีคณะกรรมการชุมชน เพราะสามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้หลายอย่าง เช่น การสร้างศูนย์เด็ก การจัดทำห้องสมุดชุมชน การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ในชุมชน ฯลฯ อีกทั้งผู้อยู่อาศัยยังมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรหรือกลุ่มอาชีพ เพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว และชุมชน เจ้าพระยา ยังได้ทุนจากโครงการภายใต้แผนความร่วมมือไทย – สหประชาชาติ (Thai – UNCAP) เพื่อสนับสนุนในเรื่องการพัฒนาการของเด็กเล็กในชุมชน และถึงแม้จะมีองค์กรเอกชนภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่ชาวบ้านอยู่บ้าง แต่ผู้อยู่อาศัยยังคงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นสมาชิกขององค์กรเหล่านี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่เห็นความจำเป็นและประโยชน์ที่จะได้เมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิก

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชนนั้น พบว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่สามารถเข้าร่วมปรับปรุงได้ แต่วิธีการในการเข้าร่วมอาจแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของสภาพเศรษฐกิจแต่ละครัวเรือน ส่วนด้านเจ้าของที่ดินนั้น พบว่า ที่ดินที่เป็นของเอกชนยังไม่มีโครงการใดที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งทางเจ้าของที่ดินกำลังรอดูสภาพการณ์ในอนาคตว่าเศรษฐกิจจะเป็นเช่นไร เพราะพื้นที่บริเวณนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความต้องการในเรื่องของอาคารสำนักงานอาจมีสูงขึ้น จึงมีแนวโน้มจะเป็นไปได้ว่าเจ้าของที่ดินอาจมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินใหม่ ในทางกลับกันเจ้าของที่ดินก็พร้อมที่จะทำความตกลงถ้ามีนโยบายที่เหมาะสมในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณนี้ และในด้านของที่ดินที่มีกรุงเทพมหานครเป็นเจ้าของพบว่า กำลังอยู่ในขั้นตอนการสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ที่ดินที่มีปัญหา จึงยังไม่สามารถกำหนดชี้ชัดไปได้ว่าควรปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงประการใด แต่อาจมีการต่อรองกับชาวบ้านเพื่อให้เกิดความพึงพอใจทั้ง 2 ฝ่าย และถึงแม้ในปัจจุบันจะมีหน่วยงานรัฐหลายฝ่ายด้วยกันเข้ามาช่วยเหลือ แต่ก็ยังเป็นไปในวงจำกัด เพราะติดปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งยังไม่สามารถตกลงกันได้ในปัจจุบัน

3. การวิเคราะห์ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบที่พักอาศัยและพฤติกรรมการอยู่อาศัยในที่พักและชุมชน โดยจากการศึกษาพบว่าตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงรูปแบบที่พักอาศัยซึ่งจะกล่าวถึงเฉพาะขนาดที่พักอาศัยและจำนวนชั้นของที่พัก ได้แก่ ตัวแปรรายได้รวมของผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน ตัวแปรจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน และตัวแปรการมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อย (ดูรายละเอียด 5.3.1) ซึ่งตัวแปรทั้งสามนี้ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอีกด้วย นอกจากนี้ที่กล่าวมายังพบว่า ตัวแปรรายได้รวมภายในครัวเรือนยังมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในวัสดุทำที่พักอาศัยอยู่พอสมควร โดยครอบครัวที่มีรายได้มากก็จะมี ความพึงพอใจในวัสดุที่ใช้ทำที่พักอาศัยของตนมากตามไปด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะพวกเขามีศักยภาพเพียงพอที่จะใช้จ่ายเงินเพื่อการหาวัสดุที่มีความมั่นคงแข็งแรงมาใช้ก่อสร้างได้นั่นเอง และพบว่าห้องนอนยังเป็นห้องที่สำคัญที่สุดเพราะพื้นที่บริเวณห้องนอนส่วนใหญ่ก็คือพื้นที่ที่ถูกใช้ประยุกต์เป็นห้องนั่งเล่น ห้องทานอาหาร หรือทำกิจกรรมทุกอย่างในบริเวณนี้ ส่วนห้องน้ำจะมีอยู่เกือบทุกบ้านภายในที่พักอาศัยส่วนใหญ่บ้านละ 1 ห้อง และห้องครัวที่คิดว่าจำเป็นกลับมีไม่ครบทุกหลังคาเรือน เนื่องจากบ้านบางหลังทำอาหารนอกบ้านเพราะภายในตัวบ้านมีพื้นที่ไม่เพียงพอที่จะวางอุปกรณ์ทำครัวได้ แต่จะสังเกตได้ว่าครอบครัวใดที่อยู่มานานก็จะมีบริเวณบ้านค่อนข้างมากกว่าครอบครัวที่ย้ายเข้ามาอยู่ที่หลัง เพราะพวกเขาได้สิทธิ์ในการจับจองพื้นที่ก่อนนั่นเอง บ้านประเภทนี้มักจะมีพื้นที่ปลูกต้นไม้ และตากผ้า แต่ก็มีบางรายที่แบ่งพื้นที่ของตัวเองมาก่อสร้างต่อเติมเป็นห้องเช่าเพื่อหารายได้ นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วเมื่อวิเคราะห์ถึงพฤติกรรมในการอยู่อาศัยพบว่า อาชีพมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมในเวลาว่าง และผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เมื่อว่างจากการทำงานก็จะทำกิจกรรมในการพักผ่อนเช่น นอน

ดูโทรทัศน์กับครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกิจกรรมที่ทำนอกบ้าน เช่น การพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน ไปเที่ยว ชายของ (อาชีพเสริม) ทำกิจกรรมชุมชน และเล่นกีฬา ดังนั้นจะเห็นว่าในกรณีการพักผ่อนในบ้าน พื้นที่ห้องนอนจึงเป็นพื้นที่หลักและมีความสำคัญมาก เพราะเป็นบริเวณที่สมาชิกในครัวเรือนจะมารวมกันทุกคน อีกทั้งบ้านบางหลังที่มีพื้นที่น้อยสมาชิกในครอบครัวก็จะนอนรวมในห้องเดียวกัน ถ้าบ้านหลังใดมีหลายครอบครัวก็จะมีแบ่งห้องหรือพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วนไปในแต่ละครอบครัว ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวละ 1 ห้องนอน ทั้งนี้การมีหรือไม่มีครัวเรือนย่อยก็จะมีอิทธิพลต่อการจัดแบ่งพื้นที่ในการนอนของแต่ละบ้านอีกทางหนึ่ง ในกรณีของกิจกรรมภายนอกที่พักอาศัย นอกจากการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านบริเวณใกล้เคียงแล้ว สถานที่ส่วนกลางที่คนนิยมมาร่วมทำกิจกรรมคือศาลาเอนกประสงค์ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับให้ชาวบ้านมารวมกันทำกิจกรรมของชุมชน หรืออาจเป็นอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้างในบางเวลาขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นว่าถึงแม้ชุมชนเจ้าพระยาจะเป็นชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็ง แต่ก็ยังมีข้อขัดแย้งหรือปัญหาเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การจะเข้ามาปรับปรุงและพัฒนาจึงจำเป็นต้องศึกษาปัญหาและข้อเท็จจริงในหลายด้านด้วยกัน ตลอดจนการให้ความร่วมมือของคนในชุมชนและเจ้าของที่ดินในอันที่จะเป็นกลไกผลักดันไปสู่ความสำเร็จของนโยบายและวิธีการในการปรับปรุงชุมชนให้มีความเหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยอย่างสมบูรณ์

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การเจริญเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดความแออัด ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก กระจัดกระจายในเมืองต่างๆ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและเมืองใหญ่ต่างๆทั่วไป เนื่องจากขาดการจัดการด้านที่ดินอย่างเหมาะสมที่จะสามารถรองรับการอยู่อาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ที่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้าง อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และการบริการ ซึ่งย้ายถิ่นฐานมาจากต่างๆจังหวัดเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ ปัจจุบันชุมชนแออัดรวมทั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยต่างๆ ประสบปัญหาหลายด้านทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการอยู่อาศัย ที่สำคัญคือปัญหาความมั่นคงในการอยู่อาศัย ถึงแม้หน่วยงานทางภาครัฐ หรือองค์กรเอกชนจะพยายามเข้ามาช่วยแก้ไข แต่ก็ยังไม่สามารถจัดปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไปได้ อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาต่างๆล้วนทำให้เกิดองค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นที่ละจุด ที่ละชุมชน หากแม้สามารถนำความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ประยุกต์ใช้ร่วมกับบริบทของสภาพการณ์ ปัญหาต่างๆ ของชุมชนใดก็ตามที่จะทำการปรับปรุง ความสำเร็จของโครงการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยก็จะมีความเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น

ชุมชนเจ้าพระยาก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบและมีสาเหตุเหมือนกับที่กล่าวมาข้างต้น อีกทั้งยังมีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก ซึ่งไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย การที่จะดำเนินโครงการปรับปรุงชุมชนให้ประสบความสำเร็จจึงควรจะต้องทำการศึกษาสภาพปัญหาในด้านต่างๆ พร้อมทั้งหา นโยบายและวิธีการจัดการที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาของชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการที่จะร่วมมือกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับปรุงทั้งหมดเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป โดยได้ผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเพื่อหาแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในก.ท.ม. กรณีศึกษาชุมชนเจ้าพระยา โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเจ้าพระยาและศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชนเพื่อหา นโยบายการจัดการที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการและการอยู่อาศัยของคนในชุมชน ผลการวิเคราะห์สามารถแบ่งสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนในปัจจุบัน ได้ดังนี้

6.1.1 ปัญหาทางกายภาพที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งได้แก่

6.1.1.1 ปัญหาภายในที่พักอาศัย คือ ที่พักอาศัยมีสภาพเก่า ท่อทรุดโทรม คับแคบและวัสดุที่นำมาก่อสร้างไม่แข็งแรงเท่าที่ควร เช่น ไม้อัด, ไม้ลึง, สังกะสีที่ขึ้นสนิมหรือเป็นรูโหว่ ตามแต่จะหาได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยทำให้ความสามารถในการจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงที่พักอาศัยมีไม่มาก จึงจำเป็นต้องปล่อยให้ทรุดโทรมไปเรื่อยๆ อีกทั้งการไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยเพราะเป็นที่ดินบุกรุกก็ส่งผลให้เกิดความลังเลใจที่จะปรับปรุงที่พักอาศัยให้ดีขึ้น

6.1.1.2 ปัญหาภายนอกที่พักอาศัย คือ ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมเนื่องจากขาดเงินที่จะนำมาปรับปรุงชุมชน ปัญหาด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ การไม่มีน้ำประปา – ไฟฟ้าใช้เป็นคนเอง ต้องซื้อจากเพื่อนบ้าน เพราะไม่มีเงินพอที่จะขอติดตั้งมิเตอร์ ประกอบกับการต่อท่อส่งน้ำจากท่อประปาของ ก.ท.ม. เข้ามาภายในชุมชนค่อนข้างลำบาก อีกทั้งยังผิดกฎหมาย จึงทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถยื่นมือเข้ามาช่วยแก้ไขได้, ปัญหาน้ำเน่าเสียที่เกิดจากการไม่มีท่อระบายน้ำในชุมชนทำให้เกิดการขังของน้ำทั้งจากบ้านเรือนและน้ำฝนที่ตกลงมา โดยเฉพาะพื้นที่ท้ายชุมชนเป็นที่ต่ำน้ำจึงไหลมารวมกันบริเวณนี้ เกิดน้ำเน่าเสียและเป็นที่เพาะพันธุ์ของยุงลายและอื่นๆ, ปัญหาการป้องกันอัคคีภัยที่ไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งมีสาเหตุมาจากถังดับเพลิงที่ติดตั้งอยู่ในปัจจุบันมีสภาพเก่าไม่สามารถใช้งานได้ และการไม่มีหัวฉีดน้ำดับเพลิงในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชน และปัญหาการเข้าถึงที่พักอาศัยซึ่งมีสาเหตุมาจากการขาดการวางผังชุมชนที่ดี ทำให้ชุมชนเกิดตรอก ซอก ซอย แคบๆ เป็นจำนวนมาก และเป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรมขึ้นได้ง่าย

6.1.2 ปัญหาด้านสภาพเศรษฐกิจ – สังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัญหาทางกายภาพอย่างใกล้ชิด และเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยซึ่งได้แก่

6.1.2.1 ปัญหาด้านรายได้ของผู้อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ดังนั้นการจะทำการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยจึงจำเป็นต้องให้เหมาะสมกับความสามารถในการจ่ายของผู้อยู่อาศัย ดังตารางที่ 5.10 และ 5.11 พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองมากกว่าปรับปรุงชุมชน ซึ่งพวกเขาไม่สามารถรับภาระในการจ่ายได้มากนัก อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยและจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่ารายได้ไม่ได้มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในที่พักอาศัยเท่าใดนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อยส่วนใหญ่จะรู้สึกพอใจเพียงกับสภาพที่อยู่อาศัยของตนเอง ซึ่งหาได้ตามอัตภาพ และพวกเขาจะให้ความสำคัญต่อการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิตประจำวันมากกว่าการลงทุนเพื่อที่อยู่อาศัย

6.1.2.2 ปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย(ดูรายละเอียดใน 5.1.1.3) โดยมีสาเหตุมาจากการไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่อาศัยอยู่ ซึ่งชุมชนเจ้าพระยามีสถานภาพเป็นชุมชนบุกรุก ดังนั้นการที่ชาวบ้านจะทำการตัดสินใจลงทุนในโครงการปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก

ลำบาก เพราะไม่รู้ว่าจะต้องถูกไล่ที่หรือย้ายที่อยู่เมื่อใด รวมถึงการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐบาลที่ไม่สามารถให้ได้เต็มที่ เพราะติดปัญหาด้านกฎหมาย

6.1.2.3 ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในที่พักอาศัยของตนเองและองค์กรชุมชนที่มีอยู่ แต่ในทางกลับกันเรื่องของสาธารณูปโภคและสภาพแวดล้อมจะเป็นสิ่งที่ผู้อยู่อาศัยมีความไม่พอใจเป็นส่วนใหญ่ ดังตารางที่ 5.2

6.1.2.4 ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเกือบทั้งหมดเห็นว่ามี ความจำเป็นในการปรับปรุงสภาพชุมชน และที่พักอาศัยโดยจากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของผู้อยู่อาศัยได้แก่ อายุ และระดับการศึกษา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับทัศนคติความจำเป็นในการปรับปรุง ดังตารางที่ 5.5 และ 5.9 ตามลำดับ โดยแบบสอบถามส่วนใหญ่จะถามผู้ที่ผู้นำครอบครัวหรือหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งเกือบทั้งหมดต้องการให้มีการปรับปรุง, รูปแบบการถือครองที่พำนักอาศัยมีความสัมพันธ์กับความต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยหลังการปรับปรุง ดังตารางที่ 5.7 ซึ่งเสียง 2 ใน 3 ส่วนของประชากรตัวอย่างต้องการที่จะมีที่ดินและที่พักอาศัยเป็นของตนเอง ส่วนในรายชื่อที่ครอบครองแบบเช่าอาศัย ถึงแม้ครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างผู้เช่าอาศัยจะยังมีความต้องการถือครองที่ดินและที่พักอาศัยเป็นของตนเองแต่ส่วนที่เหลือก็ยังมีความต้องการเช่าอาศัยอยู่ต่อไปด้วยเหตุที่มีรายได้ไม่เพียงพอ นอกจากนี้การมีครอบครัวย่อยก็ยังมีความสัมพันธ์กับความยินยอมจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงดังตารางที่ 5.8 โดยความเห็นเกือบส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงที่พักอาศัย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความคับแคบของที่พักอาศัยในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในกลุ่มที่มีครัวเรือนย่อยในหลังคาเรือนจะมีสัดส่วนความไม่ยินยอมจ่ายเงินมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีครัวเรือนย่อยในหลังคาเรือน ก็อาจเป็นเพราะว่ายังมีความต้องการใช้เงินเพื่อจ่ายในด้านอื่นๆมากกว่า

6.1.3 บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน ผู้อยู่อาศัย เจ้าของที่ดินและหน่วยงานรัฐบาล ตลอดจนองค์กรเอกชนต่างๆ ในการเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงชุมชน

6.1.3.1 องค์กรชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ซึ่งในปัจจุบันชุมชนเจ้าพระยาได้มีการจัดตั้งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยเฉพาะคณะกรรมการชุมชนได้มีการเลือกตั้งกันในชุมชนและชาวบ้านรู้สึกพึงพอใจในการบริหาร อีกทั้งยังประสบความสำเร็จในการพยายามร่วมมือกันพัฒนาชุมชน เช่นการจัดสร้างศูนย์เด็ก ห้องสมุดชุมชน ศาลาเอนกประสงค์ และการปรับปรุงทางเท้าในชุมชน (ดูรายละเอียดใน 5.2.1)

6.1.3.2 ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อโครงการปรับปรุงและสามารถเข้าร่วมในโครงการได้เกือบทั้งหมด ดังตารางที่ 5.12 ทั้งนี้วิธีการที่เข้าร่วมจำเป็นจะต้องหลีกเลี่ยงปัญหาหรือลดผลกระทบในด้านต่างๆที่จะตามมาให้น้อยที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายซึ่งต้องอยู่ในอัตราที่เหมาะสมกับความสามารถในการจ่ายของพวกเขา ทั้งนี้วิธีเข้าร่วมส่วนใหญ่คือ การร่วมแสดงความ

คิดเห็น ตัดสินใจ และการใช้ทักษะฝีมือ แรงงานในการร่วมทำโครงการปรับปรุง แต่ในกรณีของผู้ที่ไม่สามารถสละเวลา แรงงานเข้าช่วยได้ก็จะให้การสนับสนุนด้านการเงินแทนเท่าที่จะสามารถจ่ายได้ ดังตารางที่ 5.13

6.1.3.3 เจ้าของที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยา ซึ่งประกอบด้วย เอกชนและรัฐบาล ทั้งนี้ในปัจจุบันยังไม่มีโครงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินใดๆในบริเวณชุมชน โดยส่วนของเอกชนก็กำลังรอดูสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศ และรอดูนโยบายการจัดการหากมีโครงการปรับปรุงเกิดขึ้นจริง ส่วนในด้านที่ดินของรัฐนั้นก็ยังไม่มีการที่จะจัดการกับที่ดินบริเวณนี้ซึ่งอาจเป็นเพราะอยู่ในระหว่างตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดิน(ดูรายละเอียดใน 5.2.3) และรอนโยบายจากหน่วยงานที่สูงขึ้นไปก่อน

6.1.3.4 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐบาล และองค์กรเอกชนต่างๆ ยังเป็นไปไม่ได้ไม่เต็มที่นัก โดยเฉพาะจากภาครัฐ ซึ่งติดขัดปัญหาทางข้อกฎหมาย จึงไม่สามารถให้ความช่วยเหลือปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนได้อย่างเต็มความสามารถ ส่วนองค์กรเอกชนภายนอกก็ทำได้เพียงแค่ให้ความช่วยเหลือด้านเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ แก่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่มีบทบาทมากนักต่อโครงการปรับปรุงชุมชนในด้านต่างๆ ที่ผ่านมา นอกจากการที่ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากโครงการ THAI – UNCAP ในเรื่องการจัดสร้างศูนย์พัฒนาเด็กในชุมชนเท่านั้น (ดูรายละเอียดใน 5.2.4)

6.1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบที่พักอาศัยและพฤติกรรมการอยู่อาศัยในที่พักและชุมชน พบว่า รายได้รวมของผู้อยู่อาศัยในหลังคาเรือนและจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนมีความสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัย ดังตารางที่ 5.14 และ 5.16 นอกจากนั้นตัวแปรทั้งสองยังมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอีกด้วย ดังตารางที่ 5.15 ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากครัวเรือนที่มีรายได้รวมมากส่วนใหญ่จะมีจำนวนสมาชิกในวัยทำงานอาศัยรวมอยู่ด้วยกันหลายคน และทำให้มีความสามารถที่จะสร้างบ้านเองหรือซื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิม ซึ่งมีขนาดใหญ่เพียงพอต่อการอยู่อาศัยได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อทำการศึกษาต่อไปอีกพบว่ากรณี - ไม่มีครัวเรือนย่อยในหลังคาเรือนยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับขนาดที่พักอาศัย ดังตารางที่ 5.17 ซึ่งก็ตรงกับความจริงที่ว่าบ้านใดที่มีครัวเรือนย่อยอาศัยอยู่รวมกัน โอกาสที่จะมีจำนวนสมาชิกในหลังคาเรือนเพิ่มขึ้นย่อมจะสูงตามไปด้วย และสำหรับชุมชนเจ้าพระยาเป็นที่น่าสังเกตว่าระยะเวลาในการอยู่อาศัยไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับขนาดที่พักอาศัยเท่าใดนัก อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนน้อยและมีการย้ายเข้า - ย้ายออกในชุมชนค่อนข้างบ่อย โดยเฉพาะในกลุ่มของบ้านเช่า นอกจากนี้จำนวนชั้นของบ้านก็มีความสัมพันธ์โดยตรงกับขนาดที่พักอาศัย เพราะบ้านที่มีเนื้อที่มากก็มีแนวโน้มเป็นบ้าน 2 ชั้นมากขึ้นตามไปด้วย และพื้นที่ที่สำคัญที่สุดในบ้านคือ บริเวณส่วนที่เป็นห้องนอน ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกใช้เป็นห้องพักผ่อนของครอบครัวในตอนกลางวัน เพราะจากการสำรวจและสังเกตการณ์ ห้องนอนจะเป็นหัวใจของบ้านที่ต้องมีและยังเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การ

ออกแบบบ้านพักอาศัยอย่างเหมาะสมอีกด้วย รองลงมาคือห้องน้ำซึ่งมีเกือบทุกหลังคาเรือน สุดท้ายคือห้องครัวที่สามารถอยู่ในบ้านหรือนอกบ้านก็ได้ตามแต่เนื้อที่ที่จะอำนวย ดังตารางที่ 5.18

การศึกษาพฤติกรรมกรรมการอยู่อาศัยในที่พัก พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะนอนพักผ่อนในเวลาว่าง หรือดูโทรทัศน์ กับครอบครัว ส่วนกิจกรรมภายนอกบ้านก็คือ เดินเล่น พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน ชายของ ไปเที่ยว ทำกิจกรรมชุมชน หรือเล่นกีฬา ส่วนพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมของชุมชนคือ บริเวณศาลาเอนกประสงค์ และศูนย์เด็กในชุมชน ดังตารางที่ 5.19 และจากตารางที่ 5.20 ยังแสดงให้เห็นว่าตัวแปรอาชีพมีความสัมพันธ์กับชนิดของกิจกรรมในเวลาว่างอีกด้วย นอกจากนี้พฤติกรรมการแบ่งพื้นที่ในการนอนยังได้รับอิทธิพลมาจากตัวแปรจำนวนครัวเรือนย่อยในหลังคาเรือน ดังตารางที่ 5.21 และ 5.22 ตามลำดับ ซึ่งการแบ่งพื้นที่ในการนอนนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่จะต้องนำมาพิจารณาในด้านการออกแบบที่พักอาศัยต่อไป ส่วนพฤติกรรมภายนอกที่พักอาศัยหรือภายในชุมชนจากการสังเกตการณ์และข้อมูลการตอบแบบสอบถาม พบว่า ในช่วงวันทำงาน (วันจันทร์ – วันศุกร์) ภายในชุมชนจะไม่ค่อยมีคนมากนักเพราะชาวบ้านต้องออกไปทำงานนอกชุมชน แต่บริเวณด้านหน้าชุมชนที่ติดกับถนนพระรามที่ 3 จะมีผู้คนสัญจรหรือทำกิจกรรมค่อนข้างเยอะ เนื่องจากบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ค้าขาย มีร้านรับซื้อของเก่า ร้านอาหาร ร้านซ่อมจักรยานยนต์ ฯลฯ ทำให้มีกิจกรรมเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

6.2 ข้อเสนอแนะในด้านนโยบาย

จากผลการศึกษาที่ได้ พบว่าปัญหาที่สำคัญของชุมชนเจ้าพระยาคือปัญหาด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัยเนื่องจากเป็นชุมชนบุกรุกและผิดกฎหมาย รองลงมาคือปัญหาด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัย โดยมีสาเหตุมาจากการเป็นผู้มีรายได้น้อยไม่มีทุนเพียงพอที่จะทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเอง ซึ่งรายได้ในปัจจุบันก็เพียงพอเฉพาะค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเท่านั้น การที่ชาวบ้านจะดำเนินการปรับปรุงสิ่งใดต่อชุมชนและที่พักอาศัยจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ลำบากเพราะไม่มีผู้ใดจะรับรองว่าเมื่อลงทุนไปแล้วจะสามารถได้อยู่ในที่เดิมต่อไปในอนาคตหรือไม่ (ดูรายละเอียด 6.1.2) ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ, เอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนด้วยกันหลายฝ่าย โดยเฉพาะเจ้าของที่ดินซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลเป็นอย่างสูงต่อความมั่นคงในการอยู่อาศัยของชาวชุมชนดังที่กล่าวในหัวข้อ 6.1.3.3 อันมีผลต่อเนื่องไปถึงความกล้าตัดสินใจลงทุนในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชนของผู้อยู่อาศัยทั้งหมดด้วย ดังนั้นแนวทางปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาชุมชนเจ้าพระยาจึงมีข้อเสนอแนะในด้านนโยบาย ดังนี้

6.2.1 ด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัย

เป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่ต้องทำอย่างเร่งด่วน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อการตัดสินใจปรับปรุงที่พักอาศัยและชุมชน เนื่องจากเป็นหลักประกันว่าเมื่อชาวบ้านได้ลงทุนหรือร่วมมีอำนาจในการปรับปรุงแล้วจะสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและมีระยะเวลาในการอยู่อาศัยได้นานพอสมควรหรือสามารถมีที่ดินและที่พักอาศัยเป็นของตนเองได้ อีกทั้งสามารถทำการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมภายในชุมชนได้ตามความต้องการของตนเอง

สำหรับชุมชนเจ้าพระยา การที่มีสภาพเป็นชุมชนบุกรุก ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองจึงทำให้เป็นเหตุของความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย ดังนั้นหากสามารถแก้ไขปัญหาการถือครองที่ดินได้สำเร็จ โครงการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัยก็จะมีความเป็นไปได้สูงขึ้น ซึ่งเมื่อนำผลจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและทัศนคติความพึงพอใจ และความต้องการในด้านต่างๆของผู้อยู่อาศัย มาประกอบการพิจารณา (ดูรายละเอียด 6.1.1 และ 6.1.2) พบว่า ถึงแม้ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่ามีเจตจำนงจำเป็นต้องปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย และมีความต้องการเป็นเจ้าของที่ดินและที่พักอาศัยภายหลังโครงการปรับปรุงชุมชนแล้วเสร็จ แต่กลับไม่สามารถที่จะจ่ายเงินเพื่อปรับปรุงที่พักอาศัยได้อย่างเต็มที่ เพราะพวกเขายังมีความต้องการที่จะใช้จ่ายเงินในด้านอื่นๆมากกว่า ประกอบกับการที่พื้นที่บริเวณชุมชนเจ้าพระยาในปัจจุบันเป็นที่ดินที่มีมูลค่า (Land value) หรือมีราคาค่อนข้างสูง โดยเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่มีระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เข้าถึง และมีถนนพระราม 3 ตัดผ่านหน้าที่ดินบริเวณนี้ อีกทั้งในอนาคตที่ดินบริเวณนี้ก็อยู่ในบริเวณที่กรุงเทพมหานครมีโครงการจะพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นเพื่อรองรับความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของไทยทำให้เป็นการยากที่จะสามารถสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยบนที่ดินผืนนี้ให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชน ดังนั้นจำเป็นจะต้องหาหนทางที่เหมาะสมและรัดกุมในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินภายหลังการปรับปรุง หรือการหาพื้นที่ที่ชาวชุมชนผู้มีรายได้น้อยจะสามารถอาศัยอยู่อย่างมั่นคงได้ โดยจะต้องมีมาตรการป้องกันการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินภายหลังจากการปรับปรุงด้วย เพราะการดำเนินการพัฒนาจะทำให้เกิดผลประโยชน์ทางธุรกิจบนที่ดินชั้นได้ สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องความมั่นคงในการอยู่อาศัย ของงานวิจัยฉบับนี้คือ การสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยบนที่ดินผืนใหม่ ด้วยวิธีการ Slum Relocation ซึ่งวิธีนี้จำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหรือเป็นตัวกลางในการพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่ และควรเป็นหน่วยงานที่มีประสบการณ์เรื่องที่อยู่อาศัยเป็นอย่างดี โดยมีอำนาจตามกฎหมายในการจัดการปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งก็คือหน่วยงานจากภาครัฐนั่นเอง โดยเฉพาะการเคหะแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ถือว่ามีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการจัดการ การแก้ไขปัญหาทางด้านที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ควรจะต้องดำเนินการร่วมกับหน่วยงานทางด้านการเงินต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทุนที่จะต้องนำไปใช้ซื้อที่ดินบริเวณอื่นที่มีราคาถูกลง และควรจะต้องไม่ไกลจากบริเวณที่ตั้งชุมชนเดิมมากนัก สาเหตุเพราะผู้มีราย

ได้น้อยส่วนใหญ่จะเลือกทำเลที่อยู่อาศัยให้ใกล้กับแหล่งงานของตนเองเป็นสำคัญ เพื่อลดภาระเรื่องค่าเดินทางลง

โดยการดำเนินการหลังจากที่หาที่ดินได้แล้ว ขั้นตอนในการมอบกรรมสิทธิ์ที่ดินให้กับผู้อยู่อาศัยนั้นอาจเป็นไปในการขายที่ดินให้ในราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาด หรือการให้เช่าอาศัยระยะยาวในอัตราค่าเช่าที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย วิธีนี้เจ้าของที่ดินที่ได้ประโยชน์จากที่ดินเดิมนั้นจำเป็นจะต้องมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายด้วย (ตามมติ ครม. เมื่อ 22 มกราคม 2535) โดยหน่วยงานกลางเป็นผู้แบ่งที่ดินให้แก่ผู้อยู่อาศัย และทำหน้าที่พัฒนาระบบสาธารณูปโภค (ด้วยเงินอุดหนุนจากภาครัฐ) ให้กับชุมชน ส่วนแนวทางในการดำเนินการหรือย้ายนั้นจำเป็นจะต้องทำการศึกษาต่อถึงหลักการที่เหมาะสมที่จะสามารถนำมาใช้กับบริบทของชุมชนเจ้าพระยาได้ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมชุมชน และควมมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

6.2.2 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจในชุมชน

เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย และประกอบอาชีพรับจ้าง ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน ดังนั้นการแก้ไขปัญหาทางด้านรายได้ จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อมาหลังจากการมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยแล้ว เพื่อเป็นการนำไปสู่ความคิดที่จะปรับปรุงสภาพที่พักอาศัยและชุมชนของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิมและยินยอมที่จะจ่ายเงินเพื่อการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของผู้อยู่อาศัย ขจัดปัญหาการว่างงาน เช่น การสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมอาชีพ ส่งเสริมการผลิต การจัดหาตลาด จัดตั้ง สหกรณ์ ตลอดจนจัดหาแหล่งเงินทุนให้ผู้อยู่อาศัยได้กู้เงินเพื่อลงทุนประกอบธุรกิจ สร้างอาชีพ หรือพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นต้น ซึ่งวิธีการดำเนินการคือ

6.2.1.1 สนับสนุนให้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ ให้มีความเข้มแข็ง มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้จากภาครัฐคอยให้คำปรึกษาและฝึกอบรม ทั้งนี้สำหรับชุมชนเจ้าพระยาได้มีองค์กรชุมชนหลายองค์กรขึ้นมาแล้ว ซึ่งได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มชาเล็ง กลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรี กองทุนเด็กในชุมชน แต่ก็ยังดูเหมือนว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในด้านการจัดการ การบริหารงาน และความสนใจในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของคนในชุมชน ทั้งนี้ถ้าหากหน่วยงานภาครัฐจัดให้มีการอบรมให้ความรู้กับประชาชนอย่างต่อเนื่องและช่วยสนับสนุนทางด้านการบริหารงาน ก็จะทำให้องค์กรชุมชนต่างๆ เหล่านี้มีความเข้มแข็งขึ้นมาได้

6.2.1.2 สนับสนุนให้มีโครงการฝึกอบรมทักษะฝีมือแรงงาน แก่ชาวชุมชนเพื่อสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรีในชุมชนที่ให้แม่บ้านได้มีโอกาสเข้ามารวมกลุ่มกันทำงานหารายได้ให้มากขึ้น

6.2.1.3 ภาครัฐหรือองค์กรเอกชนควรสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ผู้ว่างงานได้มีงานทำ โดยการจัดหางาน แหล่งงาน ตลาด เพื่อรองรับผลผลิตหรือ สินค้าต่างๆ ที่ผลิตขึ้นโดยชาวชุมชน ซึ่งรัฐอาจจัดหาพื้นที่ให้ชาวชุมชนนำสินค้าไปขายและพื้นที่นั้นควรอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนักเพื่อเป็นการลดภาระในการขนส่งไปด้วย

6.2.3 การพัฒนาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัญหาด้านสังคมของชุมชนเจ้าพระยาที่สำคัญที่สุดคือ ปัญหายาเสพติด ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วน ถึงแม้ว่าปัจจุบันทางชุมชนเองจะพยายามรณรงค์ต่อต้าน อีกทั้งได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการป้องกันและแก้ไข แต่ก็ยังไม่หมดสิ้น โดยเฉพาะผู้ที่ติดยาเสพติดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชน และพบว่านิยมมีการซื้อขายกันภายในบริเวณชุมชนยามค่ำคืน เป็นสาเหตุของปัญหาต่างๆสืบเนื่องตามมามากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพอนามัย และปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ฯลฯ ดังนั้นแนวทางหรือนโยบายที่ควรนำมาใช้เสนอแนะในการป้องกันและแก้ไขปัญหา คือ

6.2.3.1 สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคง และอบอุ่นภายในครอบครัว อีกทั้งดำรงประเพณีและวัฒนธรรมควบคู่กันไป อย่างต่อเนื่องเป็นประจำ

6.2.3.2 ส่งเสริมและพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เช่น คณะกรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน ให้เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้อาจเน้นไปที่กลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งจัดได้ว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะต้องให้ความสำคัญและดูแลอย่างใกล้ชิด

6.2.3.3 ส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การจัดให้มีครูอาสา เข้ามาดูแล อบรมให้ความรู้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะในตอนกลางวันที่ผู้ปกครองจะต้องออกไปทำงาน ซึ่งจะปล่อยให้เด็กอยู่กันตามลำพังในบ้าน พร้อมไปกับการให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยกับชาวบ้าน การจัดตั้งศูนย์อนามัยและพัฒนาห้องสมุดชุมชนที่มีอยู่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไปสำหรับชาวชุมชน

6.2.3.4 ส่งเสริมให้ชาวชุมชนรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเอง ในการที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและรวมตัวกันเพื่อพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันจัดระเบียบให้กับชุมชน ซึ่งหน่วยงานภาครัฐควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังการทำงาน และคอยเป็นผู้ประสานงานกำกับดูแล ให้คำแนะนำต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครจะมีจำนวนมาก และหลายชุมชนก็ได้รับการแก้ไขปัญหาและดำเนินการช่วยเหลือปรับปรุงชุมชนแล้วจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง แต่ยังมีชุมชนแออัดอีกไม่น้อยที่ประสบปัญหาด้านการอยู่อาศัย การที่จะดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เหลือนั้น ควรที่จะทำการศึกษารายละเอียดของชุมชนนั้นๆ ให้ได้มากที่สุดก่อน เพื่อความเหมาะสมและ

ความสำเร็จในการดำเนินนโยบายและการทำการปรับปรุงชุมชน ซึ่งกระบวนการแก้ไขปัญหาคำเป็นจะต้องมีความรวดเร็ว คล่องตัว ยืดหยุ่นตามสภาพปัญหา มีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีและแสวงหาทางออกของปัญหาหรือทางเลือกใหม่ๆ (Innovative Approach) เข้ามาแก้ไขต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแนวทางในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในส่วนของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ในการวิจัยฉบับนี้จึงขอเสนอแนะแนวทางด้านการจัดการสภาพชุมชนและที่พักอาศัยที่น่าจะเหมาะสมและสอดคล้องกับชุมชนเจ้าพระยา

6.3 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการสภาพชุมชนและที่พักอาศัย

ตามที่ได้เสนอแนะนโยบายในการจัดการด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัย สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเจ้าพระยาไปแล้วนั้น งานวิจัยฉบับนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นถึงแนวทางในการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพหรือสภาพชุมชนและที่พักอาศัยในชุมชนเจ้าพระยาอีกส่วนหนึ่ง เพราะสภาพแวดล้อมและสภาพที่พักอาศัยภายในชุมชนก็มีความเชื่อมโยงเหมือนกัน (ดูรายละเอียด 6.1.1) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาทางด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยที่กำลังเผชิญอยู่ ดังนั้นหากสามารถแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัยและด้านเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยได้สำเร็จ ความเป็นไปได้ที่จะมีโครงการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัยก็มีสูงขึ้น สำหรับในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางด้านการจัดการสภาพชุมชนและที่พักอาศัยที่เห็นว่าเหมาะสมกับชุมชนเจ้าพระยาดังต่อไปนี้ คือ วิธีการร่วมกันก่อสร้าง (Mutual Aid Housing)

นอกจากแนวทาง Slum Relocation ที่เลือกนำมาใช้สร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยของชุมชนแล้ว การเลือกเทคโนโลยีหรือวิธีการที่เหมาะสมเข้ามาใช้ในเชิงปฏิบัติเพื่อทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่สมควรจะต้องดำเนินการควบคู่กันไป โดยจำเป็นจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับความสามารถในการจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นหลัก เพราะเงินเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของผู้มีรายได้น้อย และจากข้อมูลแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ พบว่าพวกเขามีความพึงพอใจในที่พักอาศัยของตนเองอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าที่พักอาศัยของพวกเขาจะเก่าทรุดโทรม แต่พวกเขาก็รับได้ ในทางกลับกันพวกเขาจะให้ความสำคัญกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตประจำวันเสียมากกว่า ดังนั้นในการวิจัยฉบับนี้จึงเสนอแนะวิธีการคือ การร่วมกันก่อสร้าง (Mutual Aid Housing) ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน วิธีนี้จะเป็วิธีที่เหมาะสมและยังสามารถกระทำได้ควบคู่ไปกับแนวทางการสร้างความมั่นคงในที่ดินทั้ง 2 แนวทางที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 6.2.1 อีกทั้งยังสะดวกต่อแรงงานที่ขาดทักษะและเวลาในการก่อสร้าง ซึ่งแรงงานเหล่านั้นก็คือชาวบ้านนั่นเองที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยด้วยกัน เพื่อเป็นการประหยัดค่าแรงในการจ้างคนงานนอกพื้นที่ อีกทั้งวัสดุที่จะนำมาใช้ก่อสร้างควรจะหาได้ง่าย ราคาถูกหรือไม่แพงเกินกว่าที่ชาวบ้านจะจ่ายได้ มีความแข็งแรงทนทาน และสอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น ดังนั้นเทคโนโลยีในการก่อสร้าง

สร้างจึงต้องเหมาะสมกับข้อจำกัดด้านทักษะฝีมือของแรงงานที่มีอยู่ การออกแบบส่วนประกอบอาคาร และการประกอบแบบก่อสร้างจึงจำเป็นจะต้องมีความยืดหยุ่นได้ เมื่อเกิดความคลาดเคลื่อนขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปในการสร้างบ้าน ขั้นตอนการก่อสร้างจะมีความยุ่งยากมากกว่าการผลิตชิ้นส่วนในการก่อสร้าง และเป็นความยากลำบากในการทำงานของชาวบ้าน จึงควรเลือกใช้วัสดุที่สำเร็จรูปมาเป็นส่วนประกอบอาคารให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และควรที่จะให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันช่วยก่อสร้างซึ่งดูจะเป็นวิธีที่ดีกว่าจะให้แต่ละครอบครัวสร้างบ้านกันเอง

ในการตัดสินใจเลือกรูปแบบของบ้านพักอาศัยและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนประกอบอาคารที่เหมาะสม จำเป็นจะต้องศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับความต้องการ ความพึงพอใจและพฤติกรรมในการอยู่อาศัยของผู้พักอาศัย นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีผลต่อขนาดที่พักอาศัยและรายได้ ที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการจ่ายเพื่อการปรับปรุง อันมีผลถึงการเลือกวัสดุที่จะนำมาใช้เป็นส่วนประกอบอาคาร เพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง และที่สำคัญที่สุดคือ การให้ผู้อยู่อาศัยสามารถมีส่วนร่วมในการเสนอรูปแบบที่พักอาศัยของพวกเขาเอง

หลังจากทำความเข้าใจเรื่องรูปแบบอาคารและขนาดที่เหมาะสมแล้ว วัสดุที่จะนำมาใช้ในการก่อสร้าง โดยทั่วไปชาวบ้านจะคุ้นเคยกับการใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลักทำส่วนประกอบของ เสา คาน พื้นและโครงสร้างหลังคา ส่วนวัสดุที่ใช้ทำผนังนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายของแต่ละครัวเรือน และส่วนใหญ่จะเป็นเศษไม้หรือไม้อัด หรือสังกะสี ซึ่งเป็นวัสดุที่ไม่คงทนแข็งแรง ในงานวิจัยฉบับนี้จึงเสนอแนะให้ใช้ ระบบการก่อสร้างที่ใช้วัสดุสำเร็จรูป เช่น อิฐบล็อก, แผ่นพื้น ค.ส.ล. สำเร็จรูป และผนังสำเร็จรูป เข้ามาผสมผสานกับวิธีก่อสร้างแบบ Self – Help (ดูรายละเอียดตัวอย่างการก่อสร้างได้ที่ภาคผนวก ก) ซึ่งค่อนข้างจะมีความแข็งแรงมากกว่า อีกทั้งยังสามารถทำเองได้ซึ่งเป็นไปในแนวทางของกระบวนการ Mutual Aid และยังใช้เวลาในการก่อสร้างสั้นกว่า เพราะแทนที่จะเสียเวลาในการตั้งแบบ ผูกเหล็กแล้วเทคอนกรีตพื้นหรือทำอิฐบล็อกแล้วนำมาก่อทีละก้อนเป็นผนัง ก็ใช้วิธีวางแผ่นพื้นสำเร็จแล้วเทคอนกรีตทับหน้าแทน และผนังก็ใช้ผนังสำเร็จซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าแต่ติดตั้งง่ายกว่าแทน ส่วนเสาเข็มเมื่อเทียบราคากับความแข็งแรงแล้วเห็นว่าการใช้เสาเข็ม ค.ส.ล. สำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาดน่าจะใช้ทุนต่ำกว่า และแข็งแรงกว่าเมื่อต้องตอกเข็มต่อกันหลายต้น โดยที่วัสดุเหล่านี้ชาวบ้านสามารถร่วมมือกันเป็นผู้ผลิตชิ้นส่วนต่างๆเอง และมีองค์กรเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการจัดสร้างโรงงานผลิตชิ้นส่วนภายในที่ตั้งชุมชน เพื่อความสะดวกต่อการขนย้าย ซึ่งวัสดุพื้นฐานคือ ทราช ลูกรั้ง ซีเมนต์ เหล็ก และไม้สำหรับปริมาณงานที่ไม่มากนัก ในด้านของเครื่องมือ อุปกรณ์และวิธีการทำการผลิตชิ้นส่วนนั้นจะต้องใช้งานได้ง่ายและชาวบ้านสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วจากการปฏิบัติจริง

เนื่องจากปัญหาที่สำคัญและควรนำมาพิจารณาในระหว่างระยะเวลาการก่อสร้างคือ ความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอของราคาวัสดุ ซึ่งอาจจะทำการประมาณราคาได้ยากในเรื่องของเงินที่ลงทุนที่ต้องใช้

และระยะเวลาในการทำงานทั้งหมด จึงจำเป็นจะต้องศึกษาและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอย่างละเอียดก่อนการดำเนินโครงการ พร้อมทั้งหาวิธีการป้องกันและแก้ไข ทั้งนี้ถ้าหากว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับปรุงทั้งหมดสามารถร่วมมือกันทำงานได้โดยไม่มีการผูกขาดในแนวความคิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพียงแต่ทุกคนมีสิทธิเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเสมอภาค การดำเนินงานปรับปรุงก็อาจเป็นไปได้ด้วยดีและประสพผลสำเร็จในที่สุด

ด้วยหลักการของวิธี Mutual Aid Housing ที่ต้องการให้ผู้อยู่อาศัยได้มีส่วนร่วมกันและช่วยเหลือกันในการปรับปรุง ดังนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานจึงเสนอหลักการว่าควรมีการแบ่งกลุ่มของผู้อยู่อาศัยโดยให้สมาชิกภายในแต่ละกลุ่มทำหน้าที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนจำนวนของสมาชิกในกลุ่มขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของขนาดชุมชนและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย ซึ่งจะต้องให้ผู้อยู่อาศัยแสดงความเห็นร่วมด้วยในการแบ่งกลุ่มก่อนดำเนินขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการแบ่งกลุ่มก็เพื่อต้องการให้การดำเนินงานของผู้มีส่วนร่วมเป็นไปได้ง่ายขึ้น เพราะถ้าสมาชิกมีขนาดกลุ่มที่เหมาะสมก็จะสามารถควบคุมและพูดคุยกันได้ง่ายกว่าการมีสมาชิกจำนวนมาก ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะช่วยกันสร้างบ้านของตนเองร่วมกัน อีกทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีกันของสมาชิกภายในกลุ่มด้วย โดยกรณีของชุมชนเจ้าพระยา การแบ่งเป็นกลุ่มย่อย (Small Cluster) เพื่อให้สมาชิกร่วมกันปรับปรุงชุมชนและที่พักอาศัยจำเป็นต้องศึกษาหาความสัมพันธ์และความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในการเลือกกลุ่มที่จะเป็นสมาชิกและให้ชาวบ้านมีสิทธิตัดสินใจในการเลือกผู้นำในกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยนี้จะมีผลต่อการออกแบบวางผังที่อยู่อาศัย (Site Plan) โดยแต่ละกลุ่มก็จะมีพื้นที่สร้างบ้านของตนเอง มีเขตแดนและทางเข้ากลุ่มอาคารที่พักของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นของตนเองและแต่ละกลุ่มอาคารจะมีพื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน เช่น ที่ว่างเล็กๆสำหรับทำกิจกรรม พักผ่อน ศูนย์เด็กเล็กและศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน ซึ่งสามารถเข้าถึงได้สะดวกจากทางเดินหลักในชุมชน

หลังจากการออกแบบวางผังให้กับชุมชนแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องกระทำควบคู่ไปด้วยคือการออกแบบอาคารที่พักอาศัยที่มีรูปแบบเหมาะสมกับความสามารถในการจ่ายและการอยู่อาศัย ตามที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นรูปแบบอาคารจึงควรเป็นรูปแบบที่ประหยัดทั้งราคาค่าก่อสร้างระยะเวลาในการก่อสร้าง แต่มีความมั่นคงแข็งแรงพอสมควร โดยรูปแบบของอาคารที่จะเกิดขึ้นนั้นจำเป็นต้องมีความเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมในการอยู่อาศัยของผู้ใช้งานเป็นหลัก ดังรายละเอียดหัวข้อ 6.1.4 เหนือสิ่งอื่นใดควรให้ผู้อยู่อาศัยได้มีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นในการออกแบบเพิ่มเติมด้วย เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ แต่จำเป็นจะต้องคำนึงถึงต้นทุนและเวลาที่จะใช้ในการก่อสร้างเป็นสำคัญ นั่นคือผู้อยู่อาศัยจะต้องสามารถจ่ายเงินได้ในการสร้างบ้านของพวกเขาและมีเวลาในการเข้าร่วมโครงการปรับปรุงด้วย นอกจากนี้ก่อนเริ่มการก่อสร้างควรที่จะวางแผนจัดแบ่งพื้นที่ในการปรับปรุงเสียก่อนว่าพื้นที่ใดควรจะเริ่มก่อสร้างปรับปรุงเป็นส่วนแรกและต่อ

ไป ทั้งนี้ต้องเตรียมการจัดหาที่อยู่อาศัยชั่วคราวให้กับชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณพื้นที่ก่อสร้าง ซึ่งจากการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ชุมชนพบว่าพื้นที่โล่งกว้างอยู่ ถ้าหากสามารถวางแผนปรับปรุงใช้พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวของกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่กำลังดำเนินการปรับปรุงบ้านอยู่รวมทั้งใช้พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งโรงงานผลิตชิ้นส่วนสำเร็จรูปไปพร้อมๆกันก็จะเป็นการดี ยิ่ง และจะต้องเตรียมการวางแผนถึงระยะเวลาที่ต้องใช้ในการก่อสร้างให้รอบคอบ ซึ่งเวลาที่ใช้ในการก่อสร้างอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ช่วงเวลาที่ชาวบ้านจะสามารถเข้ามาร่วมกันก่อสร้างที่พื้ที่อาศัย ซึ่งมีจำกัดเพราะต้องหารายได้ในตอนกลางวัน ดังนั้น เวลาที่ใช้ในการก่อสร้างอาจมีได้แค่ตอนเย็นหรือในวันหยุด , การขาดทักษะฝีมือในการก่อสร้างซึ่งทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างล่าช้าและมีข้อผิดพลาดบ่อยครั้ง แต่เมื่อได้ร่วมกันทำงานมากขึ้นเรื่อยๆ แรงงานเหล่านั้นก็จะมีโอกาสพัฒนาฝีมือของตนเองยิ่งขึ้น , การขาดผู้นำกลุ่มที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ฯลฯ โดยที่ปัญหาเหล่านี้ควรจะต้องเตรียมการแก้ไขไว้ควบคู่ไปกับการวางแผนปรับปรุงชุมชนที่กำลังดำเนินการอยู่

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น จะเห็นว่าทั้งผู้ที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ในการปรับปรุงชุมชนและที่พื้ที่อาศัย โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้อยู่อาศัยบางรายที่มีขนาดพื้นที่ในการครอบครองมาก แต่กลับได้ที่ดินน้อยลงในการจัดสรรใหม่ แต่นั่นคือข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในการใช้วิธีประสานประโยชน์ที่ดิน เพราะที่ดินจะมีขนาดเล็กลงเนื่องจากถูกแบ่งไปให้เจ้าของที่ดินนำไปใช้ประโยชน์ส่วนหนึ่ง ซึ่งผู้อยู่อาศัยอาจจำเป็นต้องยอมรับเพื่อแลกเปลี่ยนกับความมั่นคงในการอยู่อาศัยและความมีมาตรฐานในสภาพชุมชนและที่พื้ที่อาศัยของตนเองเพิ่มขึ้น

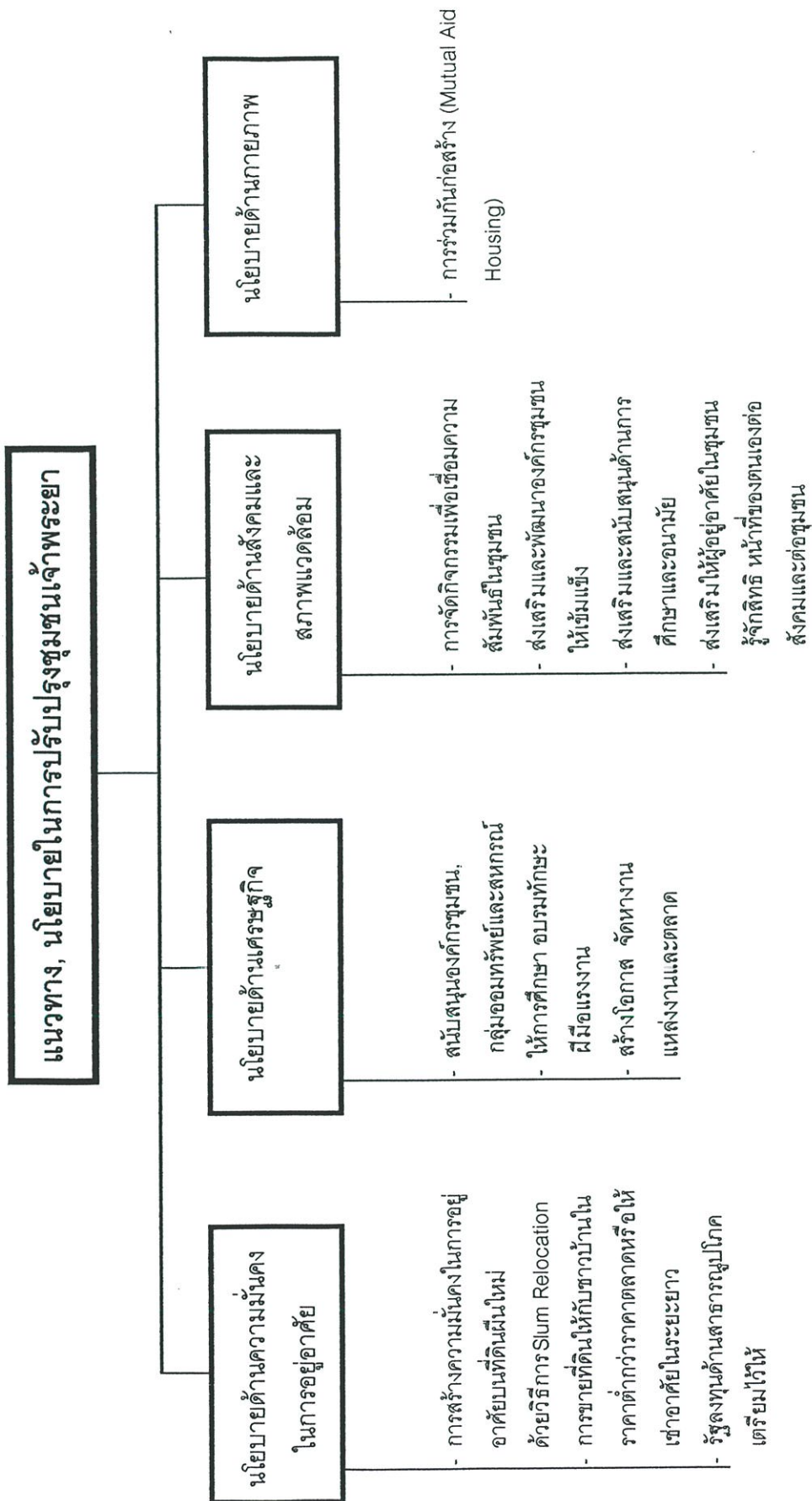
6.4 การศึกษาวิจัยเพิ่มเติม

งานวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร ในกรณีศึกษา ชุมชนเจ้าพระยา ถนนพระรามที่ 3 เขตยานนาวา พร้อมทั้งได้เสนอนโยบายและวิธีการจัดการที่คิดว่าเหมาะสมและสามารถแก้ไขสภาพปัญหาของชุมชนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่เพื่อให้ได้ผลสำเร็จมากที่สุดผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรที่จะศึกษาเพิ่มเติมในรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.4.1 การศึกษาในเรื่องเงินทุน ค่าใช้จ่าย ตลอดจนผลประโยชน์ที่พึงเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นโครงการปรับปรุง ตลอดจนเสร็จสิ้นโครงการ

6.4.2 การศึกษานโยบายและการจัดการด้านมาตรการสำหรับการถือครองที่ดินและที่พื้ที่อาศัย เพื่อป้องกันการเปลี่ยนมือของผู้อยู่อาศัย หรือการแสวงหาผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นได้หลังการปรับปรุง

6.4.3 การศึกษา เพื่อวางแผนกำหนดระยะเวลาในการดำเนินโครงการ เพื่อป้องกันปัญหาการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่อาจตามมา และการหาแนวทางเพื่อก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่อโครงการปรับปรุงในทุกๆขั้นตอน

ภาพที่ 6.1 แสดงแนวทาง, นโยบายการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัยของชุมชนเจ้าพระยาในด้านต่างๆ

บรรณานุกรม

กระทรวงการคลัง และธนาคารอาคารสงเคราะห์. 2544. "มาตรการในการส่งเสริมธุรกิจ

อสังหาริมทรัพย์" วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์. 24(1) : 25-26.

การเคหะแห่งชาติ. 2531. การปรับปรุงชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ : การเคหะแห่งชาติ.

การเคหะแห่งชาติ. 2533. สรุปความเป็นมาและข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงชุมชน

แออัดอย่างถาวร. กรุงเทพฯ : ฝ่ายปรับปรุงชุมชน การเคหะแห่งชาติ.

การเคหะแห่งชาติ. 2540. แนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดภูมิภาคในช่วงแผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 8 (2540-2544). กรุงเทพฯ : การเคหะแห่งชาติ.

ณัฐวุฒิ วุฒิจักร. 2540. "การศึกษาการพัฒนาที่อยู่อาศัยในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรม กรณี

ศึกษา โครงการชุมชนเมืองใหม่มาบตาพุด จังหวัดระยอง." วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบัน

เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

แผนผังโฉนดที่ดินบริเวณชุมชนเจ้าพระยา[แผนผัง]. 2536. กรุงเทพฯ : กรมที่ดินกรุงเทพมหานคร

นรมิตร ลีวัฒนมงคล. 2538. รวมข้อมูลก่อสร้าง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์.

ลักษณะวัด ธานี. 2535. "การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการจัดสร้างที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย

เมืองเชียงใหม่ กรณีศึกษา ความต้องการที่อยู่อาศัยของประชากรชุมชนฟ้าใหม่ประตูก้อม."

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

วรางคณา วัฒโย. 2523. "แนวทางการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน กรณีศึกษา สุขาภิบาลเจ้าเจ็ด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา."

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย,

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวัฒน์ คงแป้น. 2546, 23 กุมภาพันธ์. "บ้านมั่นคง พลิกชุมชนแออัดสู่ความมั่นคง."

ข่าวสดรายวัน. หน้า 5-6.

โสภา (ซูพิกุลชัย)ชปิลมันน์. 2534. "การศึกษารูปแบบของชุมชนที่พึงปรารถนาของผู้อาศัยใน

ชุมชนแออัด ในเขตกรุงเทพมหานคร." หน้า 2-19. ใน เอกสารทางวิชาการ. กรุงเทพฯ :

สภาสังคมสงเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สันติ พูลเกษร. 2523. "การศึกษาพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ กรณีศึกษา อาคารที่พักอาศัย สำหรับผู้มีรายได้ต่ำชุมชนบางแค." วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อดิน รพีพัฒน์. 2542. ชุมชนแออัด : องค์กรความรู้กับความเป็นจริง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Angel, Shlomo. n.d. *Land Tenure for The Urban Poor*. Bangkok : Asian Institute of Technology.

Angel, Shlomo. et. al. 1983. *Land for Housing the Poor*. Bangkok : The Craftsman Press Ltd.

Angel, Shlomo and Thipparat Chirathamkijkul. 1983. *Slum Reconstruction : Land Sharing As an alternative to eviction in Bangkok*. Bangkok : Asian Institute of Technology.

Angel, Shlomo. et. al. 1981. *Building Together : Issues in Mutual-Aid Housing*. Bangkok : The Human Settlements Division. Asian Institute of Technology.

Building Research Department. n.d. *Housing for low incomes Groups*. Bangkok : Thailand Institute of Scientific And Technological Research.

Douglass, Mike. 1991. *Poverty and The Urban Environment in Asia : Access, Empowerment And Community Based Management*. Bangkok : Institute for Community and Social Research. Mahidol University.

Gilbert, Alan. n.d. "Self-Help Housing And State Intervention : Illustrated Reflections on The Petty Commodity Production Debate." เอกสารจัดสำเนา.

Marleen, Iterbeke and Han, Verschure. 1989. *An Exploration of Informal Housing Sub-Systems : Case Studies of Present-Day Popular Housing Reality in Bangkok*. Belgium : PGCHS-KULeuven Kasteel Arenberg.

Shrestha, Girija. 1993. *Upgrading A Squatter Settlement in Slopy Terrain : A pilot Project In Kathmandu, Nepal*. Bangkok : Asian Institute of Technology.

Stein, Alfredo. 1991. *A Critical Review of The Main Approachs to Self-Help Housing Programmes*. London : The University College London.

ภาคผนวก ก

วิธีการสร้างบ้านร่วมกัน (MUTUAL – AID HOUSING)

วิธีการ Mutual - Aid Housing (Building Together)

Shlomo Angel ได้เสนอแนวทางไว้เกี่ยวกับวิธีการ Mutual – Aid Housing ว่าเป็นวิธีการหนึ่งของ Self – Help Housing ที่ให้ผู้อยู่อาศัยสร้างบ้านเองแต่แทนที่จะให้สร้างที่พักของตนเองเพียงอย่างเดียว ก็เปลี่ยนเป็นให้ผู้อยู่อาศัยเข้ามารวมกลุ่มกันสร้างที่พักอาศัยร่วมกัน เพื่อมุ่งเน้นให้มีความร่วมมือซึ่งกันและกันในชุมชน โดยที่กลุ่มของครัวเรือนจะรวมกันสร้างกลุ่มอาคารที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และเมื่อตัวโครงสร้างพื้นฐานของบ้านเสร็จ ก็จะมีการจัดสรรแบ่งให้กับสมาชิกในกลุ่ม จากนั้นแต่ละครอบครัวก็ค่อยๆ ไปปรับปรุง หรือตกแต่งบ้านของตนเองตามความสามารถที่พึงมีได้

วัตถุประสงค์พื้นฐาน 3 ประการของหลักการ Building Together คือ ที่พักอาศัย, ชุมชน และความไว้วางใจ เชื่อถือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ ที่พักอาศัยคือ ความต้องการพื้นฐานของแต่ละครอบครัว ชุมชน คือ โลกปัจจุบันที่ซึ่งผู้คนอาศัยและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนความไว้วางใจ เชื่อถือซึ่งกันและกันของแต่ละบุคคล จะเป็นสิ่งที่ปลดพันนาการที่ผูกมัดผู้คนไว้จากความไม่รู้ การขาดโอกาส และการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ของผู้ที่จะเข้าร่วมในโครงการ เนื่องจาก การสร้างบ้านด้วยตัวพวกเขาเองจะเป็นผลผลิตที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของผู้อยู่อาศัยเอง ส่วนการสร้างชุมชน คือ การที่ชุมชนตั้งอยู่บนหลักความซื่อสัตย์ เชื่อใจและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวที่จะมุ่งไปสู่ขบวนการหรือขั้นตอนการทำงานและตัดสินใจร่วมกัน และความไว้วางใจส่วนบุคคล จะถูกสร้างเพื่อเพิ่มความเข้าใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งการรับรู้ถึงปัญหาของผู้อื่น ความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันที่จะนำไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน

สิ่งสำคัญ 12 ประการที่จะเป็นกุญแจนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการที่ต้องคำนึงถึง คือ

1. Intermediary Organization คือ การจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ทั้งหมดในการดำเนินงานสนับสนุน ช่วยเหลือ ในการจัดทำโครงการ Mutual – Aid Housing และปรับปรุงชุมชน ซึ่งจะต้องพิจารณาให้ละเอียดว่าจำเป็นต้องช่วยเหลือในด้านใดบ้างและหน่วยงานที่จะเข้ามาดูแลนั้นควรจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชนที่เหมาะสมกว่ากัน ซึ่งการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและชาวชุมชนจะมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างดี ทั้งนี้หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องไม่หวังผลกำไรในการดำเนินโครงการปรับปรุง เพื่อความโปร่งใส

2. Site Management คือ การบริหารโครงการ ทั้งนี้การจัดการโครงสร้างของโครงการ Self – Help Housing จะแตกต่างจากการบริหารโครงการอุตสาหกรรมก่อสร้างที่พักอาศัยทั่วไป เพราะโครงการ Self – Help ไม่สามารถที่จะจ้างแรงงานที่มีทักษะสูงหรือมีกำลังผลิตสูงทางอุตสาหกรรม หากแต่เป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องร่วมมือกันผลิตขึ้นมาเอง นอกจากนี้โครงการแบบ Mutual – Aid ยังแตกต่างจาก Self – Help ในบางแง่มุมคือ โครงการแบบ Self – Help จะบริหารงานโดย

หน่วยงานที่บริหารจะทำความตกลงโดยตรงกับแต่ละครอบครัวและครอบครัวนั้นๆก็จะทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการ บริหาร และสร้างบ้านกันเอง แต่ในโครงการแบบ Mutual – Aid หน่วยงานที่บริหารจะทำความตกลงกับครอบครัวที่มีการรวมกลุ่มกันขึ้นมาหลายๆครอบครัว แล้วทั้งสองฝ่ายก็จะร่วมมือกันรับผิดชอบการก่อสร้างร่วมกัน ซึ่งโดยปกติชาวบ้านมักจะทำงานไม่ได้นานนักในกรณีของโครงการ Self – Help Housing หากแต่ถ้ามีการรวมกลุ่มกันก็จะเป็นการแบ่งภาระและสามารถบรรลุถึงจุดหมายได้ โดยที่วัตถุประสงค์ของการบริหารโครงการ Mutual – Aid คือ การรวมตัวกันของประชาชน เพื่อร่วมกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และข้อได้เปรียบก็คือ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยพวกเขาสามารถร่วมกันสร้างบ้านที่ดีกว่าการสร้างแบบต่างคนต่างทำ เพราะกลุ่มสมาชิกจะสามารถช่วยกันถ่ายทอดและพัฒนาทักษะฝีมือ ตลอดจนขบวนการก่อสร้าง การแบ่งงานกันทำ โดยพวกเขาจะสามารถเรียนรู้ หาทางแก้ไขปัญหาและแบกรับภาระซึ่งกันและกัน โดยการทำงานอย่างสามัคคี

การบริหารโครงการแบบสร้างร่วมกันนี้มี 4 ขั้นตอน คือ

2.1 ขั้นตอนการเตรียมโครงสร้างพื้นฐาน ควรตกลงทำสัญญาในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้พยายามใช้แรงงานและวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เพื่อลดต้นทุนการผลิต

2.2 ขั้นตอนการช่วยเหลือร่วมกัน คือ การรวมกลุ่มของครอบครัวประมาณ 16 – 20 ครอบครัว เข้ามาช่วยกันสร้างบ้านและรวมกลุ่มอาคารเหล่านั้นไว้ในบริเวณเดียวกัน และตัวบ้านที่สร้างเสร็จก็จะถูกจัดสรรให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม โดยใช้วิธีจับสลาก

2.3 ขั้นตอนการช่วยเหลือตนเอง คือ หลังจากที่แต่ละครอบครัวแบ่งสรรบ้านกันเรียบร้อยแล้ว ก็จะให้เป็นหน้าที่เจ้าของบ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหาวัสดุต่างๆ จากคลังวัสดุโครงการหรือที่อื่นๆมาต่อเติมตามความชอบของตนเอง

2.4 ขั้นตอนการบริการชุมชน คือ เมื่อบ้านถูกสร้างขึ้นเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะรับช่วงต่อในการจัดการชุมชนของพวกเขาและสานต่อการก่อสร้างต่างๆของชุมชน โดยใช้แรงงานของพวกเขาเอง ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะรวมถึง ศูนย์ดูแลเด็กเล็ก , โรงเรียนฝึมืออาชีพ , ศาลาประชาคม และตลาด

3. Self – Help Technology คือ การเลือกเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในการก่อสร้างต่างๆในโครงการ ทั้งนี้ควรจะให้เหมาะสมกับแรงงานที่ไม่มีทักษะฝีมือ และควรจะมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีข้อพิจารณาดังนี้

3.1 ผลประโยชน์ที่ได้รับกลับคืน สำหรับคนที่มีส่วนร่วมในโครงการจะมีค่ามากที่สุด

3.2 เทคโนโลยีที่นำมาใช้จะต้องเหมาะสมกับข้อจำกัดด้านทักษะ ฝีมือของแรงงานที่มีอยู่ ดังนั้นส่วนประกอบของอาคารและการประกอบชิ้นส่วนก่อสร้างขึ้นมาจะต้องสามารถยึดหยุ่นได้เมื่อเกิดความผิดพลาด

3.3 แรงงานด้อยทักษะ ฝีมือจะต้องค่อยๆ หดหายไป เมื่อระยะเวลาผ่านไป ทั้งนี้ ต้องมีการพัฒนาทักษะขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ จุดประสงค์สำคัญคือ มุ่งเน้นให้ความรู้และฝึกฝนโดยการทำจริง

3.4 ในการสร้างที่พักอาศัย โดยปกติการก่อสร้างจะมีความยุ่งยากมากกว่าการผลิตชิ้นส่วนในการก่อสร้างและส่วนมากจะใช้แรงงานทักษะฝีมือต่ำ จึงควรใช้วัสดุสำเร็จรูปที่ง่ายต่อการทำและเป็นข้อได้เปรียบของโครงการ Mutual - Aid ซึ่งให้คนรวมกลุ่มกันทำดีกว่าให้แต่ละครอบครัวทำกันเอง

3.5 ผู้อยู่อาศัยต้องรู้สึกสบายใจและพอใจกับเทคโนโลยีที่นำมาใช้ ทั้งนี้พวกเขาจะต้องรู้สึกอิสระที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงได้ โดยไม่มีผู้เชี่ยวชาญในขบวนการดูแล และพวกเขาจะต้องสามารถซ่อมแซม ดูแลรักษา หรือปรับปรุงได้ตลอดเวลา ดังนั้น การมีส่วนร่วมกันทำงานจึงเป็นวิธีที่ง่ายและมีประสิทธิผลที่สุดต่อการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนในการดำเนินการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย

4. Small Clusters คือ การรวมกลุ่มครัวเรือนขนาดเล็กๆ ในชุมชนเพื่อความสะดวกในการจัดการและช่วยเหลือขององค์กรชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ เพราะประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่ายกว่าถ้ามีจำนวนสมาชิกไม่มากเกินไปทั้งนี้ในโครงการ Mutual - Aid เกือบทั้งหมดสมาชิกจะแบ่งการทำงานเป็นกลุ่มเล็กๆ และแต่ละกลุ่มก็จะสร้างกลุ่มของที่พักอาศัยของตนเอง ซึ่งโดยมากแล้วขนาดของกลุ่มที่แบ่งไว้ตามปกติจะอยู่ที่จำนวน 16 - 20 ครัวเรือนต่อหนึ่งกลุ่ม นอกจากนี้การแบ่งชุมชนออกเป็นกลุ่มๆ จะต้องแบ่งตามเหตุผลอันสมควร และมุมมองจากองค์กรชุมชนเพื่อความสะดวกในการวางแผนงาน อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะแสดงออกได้ง่ายกว่าถ้ามีขนาดกลุ่มไม่ใหญ่เกินไปนัก และง่ายต่อการจัดตั้ง สมาชิกจะรู้สึกมีความผูกพันกันมากขึ้นตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการ ความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) จะพัฒนาขึ้นในกลุ่มเพื่อนบ้านบริเวณที่อยู่และสร้างที่พักอาศัยร่วมกัน ซึ่งมีอาณาเขตความเป็นเจ้าของที่ชัดเจน อันเนื่องมาจากการวางแผนจะให้กลุ่มของบ้านนั้นมีขอบเขตและทางเข้าร่วมกัน รวมถึงการใช้พื้นที่ส่วนกลางหรือสาธารณูปโภคส่วนกลางร่วมกัน

5. Unequal Efforts คือ การขาดความไม่เท่าเทียมกันของการทำงานร่วมกันในโครงการ ซึ่งบ่อยครั้งที่เกี่ยวพันถึงผลประโยชน์หรือการหวังผลกำไรจากการปฏิบัติงานร่วมกัน เช่น บางคนทำงานแต่บางคนไม่ทำงาน หรือ บางคนมีเวลามากแต่บางคนมีเวลาน้อยที่จะทำงานต่างกันไป หรือ บางคนทำงานเก่งแต่บางคนทำงานไม่เก่ง จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาขึ้นได้ ดังนั้นหลักการ 2 ข้อที่จะนำมาใช้ตกลงกับผู้อยู่อาศัยก่อนเริ่มโครงการ โดยประการแรกคือ งานเท่ากันจ่ายเท่ากัน และประการที่สองคือ คุณทำงานได้เท่าใดก็จะได้ผลตอบแทนเท่ากับงานที่ทำ ซึ่งดูจะยุติธรรมสำหรับผู้ร่วมโครงการ ทั้งนี้โดยทั่วไปครอบครัวที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ก่อนการร่วมเป็น

สมาชิกมักจะคำนึงถึงปัจจัยอันมีอิทธิพลกับสิ่งทีพวกเขากำลังจะเลือกปฏิบัติ เช่น รายได้ , ขนาดครัวเรือน , ฐานะของครอบครัว , สถานที่ทำงาน , ความสามารถในการใช้ทักษะฝีมือ แรงงาน และ ความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการเตรียมงานให้มีความพร้อม ซึ่งผู้ร่วมโครงการจะต้องค่อยๆเรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อมั่นในตัวเองและต่อเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม ที่จะต้องทำงานร่วมกันฉันท์เพื่อน และยอมรับกับผลงานที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน ส่วนการไม่เท่าเทียมกันในเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นอาจจะต้องแก้ไขโดยการให้ค่าชดเชยหรือสิ่งตอบแทนให้กับผู้ที่ทุ่มเทและขยันประกอบกันไปด้วยเพื่อความยุติธรรม

6. Lengthy Construction คือ ระยะเวลาที่ใช้ในการก่อสร้างต้องไม่นานเกินควร โดยในการวางแผนปรับปรุงจะต้องคำนึงถึงระยะเวลาที่จะใช้ดำเนินการเป็นสำคัญ เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ เพราะว่าการใช้วิธี Mutual – Aid สมาชิกจะดำเนินงานหลังจากทีพวกเขาได้เสร็จจากการหารายได้เลี้ยงชีพแล้วหรือในเวลาว่างจากการทำงานเป็นส่วนใหญ่ ด้วยสาเหตุทีพวกเขามีอาชีพรับจ้างซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอนอันจะส่งผลกระทบต่อเวลาที่จำเป็นต้องเสียไปเปล่านั้นกับการดำเนินโครงการ อีกทั้งค่าจ้างแรงงานและราคาวัสดุก่อสร้างก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่อาจเกิดตามมาในระหว่างปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงควรมีการวางแผนอย่างรัดกุมที่จะบริหารเวลาในการดำเนินโครงการเพื่อไม่ให้ยาวนานเกินไป

7. Resale คือ การป้องกันการขายหรือการเปลี่ยนมือของบ้านภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ ทั้งนี้เป็นเพราะไม่มีหลักประกันใดทีจะรู้ว่าผู้อยู่อาศัยจะขายบ้านทีสร้างเสร็จ แล้วกลับไปอยู่ในชุมชนแออัดทีอื่นอีก โดยอาจมีเหตุผลหลายประการทีพวกเขาขายบ้าน คือ

7.1 ความต้องการย้ายทีอยู่ไปทีอื่น ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการย้ายงาน

7.2 พวกเขาพบทางใช้เงินทีดีกว่าทีจะลงทุนจ่ายค่าทีอยู่อาศัยซึ่งไม่ใช่สิ่งสำคัญนักต่อความเป็นอยู่

7.3 พวกเขาอาจจะต้องการกำไรจากการขายบ้าน

7.4 พวกเขาอาจจะไม่สามารถจ่ายค่าเช่ารายเดือน หรือ ค่าใช้จ่ายในส่วนต่างๆของโครงการได้อีกต่อไป

7.5 พวกเขาอาจไม่สามารถเข้ากับเพื่อนบ้านได้

สาเหตุทีสำคัญทีจะต้องควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดในเรื่องการขายบ้านหรือเปลี่ยนมือเจ้าของบ้านในอนาคตคือ

1) ถ้าผู้อยู่อาศัยขายบ้านให้กับผู้ทีมีรายได้สูงกว่า ส่วนหนึ่งของเงินอุดหนุนหรือทั้งหมดซึ่งมีวัตถุประสงค์ทีจะใช้สนับสนุนผู้มีรายได้น้อยในชุมชนก็จะเป็นกำไรให้กับกลุ่มทีมีรายได้สูงกว่าไปแทน โดยส่วนหนึ่งพวกเขาจะได้กำไรจากการทีสามารถซื้อบ้านได้ในราคาทีต่ำกว่าราคาตลาด

- 2) การปรับปรุงที่พักอาศัยจากผู้ที่มีส่วนร่วมด้วยกันก็จะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้
- 3) ความเป็นเอกลักษณ์ในชุมชนก็จะสูญเสียไป ถ้ามีผู้มาใหม่เพิ่มขึ้น
- 4) รายได้ที่แตกต่างกันจะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันในชุมชน

ดังนั้นการหาวิธีป้องกันการขายบ้านต่อหรือการเปลี่ยนมือเจ้าของบ้านอาจจะสร้างปัญหาขึ้นได้ในอนาคต อีกทั้งยังเป็นการผิดวัตถุประสงค์ในอันที่จะพยายามแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยและยกระดับชุมชนให้มีคุณภาพ ซึ่งเท่ากับว่าสิ่งที่ลงทุนไปก็จะสูญเปล่า

8. Cost Recovery คือ ค่าใช้จ่ายที่กลับคืนมาสู่ประชาชนหลังเสร็จสิ้นโครงการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชัดเจนว่าที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างภายใต้การช่วยเหลือตนเองกับเงินที่สนับสนุนเพียงเล็กน้อยจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมและผู้อยู่อาศัยจะพึงพอใจมากกว่า ทั้งนี้หลักการของ Cost Recovery คือ ต้องพยายามใช้เงินสนับสนุนจากภายนอกให้น้อยที่สุด และใช้เงินจากภายในชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งก็คือผู้อยู่อาศัยจะต้องสามารถจ่ายเงินเพื่อการสร้างบ้านได้ด้วยตนเองมากที่สุด หรือถ้ามีเงินสนับสนุนจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง เงินจำนวนนั้นก็จำเป็นจะต้องคิดคำนวณว่าควรจะแจกจ่ายอย่างไรให้ครอบคลุมกับความต้องการของประชาชนมากที่สุดในจำนวนเงินที่น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เงินสนับสนุนที่มาจากภายนอกอาจไม่ได้เป็นไปในรูปของเม็ดเงินเพียงอย่างเดียว แต่อาจอยู่ในรูปของความช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านการจัดเตรียมสาธารณูปโภค หรือในกรณีที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการก่อสร้างที่พักอาศัยให้ หรืออัตราดอกเบี้ยที่โครงการได้กู้เงินมาเพื่อใช้ในการปรับปรุง ซึ่งทั้งหมดนี้ถ้าถูกนำมาใช้มากเกินไปก็จะเป็นการเพิ่มภาระในการจ่ายของประชาชนมากขึ้น อีกทั้งจะทำให้เงินทุนที่จะนำมาใช้จากภายในชุมชนลดลงจะทำให้โครงการไม่สำเร็จได้

9. House Design คือ การออกแบบที่พักอาศัย เนื่องจากต้นทุนในการก่อสร้างเป็นสิ่งจำเป็น จึงทำให้ที่อยู่อาศัยจะต้องมีราคาอยู่ในระดับที่ประชาชนจะสามารถจ่ายได้ในการสร้างบ้านของพวกเขา และจะต้องมีเวลาเพียงพอในการร่วมมือกันก่อสร้าง ดังนั้นเรื่องของต้นทุนและระยะเวลาในการก่อสร้างจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาออกแบบที่พักอาศัย

แนวความคิดในการออกแบบที่พักอาศัย คือ

9.1 Land Ownership คือ บ้านจะต้องถูกสร้างขึ้นในบริเวณที่ดินที่ทำการจัดแบ่งไว้แล้วโดยผู้ที่ได้รับสิทธิในการอยู่อาศัยในบริเวณนั่นเอง

9.2 Support คือ การเตรียมโครงสร้างสำหรับการขยายต่อเติมหรือปรับเปลี่ยนในอนาคตของแบบบ้านขั้นพื้นฐาน ที่ผู้อยู่อาศัยจะสามารถทำได้ด้วยตนเอง

9.3 Economic Activity คือ บ้านควรจะใช้เป็นสถานที่ผลิตหรือทำธุรกิจได้

9.4 Tradition คือ มีการผสมผสานความเป็นอยู่แบบไทยเข้าไปในที่พักอาศัย

9.5 Standards คือ ลักษณะของบ้านควรถูกต้องตามมาตรฐานที่หน่วยงานรัฐหรือกฎหมายได้กำหนดไว้

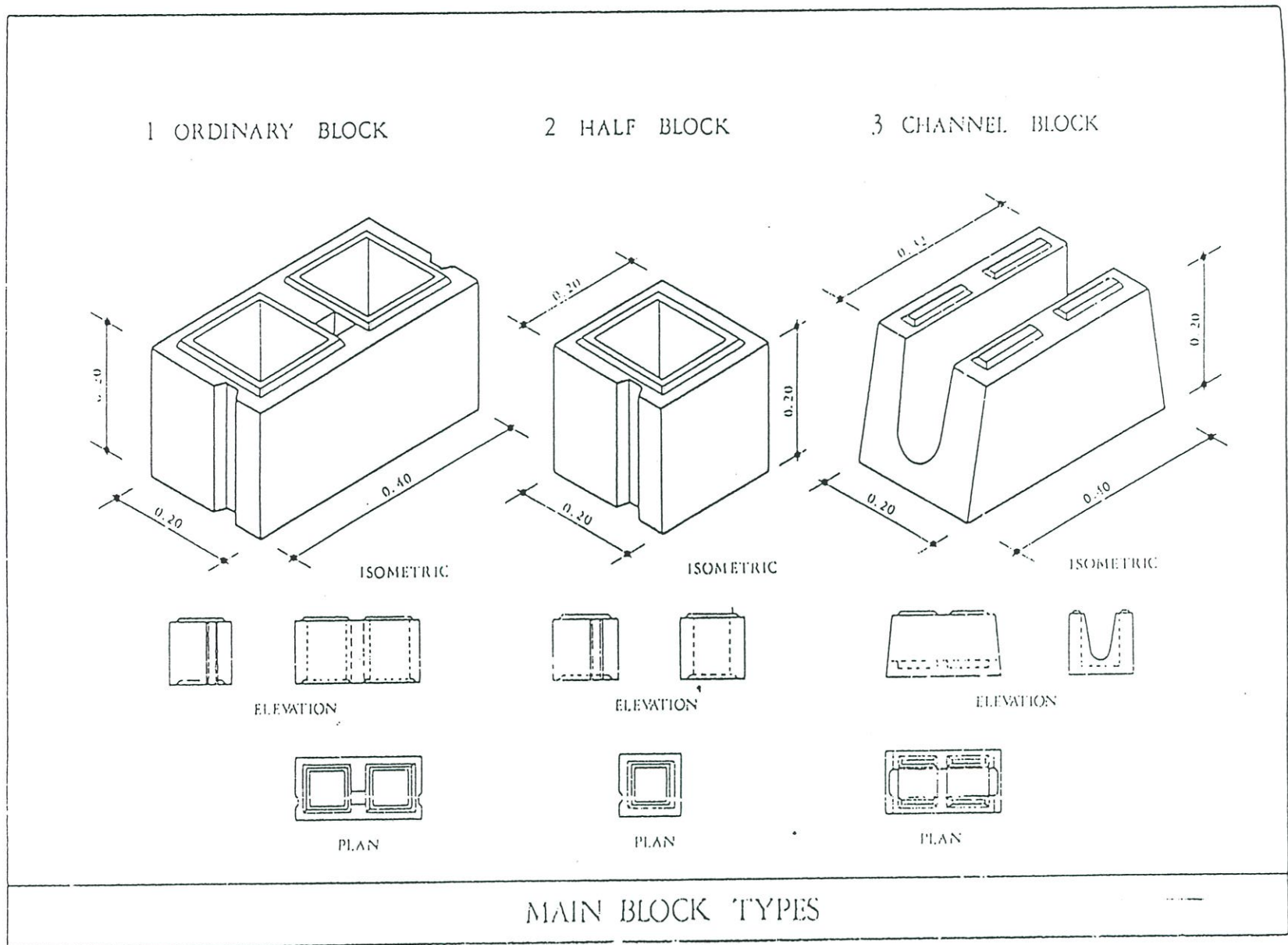
9.6 High Density คือ บ้านจะต้องถูกใช้ให้คุ้มกับเนื้อที่ที่มีอยู่ ให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ไม่ให้เกิดเสียงบประมาณที่ใช้ซื้อที่ดินในทำเลดีๆ

10. Scale of Production คือ ขนาดของผลิตภัณฑ์ (ที่פקอาศัย) ควรจะสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของขนาดโครงการ ซึ่งวิธี Mutual – Aid สามารถที่จะใช้ได้โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อผู้มีรายได้น้อยขนาดใหญ่ได้ แต่ทั้งนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงทุนที่จะนำมาใช้เป็นสำคัญ

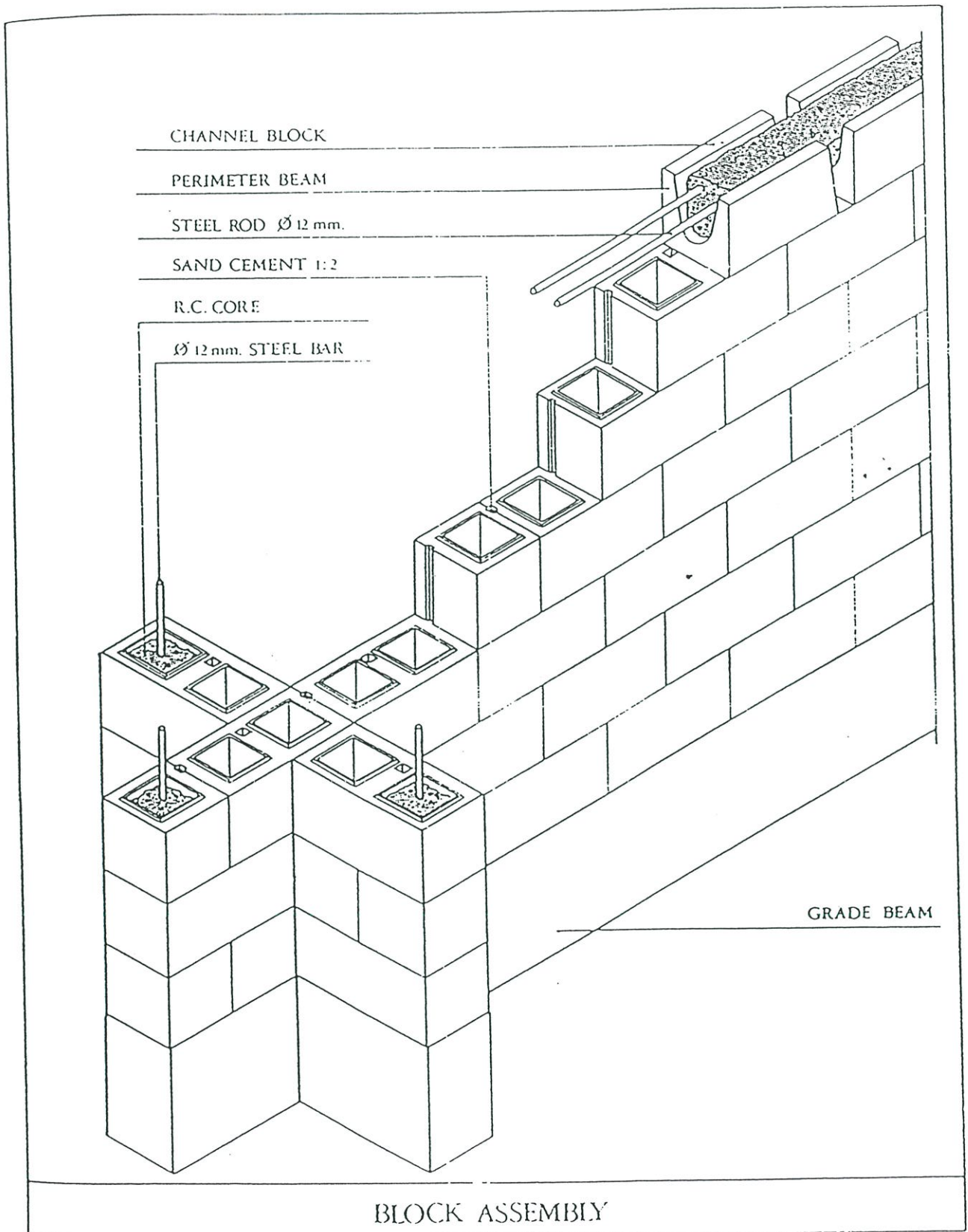
11. Reaching The Poor คือ การเข้าถึงความยากจน โดยต้องมั่นใจว่าผู้ที่เข้าร่วมในโครงการเป็นบุคคลที่ยากจนมีรายได้น้อย และอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่กระจายอยู่ทั่วไปตามเมืองใหญ่ ทั้งนี้จำเป็นต้องระลึกไว้ว่าผู้ที่ยากจนมากก็อาจจะไม่สามารถแบกรับค่าใช้จ่ายได้อย่างเต็มที่ ซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้เงินสนับสนุนเข้ามาทดแทนในบางกรณี มาตรการที่จะนำมาใช้ก็อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างตั้งแต่ สภาพเศรษฐกิจของประเทศ การออกแบบ มาตรฐานและขบวนการที่เหมาะสมในการใช้ และจะต้องตอบสนองกับความต้องการของผู้เข้าร่วมโครงการ อีกทั้งยังต้องตอบคำถามที่ว่าผู้เข้าร่วมโครงการจะสามารถจ่ายเงินเพื่อการปรับปรุงได้หรือไม่ ทั้งนี้โครงการ Building Together อาจจะไม่ล้มเหลวได้ถ้าหากว่าภายในอนาคตรายได้ของพวกเขายังไม่เพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะช่วยสนับสนุน กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ขึ้น เพื่อพวกเขาจะสามารถนำมาใช้จ่ายเพื่อการอยู่อาศัยได้ต่อไป โดยรัฐบาลและองค์กรเอกชนจากภายนอกอาจเข้ามา มีบทบาทในการสนับสนุน สร้างงาน สร้างอาชีพให้กับชาวชุมชนต่อไปในอนาคต

12. Community Control คือ การดูแลและควบคุมชุมชน โดยเป้าหมายสำคัญ 2 ประการที่เป็นพื้นฐานของโครงการ Building Together ที่นอกจากการเตรียมที่อยู่อาศัยแล้ว คือ การพัฒนาของชุมชนและการพึ่งพาตนเอง หรือการทำให้ชุมชนสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้วิธีการ Mutual – Aid ไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่สุดในหนทางของการสร้างที่อยู่อาศัยที่มีประสิทธิภาพ แต่มันอาจจะควรเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการของคนในเรื่องของความรวดเร็วในการก่อสร้าง ราคาถูก และใช้ค่าจ้างแรงงานต่ำแทน ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสามารถพอที่จะช่วยเหลือตนเองได้สำเร็จ และด้วยโครงการสร้างบ้านร่วมกันนี้เองที่มีวิธีการอันมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการ ถึงแม้ว่าแรกเริ่มอาจจะพบกับปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของความไม่ไว้วางใจ หรือความไม่เชื่อมั่นซึ่งกันและกัน แต่เมื่อพวกเขาเข้ามาช่วยกันทำงาน ได้ร่วมกันเจอปัญหาและร่วมกันแก้ไข ก็จะเป็นการเริ่มความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในชุมชน ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะมีผลต่อการส่ง

ภาพที่ ก.1 แสดงชิ้นส่วนอิฐบล็อกสำเร็จรูปที่ใช้ในการก่อสร้างต่อไปในอนาคต

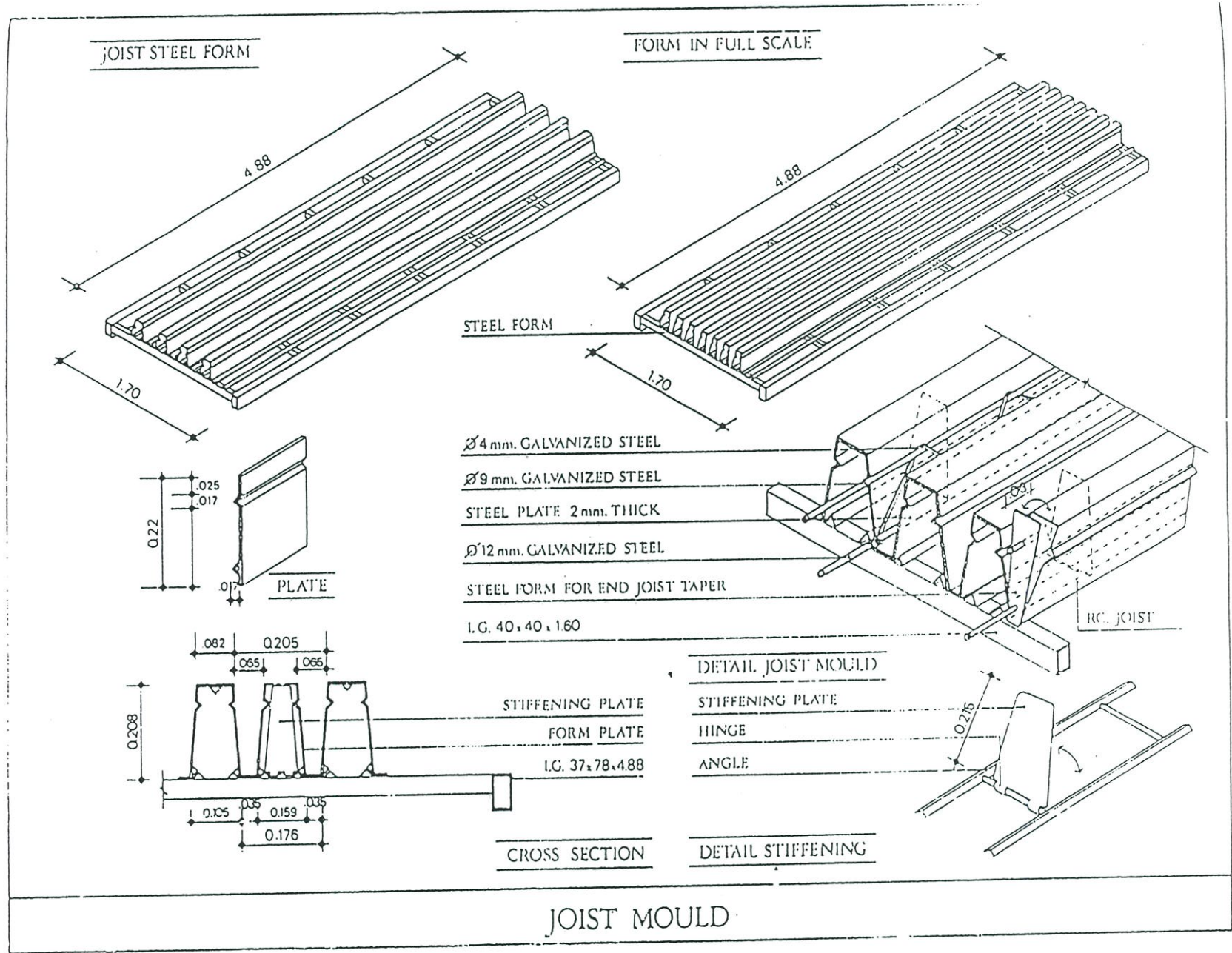

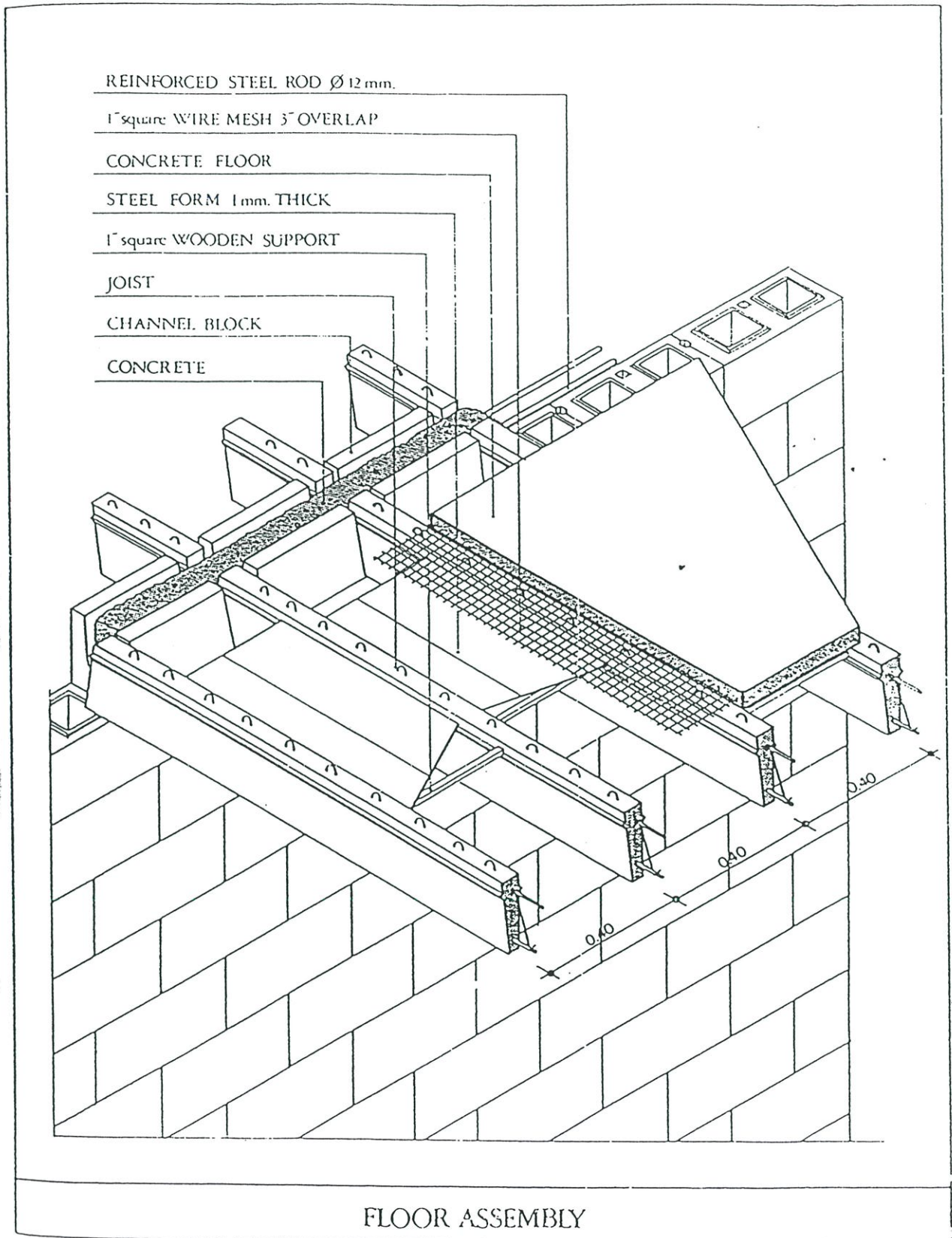
เตรียมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและเพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้และมีความเข้มแข็งต่อไปในอนาคต

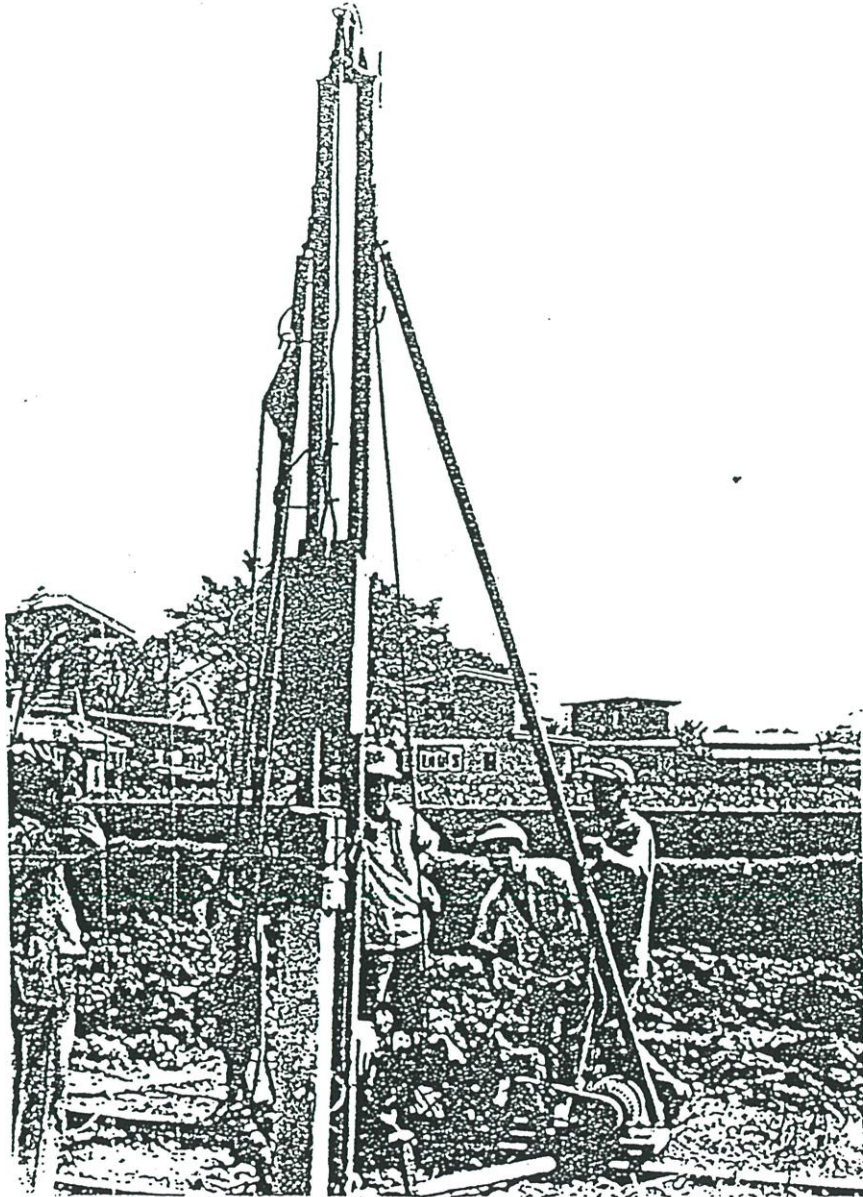
ภาพที่ ก.2 แสดงวิธีการก่ออิฐบล็อก

ภาพที่ ก.3 แสดงชิ้นส่วนของแม่พิมพ์ที่ใช้หล่อคาน

ภาพที่ ก.4 แสดงชั้นส่วนสำเร็จรูปของคานและพื้น

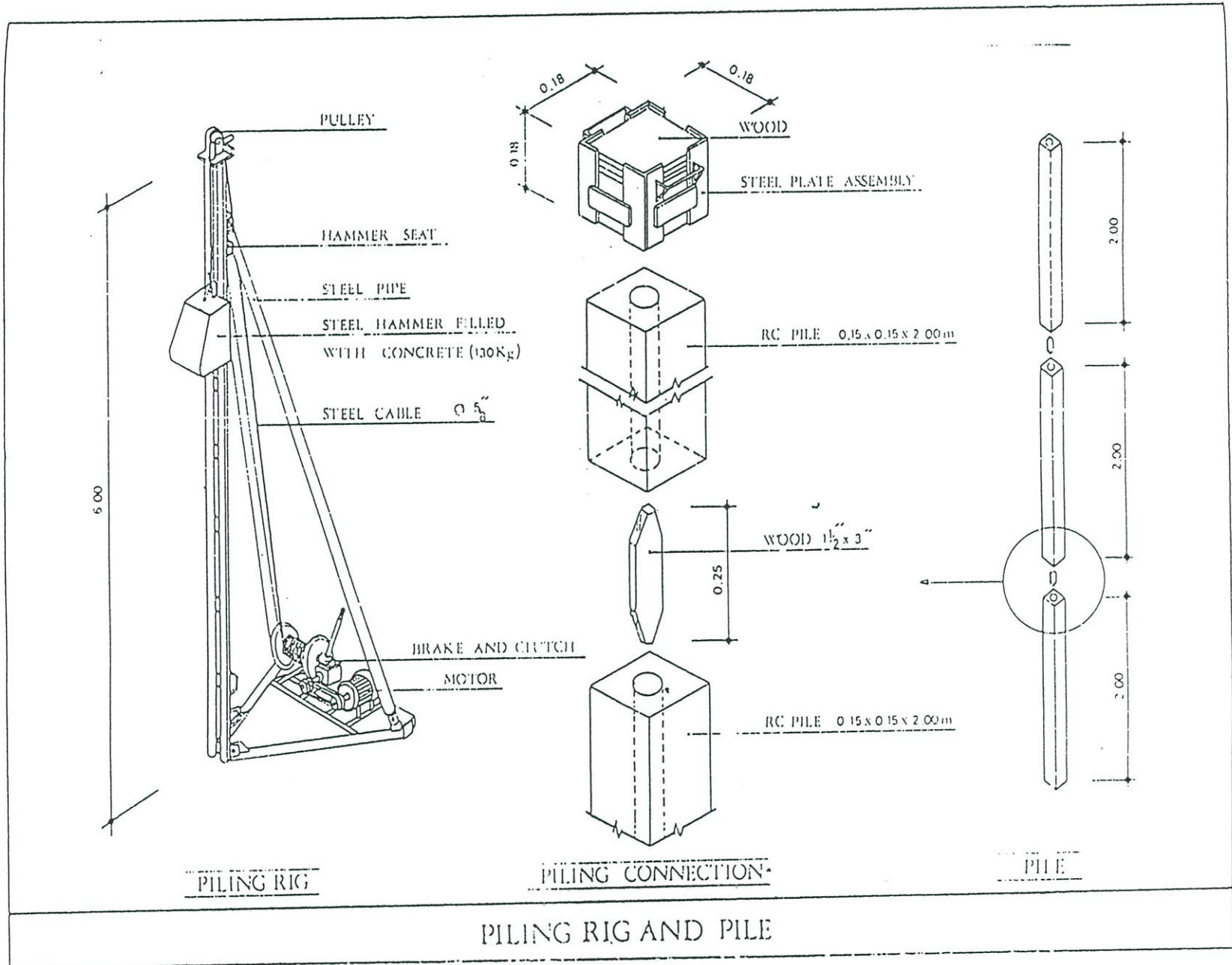

ภาพที่ ก.5 แสดงการร่วมกันตอกเสาเข็มของสมาชิกภายในชุมชน

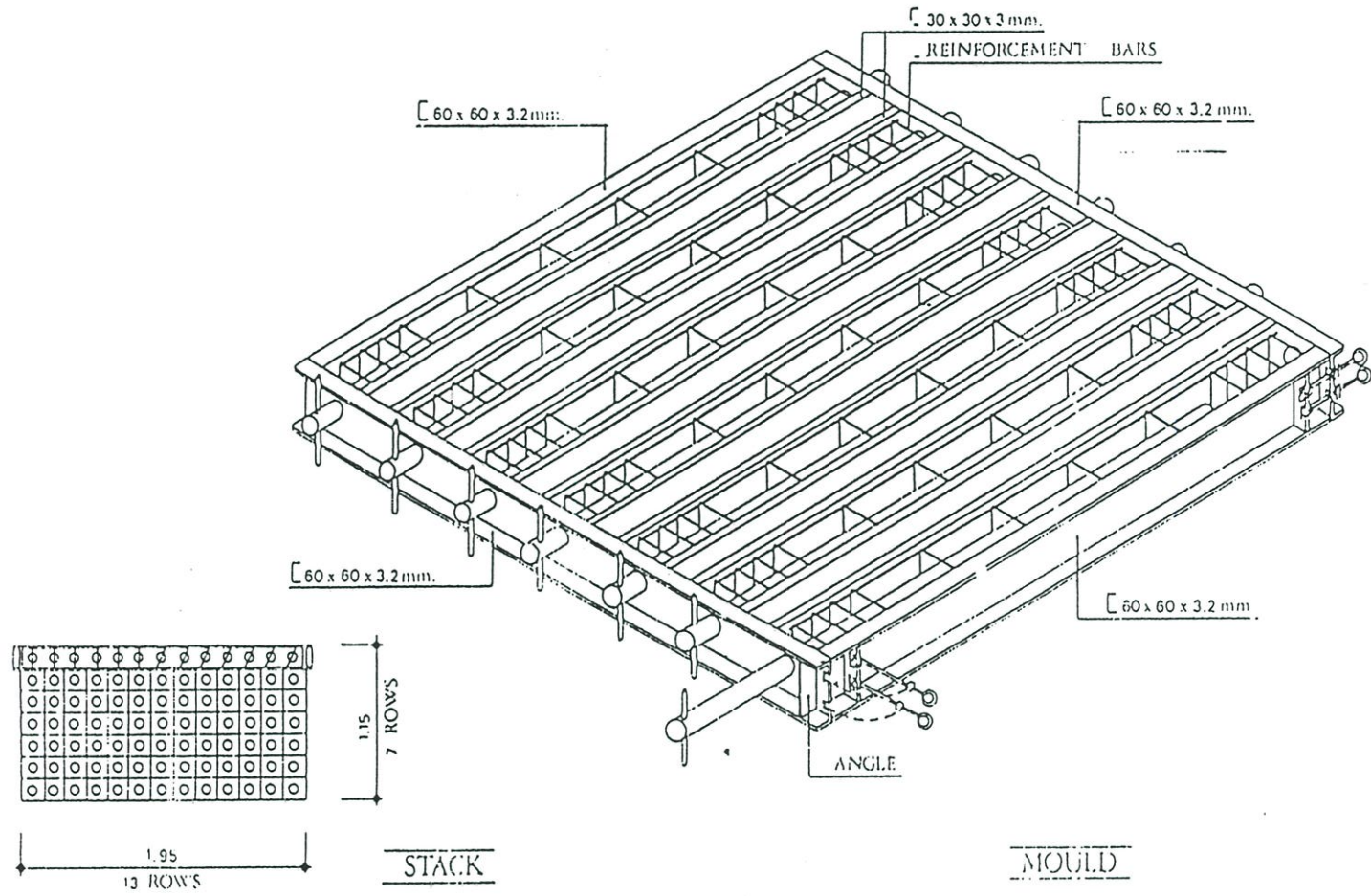

ภาพที่ ก.6 แสดงการเก็บและการลำเลียงเสาเข็ม (ยาวประมาณ 2 เมตร) ในสถานที่ก่อสร้าง

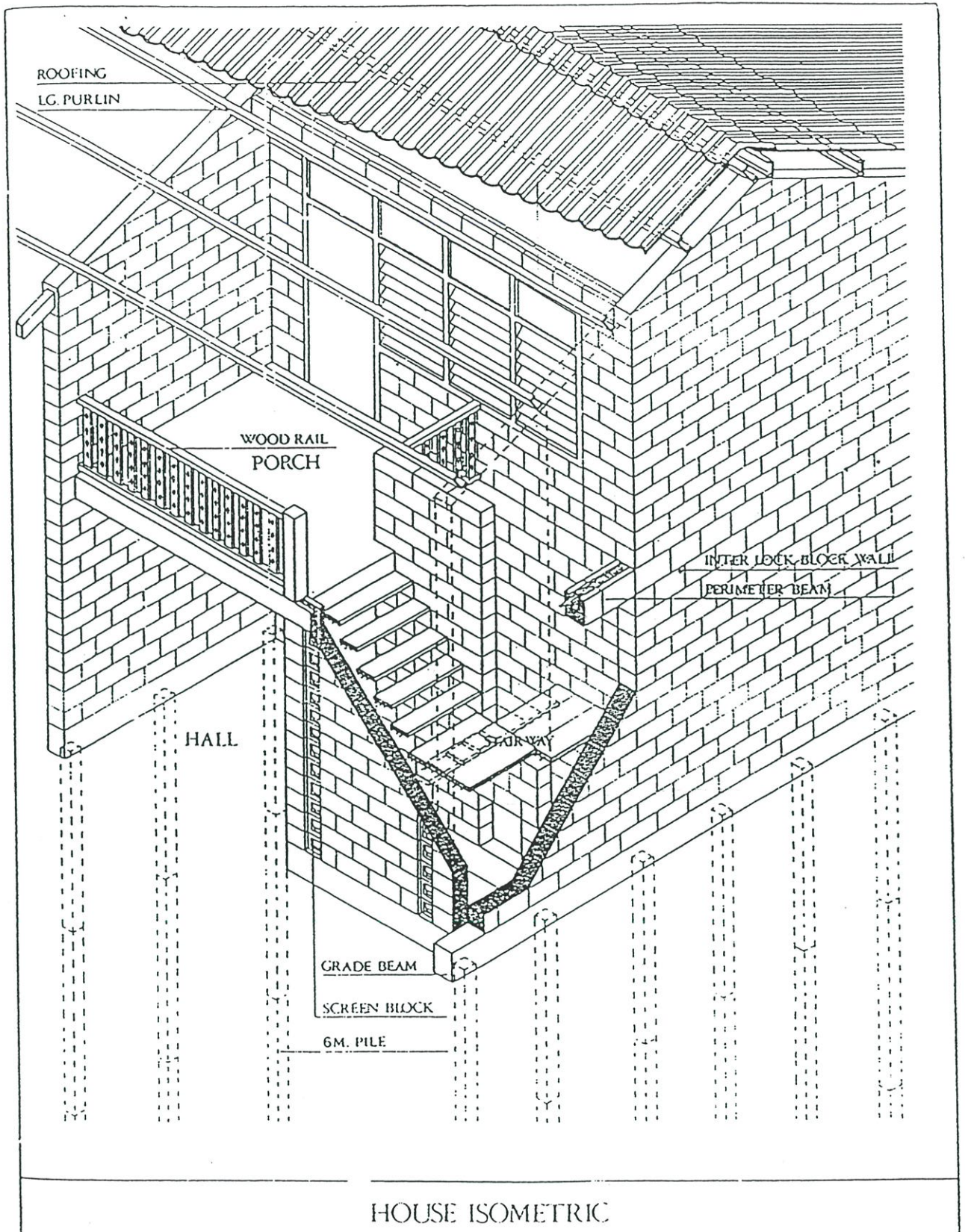
ภาพที่ ก.7 แสดงอุปกรณ์ในการตอกเสาเข็มและการต่อเสาเข็ม

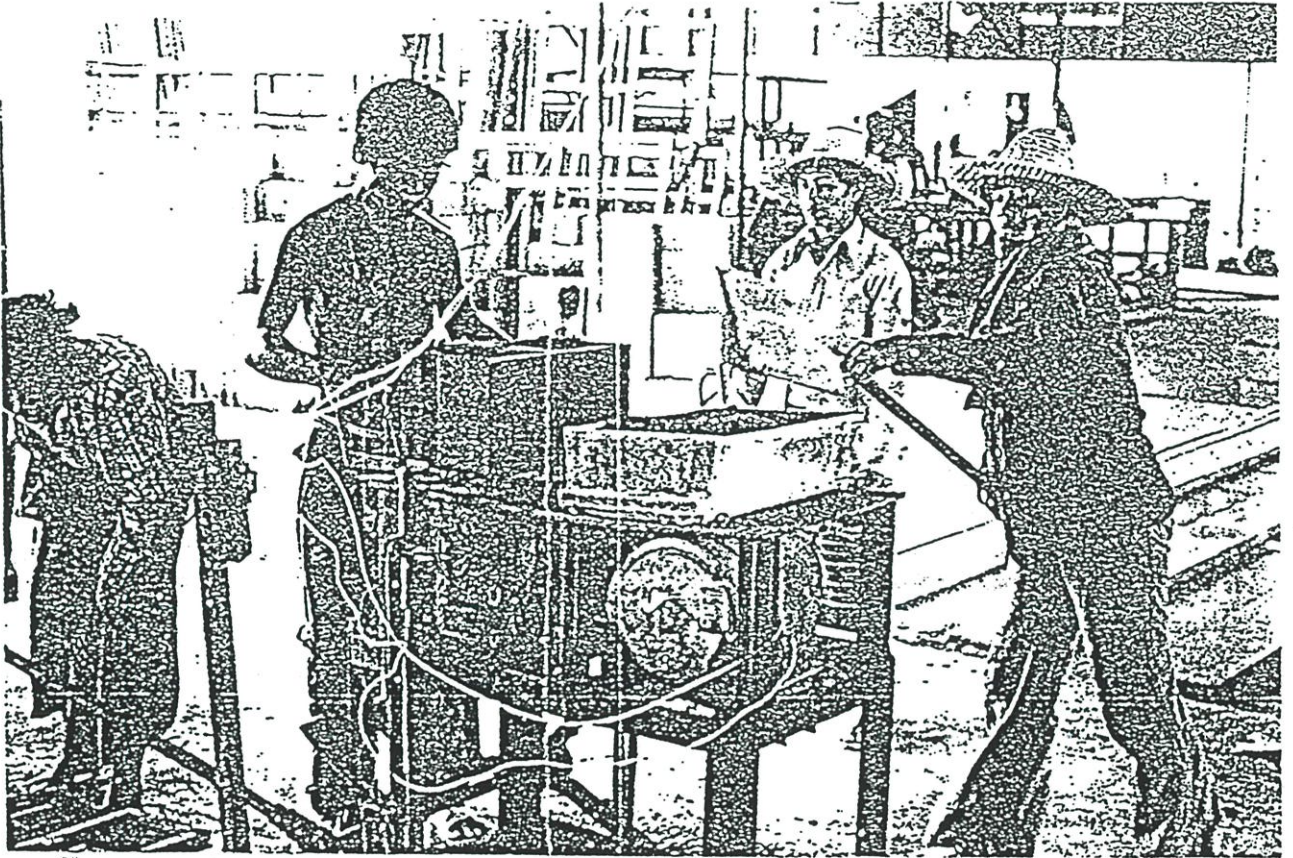
ภาพที่ ป.8 แสดงปลอกพิมพ์ที่ใช้หล่อเสาเข็ม

PILE MOULD

ภาพที่ ก.10 แสดงรูป Isometric ขยายโครงสร้างของที่พักอาศัย

ภาพที่ ก.11 แสดงการร่วมกันทำอิฐบล็อกของผู้อยู่อาศัย

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามและแบบสำรวจที่พักอาศัย

แบบสอบถาม

แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร

กรณีศึกษา : ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา ถนนพระราม 3

เพื่อเป็นการศึกษาในงานวิจัยของนักศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัยในหลักสูตรการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามนี้และขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ และขอยืนยันว่าข้อมูลจะถูกเก็บเป็นความลับ ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานครต่อไป

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจข้อมูลด้านกายภาพของที่พักอาศัยและพฤติกรรมในการอยู่อาศัย

1. บ้านของท่านมีพื้นที่เท่าไร (ไม่รวมที่ดิน) _____ ตารางเมตร
2. บ้านของท่านสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ.ใด _____
3. บ้านของท่านมี _____ ชั้น จำนวน _____ ห้อง
4. บ้านของท่านมีพื้นที่อำนวยความสะดวกอะไรบ้าง

☐ ห้องนอน	☐ ห้องน้ำ
☐ ห้องครัว	☐ ห้องนั่งเล่น
☐ ห้องเก็บของ	☐ อื่นๆ _____
5. บ้านของท่านใช้วัสดุชนิดใดในการก่อสร้าง

6. บ้านของท่านใช้น้ำจากที่ใด

☐ จากการประปาโดยตรง
☐ ชื้อจากเพื่อนบ้านข้างเคียง
☐ น้ำบาดาล
☐ ชื้อจากร้านค้าหรือรถขายน้ำ
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____
7. บ้านของท่านใช้ไฟฟ้าจากที่ใด

☐ จากการไฟฟ้านครหลวงโดยตรง
☐ ชื้อไฟฟ้าจากเพื่อนบ้านข้างเคียง
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____
8. ห้องน้ำของท่านเป็นแบบใด

☐ ห้องน้ำส่วนตัวภายในที่พักอาศัย
☐ ห้องน้ำส่วนรวมภายในชุมชน
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

9. ท่านนำขยะจากที่พักอาศัยไปทิ้งที่ใด

- จุดทิ้งขยะภายในชุมชน
- ดังขยะของเทศบาลด้านนอกชุมชน
- กำจัดทิ้งด้วยวิธีเผา , ฝังกลบ
- ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติ
- อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

10. ท่านใช้พื้นที่ส่วนใดในการพักผ่อนหรือทำกิจกรรมกับครอบครัว

- บ้าน
- พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน (โปรดระบุ) _____
- สถานที่พักผ่อนภายนอกชุมชน (โปรดระบุ) _____
- อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

11. เมื่อท่านมีเวลาว่าง ท่านใช้ทำกิจกรรมใดในการพักผ่อน

12. ท่านประกอบธุรกิจ การค้า ภายในบริเวณที่พักอาศัย หรือใช้ที่พักอาศัยเป็นพื้นที่ทำงานหรือไม่

- ประกอบ (โปรดระบุ) _____
- ไม่ได้ประกอบ

13. ท่านและสมาชิกในครอบครัวท่าน พักผ่อนนอนหลับอย่างไร

กรณีมีครอบครัวย่อย	กรณีไม่มีครอบครัวย่อย
☐ นอนแยกครอบครัว ครอบครัวละ 1 ห้อง	☐ นอนแยกห้องโดยเป็นห้องส่วนบุคคล
☐ นอนแยกครอบครัว และนอนแยกห้อง โดยเป็นห้องส่วนบุคคล	☐ นอนรวมกันทุกคน ภายในห้องเดียวกัน
☐ นอนรวมกันทุกคน ภายในห้องเดียวกัน	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____	

14. ท่านและสมาชิกในครอบครัว ได้เข้าร่วมมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนหรือไม่

- ร่วม ไม่ร่วม เพราะ _____

15. บริเวณใดในชุมชนที่ท่านชอบไปร่วมทำกิจกรรม

16. เพื่อนบ้านที่ท่านรู้จักมีประมาณกี่คน

- ไม่รู้จัก 2-5 คน
- 6-10 คน 10 คนขึ้นไป

ชุดที่ 2 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว กรุณาทำเครื่องหมาย ในช่อง ตามความเป็นจริง

1. เพศ

 ชาย หญิง

2. อายุ

 น้อยกว่า 20 ปี 20 - 30 ปี 31 - 40 ปี 40 ปีขึ้นไป

3. จบการศึกษา / ระดับ

 น้อยกว่า ป.1 ม.4 - ม.6 ป.1 - ป.4 อาชีวศึกษา ป.5 - ป.6ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ม.1 - ม.3 อื่นๆ _____

4. สถานภาพ

 โสด สมรส หย่า / หม้าย อื่นๆ _____

5. ระดับความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน

 เจ้าของบ้าน ผู้เช่าอาศัย ผู้เช่าอาศัย อื่นๆ _____

6. อาชีพของท่าน

 ไม่ได้ประกอบอาชีพ (ให้ข้ามไปตอบข้อ 11) รับจ้าง (โปรดระบุ) _____ รับราชการ (โปรดระบุ) _____ ค้าขาย (โปรดระบุ) _____ ลูกจ้างหน่วยงานของรัฐ (โปรดระบุ) _____ ประกอบธุรกิจ (โปรดระบุ) _____ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

7. รายได้ที่ท่านได้รับต่อเดือนจากอาชีพหลัก (ประมาณ) _____ บาท

8. อาชีพรอง

 ไม่มี มี (โปรดระบุ) _____ อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

9. รายได้ที่ท่านได้รับต่อเดือนจากอาชีพรอง (ประมาณ) _____ บาท

10. รายได้รวมของครัวเรือนของท่าน (ประมาณ) _____ บาท

11. ในครัวเรือนของท่านมีครอบครัวย่อยหรือไม่

มีจำนวน _____ ครอบครัว

ไม่มีครอบครัวย่อยอาศัยอยู่ด้วย

12. มีผู้อยู่อาศัยภายในครัวเรือนของท่านกี่คน (รวมตัวท่านเอง)

1 คน

2-3 คน

4-6 คน

7 คนขึ้นไป

13. จำนวนสมาชิกที่พักอาศัยร่วมกันมีทั้งหมดจำนวน _____ คน ดังนี้

	เพศ	สถานภาพ	อายุ	อาชีพ	รายได้
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					

14. ระยะเวลาที่ท่านอาศัยที่ชุมชน

1-3 ปี

4-6 ปี

7-10 ปี

มากกว่า 10 ปี

15. การครอบครองที่อยู่อาศัย

สร้างบ้านเองไม่เสียค่าเช่าที่ดิน

สร้างบ้านเองเสียค่าเช่าที่ดิน

ซื้อบ้านต่อจากเจ้าของที่อยู่อาศัยเดิมและเสียค่าเช่าที่ดิน

ซื้อบ้านต่อจากเจ้าของที่อยู่อาศัยเดิมแต่ไม่เสียค่าเช่าที่ดิน

เช่าอาศัย (เดือนละ _____ บาท)

อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

ส่วนที่ 2 คำถามส่วนนี้เพื่อศึกษาความพึงพอใจในที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่มีในชุมชนของท่าน กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความรู้สึกของท่าน

ระดับความพึงพอใจ	พอใจมาก	พอใจ	เฉยๆ	ไม่พอใจ	ไม่พอใจมาก	เพราะเหตุใด
1.รูปแบบที่พักอาศัย	☐	☐	☐	☐	☐	
2.ขนาดพื้นที่ที่พักอาศัย						
• ห้องพักผ่อน	☐	☐	☐	☐	☐	
• ห้องนอน	☐	☐	☐	☐	☐	
• ห้องรับประทานอาหาร	☐	☐	☐	☐	☐	
• ห้องครัว	☐	☐	☐	☐	☐	
• ห้องนั่งเล่น	☐	☐	☐	☐	☐	
• ห้องน้ำ	☐	☐	☐	☐	☐	
3.วัสดุของที่พักอาศัย	☐	☐	☐	☐	☐	
4.การบริการด้านปริมาณไฟฟ้าเพียงพอ	☐	☐	☐	☐	☐	
5.การบริการด้านปริมาณน้ำประปาเพียงพอ	☐	☐	☐	☐	☐	
6.การบริการด้านโทรศัพท์สาธารณะ	☐	☐	☐	☐	☐	
7. การจำกัดขยะ	☐	☐	☐	☐	☐	
8.สภาพแวดล้อมภายในชุมชน	☐	☐	☐	☐	☐	
9.ความสะดวกในการเข้าถึงที่พักอาศัย	☐	☐	☐	☐	☐	
10.การกำจัดน้ำเสีย	☐	☐	☐	☐	☐	
11.คุณภาพอากาศ	☐	☐	☐	☐	☐	
12.เสียงรบกวน	☐	☐	☐	☐	☐	
13.การมีพื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน	☐	☐	☐	☐	☐	
14.การมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	☐	☐	☐	☐	☐	
15.การป้องกันอัคคีภัย	☐	☐	☐	☐	☐	
16.ทางเดินเท้าภายในชุมชน	☐	☐	☐	☐	☐	
17.ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	☐	☐	☐	☐	☐	
18.การมีองค์กรภายในชุมชน	☐	☐	☐	☐	☐	

ส่วนที่ 3 คำถามส่วนนี้เพื่อศึกษาความต้องการในการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัย

16. ท่านคิดว่าจะมีความจำเป็นหรือไม่ ถ้ามีโครงการปรับปรุงสภาพชุมชนและที่พักอาศัยให้มีความเหมาะสม และมีมาตรฐานในการอยู่อาศัยมากขึ้น

- จำเป็นมาก
- จำเป็น
- ไม่จำเป็น เพราะ _____

17. ถ้ามีการปรับปรุง ท่านต้องการให้มีการปรับปรุงในด้านใดบ้าง โปรดเรียงลำดับความสำคัญในการปรับปรุง [1-13]

[1(สำคัญมากที่สุด) , 2(สำคัญเป็นอันดับที่2) , ... , 13 (สำคัญเป็นอันดับสุดท้าย)]

- ที่ดินและการพัฒนาที่ดิน _____
- ที่พักอาศัย _____
- ทางเดินภายในชุมชน _____
- น้ำประปา _____
- ไฟฟ้า _____
- โทรศัพท์ _____
- ที่ทิ้งขยะ _____
- การกำจัดของเสีย _____
- การอนามัย _____
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน _____
- พื้นที่ทำกิจกรรมภายในชุมชน _____
- ศูนย์เด็กเล็ก _____
- สภาพแวดล้อมในชุมชน _____

18. ท่านต้องการครอบครองที่พักอาศัยในรูปแบบใด

- เป็นเจ้าของที่ดินและที่พักอาศัย
- เช่าที่ดินและเป็นเจ้าของที่พักอาศัย
- เช่าที่ดินและเช่าที่พักอาศัย
- อื่นๆ _____

19. ถ้ามีการปรับปรุงพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนของท่าน ท่านมีความยินยอมหรือไม่ที่จะเสียค่าใช้จ่ายในการปรับปรุง

- ยินยอม
- ไม่ยินยอม เพราะ _____

20. ท่านคิดว่าการปรับปรุงอะไรที่ท่านยินดีที่จะจ่ายเงินเพื่อการอยู่อาศัยได้

☐ ที่ดินและการพัฒนาที่ดิน	☐ การระบายน้ำ
☐ ที่พักอาศัย	☐ ทางเดินเท้า
☐ ทางเดิน	☐ พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน
☐ ประปา	☐ การทิ้งขยะ
☐ ไฟฟ้า	☐ อื่นๆ _____
☐ ความปลอดภัย	

21. ท่านสามารถจ่ายเงินเพื่อการพัฒนาชุมชนได้เท่าไร (ขึ้นกับความพอใจของท่าน) _____ บาท

22. ท่านพอใจที่จะจ่ายเงินในการปรับปรุงที่พักอาศัย ได้จำนวนเท่าไรต่อเดือน _____ บาท

คำถามส่วนที่ 4 คำถามส่วนนี้เพื่อศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของผู้อาศัยในชุมชนต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

23. มีองค์กรชุมชนภายในชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่หรือไม่

- มี
- ไม่มี
- อื่นๆ _____

24. ท่านเป็นสมาชิกในองค์กรชุมชนหรือไม่

- เป็น
- ไม่เป็น
- อื่นๆ _____

25. องค์กรภายในชุมชนของท่าน มีอะไรบ้าง ทำหน้าที่อะไร

ชื่อองค์กร	หน้าที่

26. ท่านสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนได้หรือไม่

- ได้
- ไม่ได้ เพราะ _____

27. ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนด้วยวิธีใด

- ร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ
- โดยใช้แรงงานและมีมือด้านวิชาชีพ
- สนับสนุนด้านอุปกรณ์ / เครื่องมือ
- สนับสนุนด้านการเงิน
- อื่นๆ _____

แบบสำรวจลักษณะที่พักอาศัย

PLAN	
ELEVATION – SECTION	
PERSPECTIVE	DETAIL
No. _____ Date. _____	โครงการศึกษาแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย กรณีศึกษา ชุมชนเจ้าพระยา เขตยานนาวา ถนนพระราม 3

ประวัติผู้เขียน

นายธนสาร ศิริวัฒนโชค เกิดเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2518 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ปีการศึกษา 2541

ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน เข้ารับราชการในตำแหน่งสถาปนิก 4 สังกัดฝ่ายช่าง กองงานวิศวกรรม แผนกแบบแผนวิศวกรรม องค์การเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข